

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА
ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО
РАЗНООБРАЗИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗИЮМЕ	4
ВЪВЕДЕНИЕ	12
ГЛАВА ПЪРВА.	
БИОРАЗНООБРАЗИЕ - ОПАЗВАНЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	15
Рамка 1. Природозащитни органи и агенции В България	15
Рамка 2. Екологични неправителствени организации	18
ГЛАВА ВТОРА.	
БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ	20
Общ преглед на биологичното разнообразие	20
Видово богатство	21
Ендемизъм	22
Редки видове	23
Изчезнали видове	24
Уникални и представителни съобщества и екосистеми	25
Важни биологични ресурси	26
Стопански ценни видове	26
Местни сортове растения и породи животни	27
Диви и примитивни родственици на културните растения и породите домашни животни	27
Екологични функции	27
Пропуски в научните познания	28
Рамка 3. Странични ползвания В горите	25
Рамка 4. Системата от защитени територии В България	29
Рамка 5. ГИС и Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие	30
ГЛАВА ТРЕТА.	
ЗАПЛАХИ ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ В БЪЛГАРИЯ	34
Загуба и разрушаване на местообитания	34
Замърсяване на околната среда	35
Прекомерна експлоатация	37
Инвазивни и интродуцирани видове	37
Интензификация на селското стопанство	38
Промяна на собствеността върху земята	39
Глобалните промени	41
Липса на познания и ефективна управленска политика	41
Рамка 6. Решаване на проблемите със замърсяването	35
Рамка 7. Реституцията на земята и природозащитната дейност	38
Рамка 8. Устойчиво земеделие в България	39
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА.	
РАЗРАБОТВАНЕ НА ЦЯЛОСТНА ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ	42
Управление на земята и ресурсите	42
Защитени територии	42
Територии извън резерватите	46
Устойчиво управление на ресурсите	47
Възстановяване на местообитания	48
Опазване (консервация) Ex situ	50
Законодателни инициативи и международни споразумения	51
Управление и политика на природозащитната дейност	53
Научно-изследователска и техническа подкрепа	56
Екологично образование	57
Екотуризм	58

ПАРТНЬОРСТВА ЗА СЪВМЕСТНИ СЪТРУДНИЧЕСТВА	60
ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО	62
РАМКА 9. ИНТЕГРИРАНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕСУРСИТЕ В БЪЛГАРИЯ	45
РАМКА 10. ИКОНОМИЧЕСКИ СТИМУЛИ ЗА ПРИРОДОЗАЩИТНАТА ДЕЙНОСТ	48
РАМКА 11. МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ И СПОРАЗУМЕНИЯ	50
РАМКА 12. СПОРАЗУМЕНИЯ ДЪЛГ - СРЕЩУ - ПРИРОДА: ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕТО ИМ В БЪЛГАРИЯ	61
ГЛАВА ПЕТА.	
ПРИОРИТЕТИ ЗА НЕЗАБАВНИ ДЕЙСТВИЯ И ПОДКРЕПА	63
УКРЕПВАНЕ НА НАУЧНАТА ОСНОВА НА ПРИРОДОЗАЩИТНАТА ДЕЙНОСТ	63
ПОДКРЕПА НА ЗАКОНОДАТЕЛНИТЕ ИНИЦИАТИВИ	64
РАЗШИРЯВАНЕ И УКРЕПВАНЕ НА МРЕЖАТА ОТ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ	64
ЕКОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И КООПЕРИРАНИ КОНСУЛТАНСКИ УСЛУГИ	65
РАЗРАБОТВАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОЛОГИЧЕН ТУРИЗЪМ (ЕКОТУРИЗЪМ)	66
НАСЪРЧАВАНЕ ОПАЗВАНЕТО НА ЧЕРНО МОРЕ	66
НАСЪРЧАВАНЕ ОПАЗВАНЕТО НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БАЛКАНИТЕ	67
БИБЛИОГРАФИЯ	68
ПРИЛОЖЕНИЕ А. ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ С МЕЖДУНАРОДНО ЗНАЧЕНИЕ И ДРУГИ ЗАЩИТЕНИ ОБЕКТИ В БЪЛГАРИЯ	70
ПРИЛОЖЕНИЕ Б. НАУЧНИ ДОКЛАДИ ИЗНЕСЕНИ НА СЕМИНАРА ЗА НСОБР: ЗАГЛАВИЕ И АВТОРИ	71
ПРИЛОЖЕНИЕ В. ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ И ПОМОЩ	74
ПРИЛОЖЕНИЕ Г. НАБОР ДАННИ, ВКЛЮЧЕНИ В ОБОБЩЕНИТЕ КАРТИ И КАРТАТА ЗА ПЪРВОНАЧАЛЕН АНАЛИЗ НА НАЛИЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ И ПРОПУСКИТЕ В НЕЯ (GAP ANALYSIS MAP)	103
ПРИЛОЖЕНИЕ Д. СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА	106
ПРИЛОЖЕНИЕ Е. РЕЧНИК НА ТЕРМИНИТЕ	107
ИЛЮСТРАЦИИ	
КАРТА 1. КАРТА НА БЪЛГАРИЯ	14
КАРТА 2. ВИДОВО БОГАТСТВО	21
КАРТА 3. ЕНДЕМИЧНИ ТАКСОНИ	22
КАРТА 4. РЕД ТАКСОНИ	24
КАРТА 5. ОБЛАСТИ, КОИТО СЕ НУЖДАЯТ ОТ ПО-НАТАТЪШНО ПРОУЧВАНЕ.	29
ТАБЛИЦА 1. БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ	32
КАРТА 6. СЪЩЕСТВУВАЩИ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ (НАД 100 ХЕКТАРА)	43
КАРТА 7. ПЪРВОНАЧАЛЕН АНАЛИЗ НА НАЛИЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ И ПРОПУСКИТЕ В НЕЯ (GAP ANALYSIS)	44

РЕЗЮМЕ

Усилията за опазване на биологичното разнообразие на България са в решителен критичен стадий. Столетията интензивно ползване на земята от човека, десетилетията погрешно управление на природните ресурси при предишния режим и въздействието на настъпилите неотдавна икономически и политически промени поставят огромни предизвикателства пред природозащитната дейност, ако не се предприеме съгласувана програма за действия по опазване на природата, България ще изгуби съществен дял от биологичното си разнообразие през следващите няколко десетилетия. Такива загуби представляват значителна заплаха както за икономическото развитие и благосъстояние на страната, така и за екологичното здраве на българския ландшафт.

За щастие, България разполага със значителен брой всеотдайни природозащитници, учени и ръководители в граждански неправителствени организации (НПО), университети и държавни институции и ведомства, както и сред населението като цяло, посветили времето и способностите си на опазването на природата. Освен това, с устойчивия си демографски прираст, със солидната база от научна информация и компетентен научен опит и познания, с новосъздадените демократични политически структури и обширните пространства от естествени гори и други ландшафтни особености, България има много предимства, които вещаят всичко добро за бъдещето.

През март 1993 г. над 75 български учени, държавни служители и представители на природозащитни неправителствени организации се събраха на специален семинар, за да обсъдят състоянието и съдбата на българското биологично разнообразие. Задачата им беше да съберат, обобщят и анализират съответната научна информация, да определят целите на опазването, да дадат препоръки и набележат следващите мерки необходими за опазване на биологичното разнообразие в България. Този документ е продукт на техните доклади и дискусии.

БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Въпреки че България е сравнително малка по площ (110912 кв. км), тя е с богато биологично разнообразие поради силно разнообразните климатични, геоложки, топографски и хидроложки условия.

Тези условия позволяват съществуването на биота, включващи 94 вида бозайници, 383 птици, 36 влечуги, 16 земноводни, 207 черноморски и сладководни риби, около 27 000 насекоми и други безгръбначни, между 3 500 и 3 750 вида висши растения, и повече от в 500 низши растения и гъби. Така България се нарежда между страните с най-голямо биологично разнообразие в Европа.

Българската биота включва значителен брой ендемични видове и подвидове. Растителните ендемити съставляват около 5 процента от общата флора, твърде висок дял в сравнение с други, по-големи европейски страни. Наличната информация за безгръбначните таксони сочи, че 8.8 % от ненасекомните видове и 4.3 % от насекомите са ендемични. Тези проценти най-вероятно ще се увеличат при по-нататъшното пълно изследване на тези групи.

Степента на рядкост варира значително в различните таксономични групи, като реда за флората и фауната са категоризирани повече от 700 висши растения, много от тях ендемични видове, разпространени във високопланинските райони; 567 вида ненасекомни безгръбначни (около 23 % от всички известни видове); над 1500 вида насекоми; 29 вида черноморски и сладководни риби; 2 вида змии; 78 птици (включително 16 вида от списъка за глобално застрашени видове от 1993 г. На Световния съюз за защита на природата [IUCN]); и поне 10 едри бозайници, включително черноморският тюлен-монах, ендемични делфинови подвидове морска свиня и афала, дива коза, кафява мечка, вълк, видра и европейският петнист пор.

В резултат на антропогенния натиск, през последните няколко десетилетия редица български видове намаляха до степен на изчезване. В тях се включват най-малко 31 вида висши растения, 7 безгръбначни, 3 вида риби, 2 змии, 3 птици, 2 (възможно 3) вида бозайници и 6 местни животински породи.

България се характеризира с голямо разнообразие на растителни и животински съобщества и съдържа примери за почти всички основни типове местообитания и биотопи, известни в Европа. В България има редица уникални и представителни съобщества и екосистеми, които са много ценни по отношение на биологичното разнообразие, включително алпийски и субалпийски растителни съобщества, ливади, влажни зони, торфени блата и езера; зрели иглолистни и букови гори; дъбови горски масиви; пещери и планински проломи; растителни съобщества с участие на елементи от средиземноморски и субсредиземноморски или степен тип; крайречни храсти и горска растителност по поречието на Дунав и по-малките реки; важни вътрешни, крайречни и крайбрежни и влажни зони; пясъчни дюни, крайбрежни варовити съобщества и други уникални местообитания по Черноморското крайбрежие; и пелагичните, литорални, сублиторални и бентосни съобщества в самото Черно море. Специално трябва да се отбележат българските гори, които покриват 39 милиона декара (35% от общия поземлен фонд на страната). От тази площ, 60% са гори с естествен произход.

Биоразнообразието на България включва видове и генетични ресурси, които се използват широко за търговски и нетърговски цели и които имат възможността да донесат важни икономически и екологични облаги. Освен стопански важните видове растения и животни (включително дървесинни горски видове, черноморски и сладководни видове риба, над 200 вида ядливи гъби и няколко стотин местни лекарствени растения), България е родина на много традиционни и редки културни сортове и породи, и на много диви родственици на облагородени домашни видове. Биологичното разнообразие на България осигурява и екологични функции, които са важни за екологичното здраве на страната, като кръговрат на хранителните вещества, биологична борба с вредителите, опрашване, естествено опазване и защита на почвите и водоемите, рециклиране на отпадъците и регулиране на хидрологичните и биогеохимични цикли.

ЗАПЛАХИ ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Българското биологично разнообразие е изправено пред множество антропогенни заплахи. Пряката загуба и деградацията на земни и водни местообитания съставлява най-значимата заплаха за биологичното разнообразие на България, засягаща всички екосистеми - от високопланинските гори и езера до откритите водни площи и бентосните съобщества на Черно море.

Замърсяването на въздуха, почвата, подпочвените води, питейната вода и крайбрежните води в България (както и в други страни) се засили през последните пет десетилетия и представлява значителна заплаха, както за биологичното разнообразие, така и за човешкото здраве. В българския ландшафт се откриват буквално всички форми и източници на точково и неточково замърсяване - битово, селскостопанско, нефтено и нефтохимическо, промишлено и радиоактивно, които застрашават в различна степен биологичното разнообразие.

Директното използване и особено свръхползването на стопански ценни видове засяга много екосистеми, местообитания и отделни таксони. Към него спадат такива конкретни заплахи като прекомерното събиране (и износ) на ядливи гъби, лекарствени растения, охлюви и няколко влечуги и земноводни; свръхулов на някои търговски видове риба в крайбрежните води на Черно море и в открито море; браконьерство и спортен лов на едри бозайници и птици (особено водни и хищни птици); и интензивна борба с цел ограничаване на числеността на някои хищници, особено на тези (като вълк и корморан), които се изхранват с дивеч и стопански ценни видове риба.

Като европейска страна, населявана продължително време от човека и опитомените от него животни и културни растения, инвазията на екзотични видове в България е по-малко опасна заплаха. Въпреки това, инвазиите (например на Черно море от нов вид ктенофора) са повлияли в значителна степен динамиката на основни екосистеми. Умишленото въвеждане на неместни породи и видове риба, дивеч, както и дървесни видове за стопански цели, също оказва неблагоприятно и разрушително въздействие върху местните екосистеми, видове и подвидове. Уникалният генофонд и генетични ресурси на България - местни сортове селскостопански растения, диви предшественици и родственици на културни растения и местни и примитивни породи домашни животни - също са намалели в резултат на промените в режима и начина на земеползване и стопанисване на земята, както и в цялостната икономика на селското стопанство.

Промените във владението на земята съставляват важна *потенциална* заплаха за биологичното разнообразие, с възвръщането на собствеността върху земята на гражданите и общините чрез процеса на реституция на земята. Реституцията предлага значителни възможности за опазване. Ако, обаче, частните собственици и местните органи на управление не са добре и напълно информирани, или не насърчават прилагането на защитни или възстановителни мероприятия и начини на земеползване, процесът на реституция може да окаже неблагоприятно влияние върху биологичното разнообразие, както извън, така и в границите на защитените територии.

Ускорените глобални промени на климата могат да имат и по-далечни последици за биологичното разнообразие на България, като се има предвид преходното положение на страната между три главни биоклиматични региона. Ако глобалното затопляне доведе до повишаване на морското равнище, неблагоприятните последици за черноморското крайбрежие също ще бъдат значителни.

Липсата на познания и неефективната политика също могат да се разглеждат като заплахи. Макар че солидната основа на научната информация за биологичното разнообразие в България е една от най-силните страни на нацията като цяло, в нея все пак има известни празноти и слабости. Най-значителните измежду тях са недостатъчна информация за видовото богатство, разпределението и разпространението на някои видове, съществуващите популации и популационната динамика и тенденции по отношение на много таксономични групи; недостатъчна информация за биологичното разнообразие в специфични географски райони; и недостатъчна информация за въздействието на различните антропогенни заплахи, както и за методите за тяхното смекчаване и за процедурите и начините за възстановяване. Освен това, налице е неадекватно разбиране от страна на обществеността на значението на биоразнообразието и заплахите за него. Липсва надеждна и леснодостъпна информация, която може да издигне на по-високо ниво обществената култура и съзнание. Свързаните с политиката слабости включват слабо прилагане и осъществяване на природозащитно законодателство и резултатно спазване на екологичните и природосъобразни административно-правни мерки и разпоредби; неефективно стопанисване и управление на защитените територии; неефективни (или несъществуващи) наказания, глоби и санкции; липса на регистрация и ефективен контрол върху добива и ползваните биологични ресурси.

РАЗРАБОТВАНЕ НА ЦЯЛОСТНА ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ НА ПРИРОДАТА

Нито една от заплахите за биологичното разнообразие на България не е лесна за разрешение или предотвратяване. В повечето екосистеми различни заплахи си взаимодействат и намаляват способността на видовете и съобществата да се възпроизвеждат и запазват. За предотвратяване на бъдещите загуби на биологично разнообразие към множеството заплахи трябва да се подхожда координирано и с взаимно подсилващи се мерки и решения. Необходима е комплексна и всеобхватна програма за опазване, съставена от широка и разнообразна гама от дейности. Обобщените по-долу препоръки отразяват два първостепенни Критерия: тези действия са *спешно* необходими и същевременно в значителна степен *постижими със съществуващите институции и финансови и кадрови ресурси*.

Управление на земята и ресурсите

Ключът за опазване на биологичното разнообразие в България е възприемането на такъв подход към стопанисването и управлението на земята и ресурсите, който отчита стойността на запазването и възстановяването на разнообразието във всички мащаби, както в защитените територии и резерватите така и на земите извън тях, и при различни режими на стопанисване и управление, предлаганите в тази категория препоръки подчертават нуждата от по-добра интеграция на управлението на всички земни, водни и биологични ресурси, с цел да се запазят и възобновят екологичните процеси от които зависи биологичното разнообразие.

Защитени територии

Основата на усилията на България за опазване на биологичното разнообразие е нейната мрежа от защитени територии. Тази мрежа трябва да се разшири и развие, за да осигури защита за най-важните и застрашени територии и обекти на България, високоприоритетни райони за създаване на нови или разширяване на съществуващите защитени територии са Родопите; Черноморското крайбрежие; Странджа планина; местностите, заобикалящи или свързващи

националните паркове в Рила, Пирин, Витоша и Стара планина; и долината на река Струма. Необходими са незабавни по-нататъшни мерки за очертаване на новите защитени територии и за преценка на целите и методите на мрежата като цяло. В тези мерки трябва да се наблегне върху подобряването и усъвършенстването на управлението на земята, нормативно-правната уредба и практическото прилагане и спазване на законите, мониторинга върху състоянието на биоразнообразието, образованието и разяснителната работа, обучението на персонала, информационните служби и услуги, и възможностите за изследователска дейност.

Земни извън защитените територии

Дори ако се изпълни официалната цел за включване на 7.5% от общия поземлен фонд в България в защитени територии, мрежата от защитени територии ще успее да запази недостатъчна част от националното биологично разнообразие. Освен това, съдбата на защитените територии и на съдържащото се в тях биологично разнообразие се влияе в голяма степен от дейностите в заобикалящия ги ландшафт. По-голямо внимание трябва да се отдели на стопанисването и управлението на земите извън защитените територии, особено тези, които подлежат на скорошно връщане като частна или общинска собственост. Дейността по опазване върху тези земи трябва всячески да се насърчава чрез нови икономически стимули, по-добри интегрирани програми за управление на ресурсите, ефективни екологични данъци и такси и съобразно модифицирани анализи и оценки за икономическа ефективност на разходите и ползите, подходяща нормативна база и други реформи в цялостната политиката в тази сфера.

Устойчиво управление на ресурсите

За да се осигури устойчивото използване на икономически важните растителни и животински видове, на типове местообитания, и на почвените и водни ресурси, тяхното управление трябва да се основава на здрави екологични принципи. Устойчивото управление на рибното стопанство, на горите със стопанско предназначение, на популациите дивеч и диворастващи растения, и на земеделските земи трябва да се поощри чрез приемането на нови закони, регламентиращи вътрешното потребление и износа на важни биологични видове; въвеждането на по-строг контрол върху замърсяването и подобряване на лесоустройствените и земеделски практики; едностранни и регионални действия за опазване на рибните и водни ресурси на Черно море; и съвместни общо-балкански инициативи за сътрудничество в опазването на природата и биологичното разнообразие.

Възстановяване на местообитания

Обширни по площ области от България - особено влажни зони, гори, земеделски земи с отглеждане на интензивни култури, пасища, крайречни зони и промишлени зони - са деградирани или даже унищожени в миналото от прилагането на неразумни практики на управление. За възстановяване на биологичното разнообразие, жизнеността и продуктивността на тези земи са необходими по-големи инвестиции на време, труд, умения и знания. Възстановяването трябва да се поощрява и разширява чрез използване на такива мерки, като въвеждане на икономически стимули, разпространяване и популяризиране на информация по възстановителна екология и методи на управление, създаване на семенни банки, разсадници и развъдни стопанства, както и чрез сътрудничество с други страни по трансгранични възстановителни проекти.

Ex situ опазване

В подкрепа и допълнение на програмите за опазване *in situ* са необходими различни *ex situ* съоръжения и институции - семенни банки, опитни стопанства, съоръжения за аквакултури, непромишлени развъдни центрове, и други (включително хербариуми, арборетуми, аквариуми, ботанически градини, зоопаркове и музеи). Тези институции трябва да се засилят и дейността им да се интегрира в по-широката и обща стратегия за опазване, поддържаща както подходящото стопанско развитие на биологичните ресурси, така и проекти за устойчиво земеделие, възобновяване и реинтродукция на видове, образование на обществеността и екологично възстановяване.

Законодателни инициативи и международни споразумения

Законът осъществява инструмент чрез който се гарантира, че държавната политика и

правителствените действия точно и последователно отразяват научната информация, общественото мнение и обществените ценности. Необходимо е ново и ревизирано национално законодателство, както и ратификация и прилагане на международните договори и споразумения, за осигуряване на защитата и устойчивото използване на биологичното разнообразие в България. В процеса на разработване на конкретно законодателство и на правилниците и възможностите за неговото прилагане, законодателите трябва да се стремят да създадат закони, които са добре координирани, взаимно последователни и изпълними, и които изпреварват напредъка в научните знания и променящите се социални условия. Участието на неправителствените организации в такъв момент е особено важно, ако законите трябва да отразяват съществуващото ниво на научен опит и познания и пълния обхват на възгледи и мнения сред природозащитниците и обществеността като цяло.

Политика и управление на опазването

Формулирането на ефективна политика по опазване на биологичното разнообразие и практическото изпълнение на съответните закони изискват солидна административна структура. Една от най-важните цели на настоящата национална стратегия е осигуряването на по-силна и по-добре координирана административна структура за опазване на биологичното разнообразие, *както в границите така и извън защитените територии*. Съществуват различни модели, които българското Министерство на околната среда (МОС), Комитетът по горите (КГ), другите държавни институции и неправителствени организации могат да приложат за ефективно стопанисване и управление на националните защитени територии и за сътрудничество в опазването на биоразнообразието на частните, общински и държавни земи. Като висок приоритет за институциите е да проучат различните начини на сътрудничество и да определят кои от тях съответстват най-добре на съществуващите нужди и произтичащите нови права и задължения.

Научно-изследователска и техническа помощ

Научната информация за биологичното разнообразие на България и неговото опазване е основата върху която е изградена настоящата стратегия. За щастие, в основната си част съществуващите знания за българското биоразнообразие са достатъчно обширни и подробни. Дейността по опазването, обаче, се спъва от множество празноти в знанията и технически ограничения. За осигуряване на по-здрава научна и техническа база за политиката и действията по опазване на биоразнообразието в България трябва да се окаже помощ и подкрепа на научните изследвания за запълване на тези празноти, както се посочва подробно в препоръките към изследователската дейност в настоящия доклад и в основните научни доклади.

Екологично образование

Настоящата стратегия няма да успее без силната подкрепа и разбиране от страна на обществеността. Те, от своя страна, могат да се подпомогнат и развият чрез включването и предаването на информация за ценностите, състоянието и опазването на биологичното разнообразие в България в учебните програми на общообразователните училища, в програмите за професионално обучение и развитие, и в различните публични форуми (включително музеи, зоопаркове, национални паркове, информационни и посетителски центрове, и масмедияте). Образователните програми по опазване трябва да имат за цел да издигнат общественото съзнание по въпросите на биологичното разнообразие, да стимулират гордост и радост от уникалната биота на България, да предоставят съществуващата и ново излизаща научна информация за биоразнообразието, да представят новите понятия и идеи в сферата на опазването и да поощряват конструктивните разисквания по стратегиите за опазване. Накрая, образованието по биологично разнообразие трябва да се провежда като част от една още по-широка национална програма за екологично образование.

Екотуризм

С многобройните си планини, национални паркове и други защитени територии, с черноморското си крайбрежие, лозарски и винопроизводителни райони, манастири и други културни и исторически забележителности и обекти, България предоставя богати възможности за екотуризм. Ако бъдат развити по подходящ начин, тези възможности могат да стимулират широк интерес към опазване и възстановяване на биологичното разнообразие, Като

същевременно осигурят икономическа възвръщаемост на разходите за опазване на местно равнище. България наскоро взе мерки за поощряване и развитие на екотуризма. Тя трябва да ги доразвие, като приеме национална политика по екотуризъм и като интегрира екотуризма в процеса на общинско и регионално планиране, в екологичните оценки и в програмите за екологично образование и обучение.

Съвместно сътрудничество и партньорство

Партньорствата между широк кръг лица и организации могат и трябва да играят възлова роля в опазването на биологичното разнообразие в България. Могат да се създадат партньорство и съдружия за подпомагане на много дейности по опазването, като поддържане на парковете и туристическите пътеки, образователни и разяснителни програми, биологична инвентаризация и мониторинг, набиране и осигуряване на средства. В България такива новаторски партньорства за целите на опазването са все още сравнително непопулярни. България, обаче, е страна богата на необходимите човешки умения, познания и решимост за изграждане на успешни партньорство в тази сфера.

Описаната тук програма за партньорство трябва непрекъснато да се развива и усъвършенства, всичките ѝ компоненти ще изискват постоянно участие и обратна връзка с обществеността и ще трябва да се променят в процеса на изпълнение съобразно възникващите нови възможности и пречки. В изпълнението ѝ трябва да участват всички, които имат отношение към бъдещето на биологичното разнообразие на България, включително фермери, управители на земи и имоти, ръководители и служители в различните ведомства и институции, организатори и специалисти по отдых и рекреация, преподаватели, учители, студенти и ученици, учени, еколози, природозащитници и вземащите решения ръководни кадри и политици. За да успее такава програма е необходимо съдействие от страна на всички. И накрая, успешното ѝ осъществяване ще изисква различни дейности на международно, регионално (европейско и балканско), национално, общинско и местно равнище. При правилна координация, дейностите на тези различни нива могат взаимно да се поощряват и да се подпомагат и подсилват едни други.

ПРИОРИТЕТИ за незабавни действия и подкрепа

Няколко дейности са ключа към цялостния успех на настоящата стратегия по опазването и заслужават незабавна подкрепа от българска страна и от международната общност. Следните седем области са от неотложна важност, предлагат разнообразни дългосрочни ползи и осигуряват съществена част от основата за изграждане на цялостната консервационна стратегия.

Укрепване на научната основа за опазване на биоразнообразието

Необходимо е да се окаже помощ за укрепване на научната основа и знания за биологичното разнообразие в България, усилията трябва да се съсредоточат върху определените в настоящата стратегия липси и празноти, по-специално нуждата от базисна информация за определени таксономични групи, географски райони, антропогенни заплахи и въздействия, и методи за смекчаване и възстановяване. Други високоприоритетни нужди са подобряване на основното научно оборудване и съществуващата материална база за изследователска дейност; ревизия на *Червената книга* на България и създаване на нови червени книги за таксономичните категории, за които такива книги липсват; допълнителна информация и данни на ниво вид и съобщество; насърчаване на интердисциплинарните изследвания; по-голям достъп и по-ефективно разпространяване на съществуващата научна информация.

Подкрепа на законодателните инициативи

Правовите реформи и законодателните инициативи свързани с опазването на биологичното разнообразие в България навлязоха в своята решаваща фаза. Сега се формулират нови закони и се преразглеждат и изменят съществуващите. Измежду предложените са нов Закон за защитените територии, нов Закон за горите, нов Закон за дивеча и ловното стопанство, всеобхватен и изчерпателен Закон за биологичното разнообразие и законодателство за прилагане на Конвенцията за международна търговия със застрашени видове (CITES). За да се гарантира, че тези закони се базират на най-пълната научна информация и отразяват най-широко общественото мнение и участието на неправителствените организации, при

изработването на съответните проект-закопи трябва да се окаже помощ и съдействие на българските правни експерти и на работещите с българските учени чуждестранни консултанти и съветници, на представителите на неправителствените организации и на правителствените и държавни служители. Тази подкрепа трябва да се разшири до съдействие за осигуряване на по-нататъшното пълно и ефективно прилагане на тези закони.

Разширяване и укрепване на мрежата от защитени територии

Трябва незабавно да се вземат по-нататъшни мерки за разширяване и укрепване на мрежата от защитени територии. Тези мерки трябва да включват: приемане на предложението за нов Закон за защитените територии; пълно пълномощие и поемане на функциите от новата национална служба за защита на природата, определяне на нейните задължения и отговорности, и съдействие за координиране на функциите ѝ с тези на другите правителствени органи; създаване на работна група, която да направи преглед на мисията и целите на мрежата от защитени територии и оценка на ефективността на съществуващата система от защитени територии; определяне на места и обекти на специален интерес или тревога с оглед включването им в мрежата; открити регионални срещи с обществеността, които да доведат до национално съвещание за изработване на подробни планове за ревизия и разширение на мрежата; и преглед на статута и състоянието на 17-те биосферни резервата в България и оценка на техните управленски нужди. Необходима е подкрепа за подобряване на стопанисването и управлението на защитените територии, включително разработване, въвеждане на образователни и разяснителни програми за информиране и просвета на обществеността; укрепване на административно-правната база за прилагане на законите и санкциониране на нарушителите, оценка на кадровите нужди и изискванията към персонала; изготвяне на ефективни управленски планове; и разширяване на възможностите за професионално обучение.

Екологично образование и допълващо обучение

Много повече време и енергия трябва да се посветят на екологичното образование на всички нива, това е едно дългосрочно начинание, но още сега могат да се предприемат незабавни стъпки за започване на процеса. Тези стъпки включват разработването на национална стратегия за екологично образование; създаване на Консултативна група от учени, специалисти в областта на образованието и активисти на природозащитното дело за изготвяне на насоки и препоръки за съставянето на учебните програми по въпросите на биологичното разнообразие и неговото опазване; разработване на квалификационни програми за обучение на учители; и подпомагане на възможностите за взаимодействие и сътрудничество между българи и специалисти по екологично образование от други страни. Образователните програми не трябва да се ограничават само със студентите или училищата. Това обучение е особено важно в процеса на реституция на земята. Необходимо е да се организира национална мрежа за информационно обслужване и допълващо обучение в селското стопанство, която да предоставя и информация за биологичното разнообразие на новите (и на досегашните) фермери и собственици на земя, както и обратно да запознава с техните тревоги и проблеми учените-специалисти и съответните ръководни инстанции.

Разработване и внедряване на политика по екотуризъм

Трябва да се подкрепят българските институции за опазване на природата и биоразнообразието и органите за регионално планиране в разработването и осъществяването на ясна и функционална национална политика по екотуризъм. В тази политика трябва да се предвиди подкрепа за редица практически дейности, включително издаването на туристически насочена литература за защитените територии; изготвяне от Министерството на околната среда на насоки за управление на туризма в защитените територии; определяне на съобразени с опазването на природата и биоразнообразието насоки и изисквания при проектиране на основни строителни и благоустройствени дейности; създаване на система от икономически стимули и преференции за консервационни проекти; и предоставяне на актуална търговска информация и маркетингови консултации на местните занаятчийски гилдии и производители.

Насърчаване на опазването на басейна на Черно море

За възстановяване и опазване на биологичното разнообразие и икономическите ресурси на Черно море са необходими както национални, така и международни мерки. На национално равнище е необходимо да се подкрепят усилията за определяне на биологично важните зони за включването им в мрежата от защитени територии; за провеждане на общонационално комплексно планиране и устройство на крайбрежната зона; предприемане на възстановителни мероприятия и мерки за намаляване на замърсяването и смекчаване на неговите последици; засилено регулиране и контрол върху прилагането и спазването на екологичните разпоредби. На международно равнище трябва да се подпомогнат съвместните усилия за решаване на проблемите с трансграничното замърсяване, свръхползването на ресурсите и неправилните мелиоративни и устройствени дейности; да се подкрепи провеждането на мониторинг върху биоразнообразието и устройствената консервационна дейност; възстановяването на морското биоразнообразие; научните изследвания на ниво екосистема върху Черно море и неговото биологично разнообразие; и прилагането на Конвенцията за защита на Черно море от замърсяване и по-нататъшно осъществяване на Плана за действие за Черно море.

Насърчаване на опазването на природата на Балканите

Опазването на биологичното разнообразие в България изисква сътрудничество и координация със съседните страни. Обратно, действията предприети в България оказват влияние и извън нейните граници. Трябва да се подпомогнат усилията за проучване на общите интереси и тревоги, за обмен на информация и координиране на плановете за опазване на биологичното разнообразие с другите страни на Балканския полуостров, към краткосрочните действия, които могат да заздравят съществуващите връзки и да изградят основата за съвместни консервационни проекти и сътрудничество в областта на опазването спадат проучване на проблемите на опазването на биоразнообразието във важни транс гранични райони; спонсориране на регионална Конференция по биологичното разнообразие на Балканския полуостров и неговото опазване; създаване на експертни консултативни съвети във всяка балканска страна; съвместни научни изследвания върху биогеографията и биологичното разнообразие на Балканския полуостров; съставяне на общобалкански Червени книги; и ландшафтно консервационно планиране и устройство в пограничните райони. Макар че сегашната политическа и икономическа нестабилност в региона затруднява започването на такива общи действия, съвместните проекти за опазване могат да дадат положителен стимул за народите в региона и да допринесат за постигането на по-стабилно и мирно бъдеще за Балканския полуостров като цяло.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните няколко години България претърпя дълбоки социални, икономически и политически промени. Тези промени имаха и ще продължат да имат дълготрайни последици за опазването на биологичното разнообразие и устойчивото използване на биологичните ресурси. Официалните власти, научната общност и природозащитниците в България предприемат различни действия в отговор на тези промени. В същото време, различни чуждестранни екипи за оценка на въздействието върху околната среда посетиха страната и докладваха за нуждата от разработване на национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие.

Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие (НСОБР) е кулминацията на един тригодишен процес. Този процес бе финансиран от Европейското бюро на Американската Агенция за международно развитие (USAID/EUR) и се проведе като техническа помощ за правителството на България и неговото Министерство на околната среда (МОС). НСОБР се координираше чрез основаната в САЩ Програма за поддържане на биологичното разнообразие (BSP) - Консорциум от Световния фонд за дивата природа, Организацията за опазване на природата и Центъра за международно развитие и околна среда към Института за световни ресурси. BSP подпомага усилията за опазване на биологичното разнообразие, като съдейства за подобряване на условията и качеството на живота в развиващите се страни чрез подобряване на опазването и използването на биологичните ресурси.

Настоящата стратегия е разработена в съответствие с изискването за национално планиране на природозащитните дейности, залегнало в Конвенцията за биологичното разнообразие от 1992 г., която България е подписала. Стратегията отразява и препоръките на проведеното през 1992 г. от Световната банка *Проучване за стратегия за околната среда в България*. НСОБР е първият стратегически план на национално ниво за опазване на биологичното разнообразие, изготвян в страна от Централна и Източна Европа.

Централно място в процеса на планиране зае работната среща-семинар за Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие, състояла се в Свети Врач, близо до гр. Сандански, от 12 до 20 март 1993 г. Семинарът и подготвените за него документи бяха замислени така, че да подпомогнат постигането на консенсус за такава национална стратегия и да осигурят рамката за бъдещата чуждестранна помощ по проектите за опазване и развитие. Семинарът имаше следните цели и задачи:

- Да се събере и оцени наличната информация за биоразнообразието, като предпоставка при планиране на бъдещи дейности в областта на природозащитната в България.
- Да се определят целите за опазване на биологичните ресурси и биологичното разнообразие в България, както и да се определят биологично важни области и приоритети за природозащитни (консервационни) действия.
- Да се изясни нормативно-правната и социална база за опазване на биологичните ресурси и възможностите за формиране на целеви фондове за финансиране на природозащитните дейности.
- Да се определят приоритетите и механизмите за постигане на целите на опазването.
- Да се препоръчат по-нататъшни конкретни стъпки за разрешаване на неотложните проблеми.

Сред 75 участници в семинара имаше широк кръг от български учени, представители на държавни ведомства и неправителствени организации (НПО), както и няколко чуждестранни консултанти. Преди провеждането на семинара, в средата на 1992 г., бяха формирани пет екипа със задача да активизират и осигурят конкретен принос към процеса, да подготвят основните работни доклади, и да изготвят съответни препоръки.

Екип по биологично разнообразие, съставен от специалисти по биологични науки, които подготвиха доклади за българската гръбначна и безгръбначна фауна, висшата и низшата флора, гъбите, растителните съобщества, сладководната и черноморска биота. Използвайки технологията на географската информационна система (ГИС) за картографски анализ,

членовете на екипа изготвиха карти, представящи в обобщен и синтезиран вид разпространението, териториалното разпределение и състоянието на биологичното разнообразие.

Екип по приложна биология предостави информация по приложните аспекти на ползването и опазването на ресурсите, като се съсредоточи преди всичко върху традиционните и съвременни ползвания на лекарствените растения, гъбите, растителните и животинските генетични ресурси, почвите и горите.

Екип по социални науки, съставен от чуждестранни и български специалисти, подготви експертна информация по правните и нормативни аспекти на опазването на биоразнообразието, устройството, стопанисването и управлението на защитените територии, икономиката на природните ресурси и регионалното планиране и териториалното устройство и развитие.

Екип на неправителствени организации се потруди да определи ключовите социални, икономически и политически проблеми, свързан с околната среда и опазването на природата и биоразнообразието в България. За тази цел, участващите в екипа пет неправителствени организации проведоха обсъждания със своите членове и изготвиха доклади, въз основа на анализите и изводите от техните срещи и от специално проведените социологични проучвания и анкети сред собственици на земя и други заинтересовани граждани.

Заедно с тези екипи работи и *информационен екип*, съставен от специалисти по географски информационни системи и картиране от различни български институти и от американския Институт за изследване на системи за околната среда (ESRI), който изготви карти за семинара и за документите по националната стратегия. Тези карти изиграха решаваща роля за разработване на националната стратегия, предоставяйки нови инструменти за планиране и устройство на земеползването и устойчивото управление на биологичното разнообразие както в, така и извън защитените природни територии в България. Създаването и прилагането на ГИС в работата по стратегията беше подпомогнато от USAID от Агенцията за опазване на природната среда на САЩ и от програмата ФАР на Европейската общност (PHARE, английски инициали на Действие за реструктуриране на икономиката на Полша и Унгария).

Работната среща събра на едно място тези пет екипа. Присъстваха Заместник Министърът на околната среда, Президентският съветник по въпросите на околната среда, представители на Парламентарната комисия по околна среда; на Управлението по биологично разнообразие, защитени територии и *гори* на МОС (понастоящем Национална служба за защита на природата към МОС); на Българската Академия на науките; на Министерството на земеделието; на Министерството на териториалното развитие и строителството; на Комитета по горите; и на Комитета по туризъм. В хода на 8-дневния семинар участниците представиха докладите си, ангажираха се в задълбочена дискусия по изложените в тях данни и обсъдиха препоръките и приоритетите за дейностите по опазване на природата и биоразнообразието. С помощта на готовите и изготвени на място карти участниците бяха в състояние да илюстрират, съпоставят и обобщят в синтезиран вид изложените в подкрепа на техните дискусии данни.

В настоящия документ се обобщават резултатите и препоръките от семинара. Макар че в него се съдържа информация и препоръки от по-общо значение за всички, които са заинтересовани от опазването и устойчивото развитие на природата, той е специално адресиран към следните лица и институции:

- Участниците в работната среща-семинар за изготвяне на НСОБР, чиято упорита работа в сътрудничество с многобройните им колеги и с подкрепата и заради благого на техните съграждани, постави основата върху която се изгражда настоящата стратегия. Пълният текст на всички представени на семинара доклади, заедно със съответните карти, се публикува в отделно издание от Програмата за поддържане на биологичното разнообразие.
- Българските граждани, учени, неправителствени организации и ръководни правителствени и държавни служители, от които зависи бъдещото развитие и успешното осъществяване на стратегията.
- Природозащитниците и специалистите в областта на опазването на природата и биоразнообразието в други страни, особено страните от Централна и Източна Европа и бившия Съветски съюз, които се сблъскват със същите предизвикателства и трудности както България и много от които са се заели с разработването на техни национални стратегии.

- Различните международни организации за опазване и развитие и финансови институции, чиято подкрепа ще бъде от решаващо значение за постигане на дългосрочните цели на настоящата стратегия.

Защитата на биологичното разнообразие, утвърждаването на демократичната традиция и изграждането на устойчива икономика са три взаимно свързани предизвикателства, които и в идните години ще изискват внимание и ангажираност от страна на всичките 9 милиона български граждани и избраните от тях представители в сферата на държавното управление. Надеждата на всички, които работиха върху изготвянето на настоящата стратегия е, че тя ще бъде полезна като стимулира действия за запазване на биологичното разнообразие на България на общинско и национално равнище, създавайки в същото време социални и икономически блага за настоящите и за бъдещите поколения.

КАРТА 1. КАРТА НА БЪЛГАРИЯ

Глава Първа

БИОРАЗНООБРАЗИЕ-ОПАЗВАНЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Физико-географските условия и историческото развитие на България са били предпоставка за обособяване на голямо биологично разнообразие, чието опазване днес, поставя особени предизвикателства. Природните екосистеми на България, както и на останалите балкански и средиземноморски страни, са дълбоко променени в резултат на хилядолетното интензивно ползване на земята от човека и антропогенната дейност. През последните десетилетия България, наред с другите индустриализирани страни като цяло, и другите страни от Централна и Източна Европа и бившия Съветски съюз, в частност, се е обременила с проблемите на сериозното замърсяване и другите форми на влошаване и деградация на въздушните си, водни и земни ресурси. Тези фактори продължават да действат върху биологичното разнообразие и екологичните процеси в българската природа.

РАМКА 1. ПРИРОДОЗАЩИТНИ ОРГАНИ И АГЕНЦИИ В БЪЛГАРИЯ

Опазването на биологичното разнообразие и управлението на природните ресурси се ръководи и контролира от няколко органа на българското правителство. Административните функции на българското правителство се провеждат чрез 15 министерства, чиито титуляри се избират от Парламента и съставляват Министерския Съвет (МС). Комитетите имат по-ограничени функции; техните председатели се назначават от Министър-Председателя и не участват в заседанията на Министерския Съвет. Функциите и задачите на всички правителствени органи и агенции се определят със специални постановления на Министерския Съвет.

Министерството на околната среда (МОС) е орган на МС за провеждане на националната екологична политика според Закона за опазване на околната среда (1991 г., изм. 1992 г.) и Постановление № 14 (от 1992 а.), министърът на околната среда:

- „разработва съвместно със съответните министерства стратегия на правителството в областта на опазването на околната среда" (чл. 24, ал. 1-1);
- „контролира състоянието на околната среда на територията на страната и морските пространства на Република България, забранява или спира дейности, увреждащи околната среда" (чл. 24, ал. 1-3);
- „координира контролните функции на другите министерства и ведомства по отношение на околната среда" (чл. 24, ал. 1-4);
- „съвместно с министъра на здравеопазването, министъра на селскостопанското развитие, земеползването и възстановяването на поземлената собственост, министъра на териториалното развитие и строителството и други държавни органи утвърждава тарифи за такси за използване на природни ресурси и допустимо замърсяване" (чл. 24, ал. 7-г; и
- “направлява и контролира опазването на биологичното разнообразие и природните екосистеми, обявява защитените видове и територии” (чл. 24, ал. 1-8).

МОС провежда държавната политика в областта в опазването на околната среда и екологосъобразното използване на природозащитната дейност на страната (Пост. № 14, чл. 1, и чл. 3-1. с участието на съответните държавни органи, обществени организации и движения) МОС разработва режими на районите със застрашена околна среда и на защитените територии (Пост. № 14, чл. 2-4).

През март 1994 г. МОС създаде Национална служба за защита на природата (НСЗП), “специализиран орган за управление, контрол и опазване на биологичното разнообразие, защитените природни територии и природните екосистеми”. Тя включва бившето Управление “Биоразнообразие, защитени територии и гори”.

Комитетът по горите (КГ) е административен орган на Министерския Съвет за провеждане на държавна политика по стопанисването, опазването и ползването на горите, дивеча и непромишленото рибно стопанство на страната. Според Постановление № 35 (1991 г.) Комитетът по горите:

- “организира стопанисването и опазването на защитените природни територии в горския фонд и участва в тяхното създаване и разширяване” (чл. 3-1).
- “организира опазването на защитените видове растения и животни и контролира екологосъобразното ползване на другите видове в горския фонд” (чл. 3-2).
- “координира и контролира ловното и непромишленото рибно стопанство върху територията на страната и осигурява екологосъобразно стопанисване и ползване на дивеча и рибата” съгласно лесоустройствените проекти” (чл. 4); и
- “координира и контролира добива на странични горски продукти и друга странична дейност в горите” (чл. 6-3).

Съгласно българското законодателство, горите се класифицират в две групи. “Горите със стопанско значение” се стопанисват с основна цел дърводобив. “Горите със специално значение” се отглеждат и стопанисват главно заради техните екологични, рекреационни и научни функции и ценност; добивът на дървесина и на други суровини в тези гори е ограничен и се извършва само в съответствие със строги екологични норми и стандарти. През последните три десетилетия относителният дял на горите със специално предназначение се увеличи от 10.2% на 30.4% от общия горски фонд.

Министерството на териториалното развитие и благоустройство координира селищното устройство, строителството и развитието на регионално ниво. В сътрудничество с други държавни органи то осигурява условията за ефективно ползване на земята, енергията и другите ресурси и за устойчиво развитие на регионално и общинско равнище.

Министерството на земеделието прилага програми за опазване на почвата, екологосъобразно земеделие и възстановяване на увредените и замърсени почви. Към Министерството на земеделието е и Държавната рибна инспекция, която упражнява контрол върху използването и стопанисването на водните биологични ресурси.

Българската Селскостопанска Академия ръководи научно-изследователски институти и опитни станции, които проучват, опазват и развиват местните ресурси от зародишната плазма за различните селекционни и развъдни програми и за директно ползване. Академията ръководи и Института за растителни генетични ресурси в Садово, който е главното национална сметохранилище.

Националният съвет по водите отговаря за разпределението и използването на водните ресурси.

Комитетът по геология и минерални ресурси направлява дейностите, свързани с проучването и извличането на минерални ресурси.

Комитетът по туризъм контролира развитието и популяризирането на туризма.

Българската Академия на Науките (БАН) се състои от около 30 отделни научно-изследователски институти. Научни изследвания и наблюдения върху околната среда се провеждат в Институтите по Ботаника, Зоология и Екология, Института за гората и Националният Център по Хидрология и Метеорология. Националният природонаучен музей, заедно с института по Зоология, служи като главната национална репозитория за колекциите по естествена история. В миналото Институтът по Екология е поемал инициативата за обявяването на нови защитени природни територии.

Общинските съвети и органите на местно управление и самоуправление също са включени в опазването и управлението на околната среда. Тези местни единици разработват по-специфични и конкретни екологични програми, докладват за нарушения в околната среда, управляват общинските служби, съвместно с правителството определят нормите и стандартите за замърсяване на околната среда, и сътрудничат в процеса на регионално планиране и териториално-селищно устройство. Под тяхно разпореждане са и някои защитени територии (част от Народен Парк Витоша, например, попада под юрисдикцията на Софийска голяма община).

Въпреки тези обстоятелства има много основания за оптимизъм, тъй като българите упорито

работят за защита и възстановяване на качеството на околната си среда. Независимо от отдавнашното заселване и продължителното присъствие на човека, българският ландшафт е съхранил висока степен на биологично разнообразие, девствено дива природа и красота. Освен това, пред България не стоят много от неотложните и пресиращи проблеми, свързани с бързия демографски прираст на населението (за периода от 1980 до 1990 г., броят на населението на страната стабилно се е задържал на около 8.9 милиона жители). Тя притежава богатство от научни познания и опит, както и силна обществена ангажираност към проблемите на опазването на природата. Българската флора и фауна са добре проучени. Въпреки някои празноти в научните знания, голяма част от най-спешните действия, необходими за опазване на биологичното разнообразие, могат да се предприемат и въз основа на съществуващата научна информация. Накрая, България разполага с много природозащитници, учени и администратори в различните неправителствени организации (НПО), университети и държавни органи.

Пречките, обаче, не трябва да се подценяват. Макар и доста напреднали, научните познания по биологичното разнообразие в България все още съдържат значителни непълноти. Нещо повече, необходимостта от реформи по отношение на околната среда идва във време, когато социалните, стопански и политически условия в България и на Балканския полуостров като цяло са нестабилни. Както и при другите млади демокрации от бившия Съветски блок, политическите процеси в България се развиват изключително бързо. Това има съществени последици за държавните органи и ведомства, които прилагат екологичните закони и административно-правните изисквания и нормативи (Виж Рамка 1). Липсата на последователност в политиката създава специфични трудности не само на защитниците на околната среда и хората, вземащи решения в самата страна, но и на международните агенции за помощи. Вътрешните финансови ресурси на страната за опазване и природозащитни дейности са ограничени. Съществуващите финансови средства се пренасочват за посрещане на други, по-насъщни социални, икономически и екологични нужди, докато чуждестранните инвестиции са насочени предимно към създаването на частни предприятия и разкриването на нови пазари за западни стоки и услуги.

Но новият път, който България чертае, трябва задължително да включи и една всеобхватна екологична реформа. Последствията от миналите грешки и злоупотреба с природната среда не могат повече да се пренебрегват. Нужни са реформи, които да гарантират, че извършваните се понастоящем обществени и икономически промени ще допринесат и самите те ще извлекат изгода от трайното и дългосрочно подобряване на качеството на околната среда. Подкрепата на екологичната реформа отразява, както националната традиция на ангажираност към опазването на природата и нейното богатство, така и настоящите демократични промени в българското общество. Екологичните неправителствени организации отдавна играят голяма роля за активизиране и напредък в природозащитната дейност и бяха на предния фронт на събитията, довели до установяване на демокрацията в България през ноември 1989 год. (Виж Рамка 2). Дори при последвалите тежки икономически условия, общността на неправителствените организации остана силна и действена в работата си за утвърждаване на устойчиво управление на природните ресурси, защита и възстановяване на природните територии, осъществяването на изследвания, свързани с опазването на природата, политическата реформа и образованието на населението, в същото време, извършваните се промени в държавните институции са многообещаващи за прилагането на по-силна и по-обхватна политика за опазване на околната среда.

У българите има силно желание за едно по-сигурно екологично бъдеще с по-сигурна околна среда. Този засилен интерес привлича вниманието върху проблемите за качеството на въздуха, водите и почвите, и ще продължава да играе съществена роля в усилията на нацията да се развива по-устойчив природосъобразен начин. С разработването на тази стратегия ще се отдели по-голямо внимание и на една съкровена цел на българите: запазването на националното биологично разнообразие. Настоящият документ създава рамката за посвиване на напредък в осъществяването на тази цел чрез провеждането на съгласувана и координирана програма от действия.

Нуждата от такава програма е очевидна. В исторически план българската биота е била и продължава да бъде измежду най-богатите в Европа. Понастоящем различни антропогенни

фактори, обаче, застрашават оцеляването на много от елементите на тази биота. С ускоряването на деградацията на природната среда през последните 50 години са променени условията в много от местообитанията из цялата страна. Големи площи от някои типове местообитания, като влажни зони, степни местности и равнинни гори са загубени изцяло. Други съобщества, са силно променени в следствие на стопанска експлоатация от човека. Проблемът със загубата и увреждането на местообитанията е комплексен и се задълбочава от замърсяването, неконтролирания добив и свръхексплоатация на ресурси, променящите се режими и начини на земеползване и други заплахи.

Ако тенденциите от последните няколко десетилетия се оставят да продължат, България ще бъде изправена пред участта да изгуби съществена част от биологичното си разнообразие в следващите няколко десетилетия. Особено уязвими в това отношение са висшите растения, зрелите гори, редките сортове културни растения и породи домашни животни, някои гъби и лекарствени растения, и редица видове гръбначни (в това число сладководни и черноморски риби). Положението може да се окаже още по-пагубно за някои групи организми, изправени пред специфични заплахи. Възможно е, например, незаконното бране да постави в опасност и дори да доведе до изчезването на редица български билки и лекарствени растения през следващите 10 години, такива загуби биха имали дълготрайни екологични и стопански последици – последици, които са още по-значими с оглед на усилията на страната да преустрои и изгради наново националната си икономическа и да възстанови качеството на околната среда. Биологичното разнообразие на България е предпоставка за съществуване на ценни в стопанско отношение растителни и животински видове вкл. традиционни и редки сортове растения и породи животни, примитивни родственици на опитомени и култивирани видове, както и на възможности за екотуризъм и други рекреационни дейности. Дългосрочното ползване на тези биологични ресурси трябва да се гарантират чрез поставяне на тяхното стопанисване и управление върху по-устойчива природосъобразна основа. Това се отнася не само за икономически важните ресурси, като дърветата за добив на дървесина и промишлено ценните видове риба, който отдавна са поставени под щателни режими на ползване, но и за видовете, които се добиват от диви, полудиви и култивирани видове, и уникалните генетични ресурси.

Дори и с намаляването на много биологични ресурси, тяхната реална и потенциална ценност се пренебрегва и често пропуска. Така например, при подобрени методи на култивиране и промишлено производство диворастващите видове гъби, лекарствени растения и други диви растения и животни предлагат значителни възможности за интегриране на природозащитната дейност и икономическото развитие на местно равнище. Тези сортове и породи поради генетичното си разнообразие, са с висока резистентност към болести и вредители и с добри адаптационни способности към местните природни и екологични условия. Тези качества могат да се окажат решаващи за осигуряване на жизнеспособността на съвременните култивирани форми при променящите се икономически и екологични условия.

РАМКА 2. ЕКОЛОГИЧНИ НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Неправителствените организации (НПО) играят важна роля във възникналите напоследък движения за екологична и политическа реформа в България. Техните усилия, обаче, се базират върху една стогодишна традиция на широко обществено участие в решаването на екологичните проблеми. Първите граждански групи с природозащитна и екологическа насоченост, появили се още в края на 19 век, са поставяли ударението главно върху образователната и просветна дейност. Първата национална природозащитна организация е била Съюз за защита на родната природата, сформиран през 1928 г. с подкрепата на учени и на шир оката общественост. Тази организация е работила успешно за създаване на първите защитени природни територии в страната.

Формирането на легитимни НПО по време на Комунистическата ера беше трудно. Официално беше създаден Общонароден Комитет за защита на природата като обществена организация, но публичното предоставяне на информация за природозащитната дейност, екологичните проблеми и здравните рискове често се ограничават и подтискат. Гражданите не разполагаха с механизми, чрез които да влияят върху екологичната политика или да протестира срещу грешки и злоупотреби в нея. Независимо от политическите спънки и ограничения, през м. март 1988 г. се основа първата екологична НПО в България - Гражданският Комитет за екологична защита на Русе, макар и обезпокояван и тормозен от властите, Комитетът откри пътя за други

НПО. Първата формално регистрирана НПО беше Българското дружество за защита на птиците, основано през м. юни 1988 год.

Най-изявената екологична неправителствена организация (НПО), преди и в процеса на падането на тоталитарния режим в България беше Екогласност, основана през април 1989 г. Една от главните задачи на Екогласност бе да събере информация за влиянието на замърсяването върху здравето на населението и околната среда, включително замърсяването на почвите и водите с арсен и живак и радио активното замърсяване след аварията в Чернобил. Голяма част от основателите и лидерите в Съюза на демократичните сили (СДС), който в момента е една от главните политически сили в България, бяха членове на Екогласност.

С идването на демокрацията в България се учредиха множество нови екологични неправителствени организации на национално, регионално и местно равнище. Тези групи работят за постигането на различни цели, включително опазването на природни обекти, по-ефективен контрол върху замърсяването, по-силни програми за екологична просвета и обучение, и защита на специфични природни територии. Между тези новосъздадени групи и движения са Дружество за защита на птиците, Природен Фонд, Българският съюз за защита на Родопите, Движение Зелени Балкани, Екомониторинг Клуб, Фондация Зелено общество, Екофорум за мир, Фондация Екос и Зелени патрули. Някои от тези групи започнаха да разработват местни проекти с подкрепата на международни организации.

Въпреки че екологичните неправителствени организации в България са доста силни, настоящите икономически условия ограничават ефективността им, за да функционират нормално, тези организации се нуждаят от помощ в редица области:

- Адекватно финансиране за разгръщане на техните програми;
- Консултации по научните, нормативно-правните и социално-икономическите аспекти на проблемите на околната среда;
- Повече информация за структурата и дейностите на подобни организации в други страни;
- Квалификационни курсове и обучение по методите за работа с местното население и общините;
- Достъп до информация;

Във връзка с последното, през 1993 г. се свика национална Конференция на екологичните неправителствени организации (НПО) в България, чиято задача, покрай другите въпроси, беше да обсъди и нуждата от създаване на ефективен неправителствен център за събиране, обмен и разпространение на информация за околната среда - Екологичен информационен център. Такъв център е в процес на учредяване.

Биоразнообразието играе и основна роля за функционирането на сухоземните и водни екосистеми, за тяхното възстановяване и поддържане. Биологичното разнообразие играе важна роля в почвообразуването и процесите протичащи в почвите като осигурява кръговрата на хранителни вещества и поддържа тяхното плодородие, а също и в общия кръговрат на веществата и в регулирането на хидрологичните цикли. Опазвайки биологичното разнообразие, обществото опазва тези важни екологични функции и основите от които зависи устойчивото развитие.

Наред с тези осезаеми икономически и екологични ползи, елементите на биологичното разнообразие представляват и традиционни средства за изява на уникалните културни, естетически и духовни ценности на българите, макар че тези ценности са трудно измерими и убягват количествена оценка, с тях са проникнати самобитното изкуство, история, музика, литература, кухня и език на България. Българските животни, растения, природни красоти и ландшафт се използват като образи и символи в скулптурата, живописата, песните и приказките, във фестивали и празненства, и в образността и артистичността на българските религиозни традиции. В този смисъл биологичното разнообразие е основния източник на по-голяма част от характерната и своеобразна култура на страната.

Поради всички гореизброени причини, бъдещото благосъстояние на България - социално, икономическо, културно и екологично - зависи от опазването на нейното биологично разнообразие. За да се предотврати загубата на биоразнообразие и да се осигурят осезаемите и неосезаеми ползи от него и за бъдещите поколения, е необходимо още сега една широко замислена и общоприета национална стратегия да започне да се занимава с многото разнообразни и взаимно свързани фактори, които го застрашават.

ГЛАВА ВТОРА

БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Макар че България е относително малка страна, тя е богата на биологично разнообразие поради разнообразния си климат, геология, топография и хидрология. Тя заема площ от 1:10 912 кв. км.

Тази територия може да се раздели на общо пет региона. Дунавската равнина е разположена от южната страна на р. Дунав по граница с Румъния. Стара планина (известна още като Балкан) пресича надлъж страната от западната ѝ граница до брега на Черно море. На юг от Стара планина е разположена Тракийската низина с долината на р. Марица. Югозападна България се състои от високите планини Рила, Пирин и планинските Вериги на Родопите. Черноморският бряг образува източната граница на страната.

България лежи на кръстопътя на три обширни биоклиматични района - Средноевропейски континентален, Евразийския степен и Средиземноморския, които се припокриват и създават преходни климатични условия. Сложната топография от планински масиви, предпланини, равнини и низини осигурява голяма степен на разнообразие на микроместообитания и определя вертикалното разпределение на зоните на живот, от високопланинските била до дюнните съобщества по Черноморското крайбрежие. Разнообразните скални и почвени субстрати, хидроложки условия и водни системи (включително Черно море и р. Дунав) допринасят за оформянето на широк спектър от местообитания. Освен това, влиянията на Терциера и Кватернера се проявяват в наличието на множество реликтни и ендемични растителни и животински видове. Разнообразието от типове местообитания и био-географски влияния е формирало флористично и фаунистично разнообразие, което нарежда България на едно от първите места в Европа.

По-голямата част от територията на България е силно изменена от човешка дейност. Към 1990 г., около в 2% от общия поземлен фонд (и почти всички низини) са използвани за земеделско производство (Виж Рамка 8). По-голямата част от останалата площ е заета от гори. горският фонд възлиза общо на около 3.9 милиона хектара (35% от територията на страната).

Преобладават горите от дъб (*cus spp.*) на височина до 1000 м, бук (*Fagus spp.*) и други широколистни дървета на височина между 1000 и 1500 м, и иглолистни видове главно *Picea abies*, *Abies alba* и видове *Pinus*) главно в горния горски пояс до 1900-2200 м. Иглолистните гори обхващат около 1.1 млн. ха, а широколистните - около 2.2 млн. ха. Около в 0 % от общата заселена горска площ (2.3 млн. ха) са гори с естествен произход и изкуствени насаждения. Останалите 3 % са крайбрежни блата и мочурища, бракични и сладководни влажни зони, други вътрешни водоеми и населени и промишлени територии.

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ

Работната среща-семинар по Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие (НСОБР) събра широк кръг от специалисти по естествени и при ловено-биологични науки, които представиха и обсъдиха състоянието на познанията за биологичното разнообразие в тяхната сфера на специализация. Тези учени и сътрудниците им бяха помолени да обобщят, с помощта на изготвени с технологията на географската информационна система карти, наличната информация според следните критерии: видово богатство; редки видове; ендемизъм; екосистеми, местообитания и уникални съобщества; екологични функции; крехкост по отношение на специфични човешки дейности; известни заплахи; територии и места с представителни образци на българското биологично разнообразие; видове с доказана или потенциална стопанска значимост; и територии, изискващи по-нататъшно проучване,

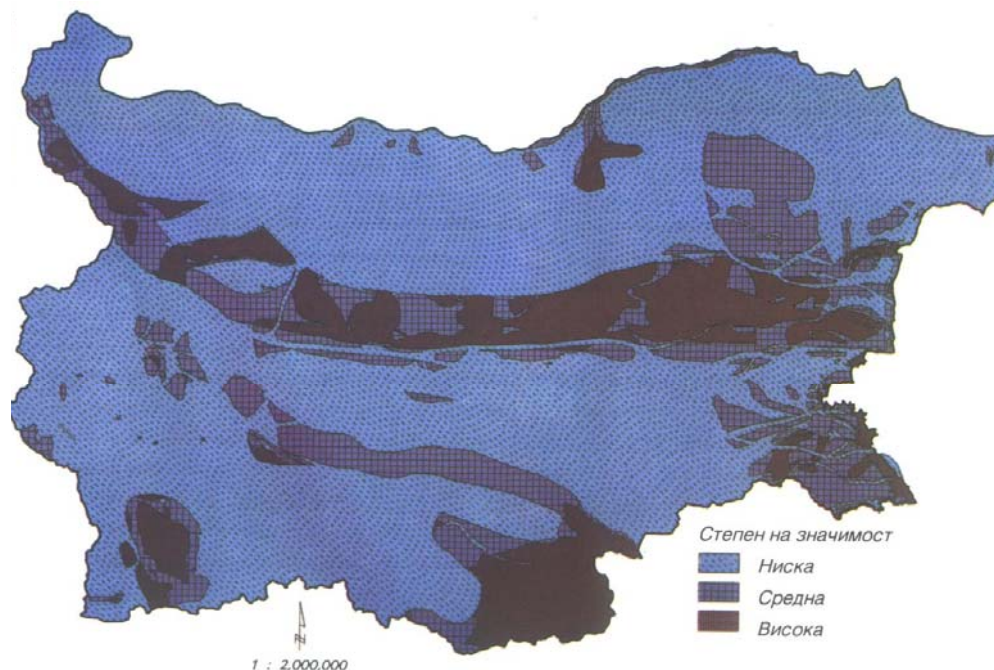
Някои от тези категории се оказаха по-подходящи за едни таксономични групи, отколкото за други. В редица случаи наличната информация позволи само приблизителни оценки и беше неподходяща за създаване на детайлни карти. Въпреки тези празноти, на семинара се представи цялостен и задълбочен преглед на българското биологично разнообразие и неговото състояние. В този раздел се прави преглед на установените факти. Таблица 1 в края на настоящата глава обобщава данните на ниво видове (а където е подходящо и на други таксономични нива) в четири категории: брой на описаните видове, редки видове, ендемични видове и изчезнали видове. Трябва да се отбележи, че за много от тези категории данните са предварителни и се нуждаят от допълнително изследване.

Видово богатство

Българската биота се нарежда измежду най-богатите на видове в Европа, особено спрямо големината на страната.

Българската флора съдържа между 3 550 и 3 750 вида виешци растения, около 3 000 вида водорасли, 668 вида мъхове и 58 вида папрати и папратовидни, както и над 700 вида лишеи. В България са описани около 2100 таксона гъби-макромицети (в сравнение с общо 5 500 вида в света).

За България са описани повече от 20 000 безгръбначни. В тази обща цифра се включват над 1 800 таксона протозои и над 2 500 паякообразни, молуски, нематодии други ненасекомни безгръбначни. Около 85% от известните безгръбначни са насекоми, описани са почти 17 500 вида и подвида насекоми, а общият брой се оценява на 27 000. В някои разреди насекоми (напр. Ephemeroptera, Heteroptera, Orthoptera) в България се срещат повече видове, отколкото в цяла Централна Европа. Специално трябва да се отбележи необичайно разнообразната пещерна безгръбначна фауна на България.

Лепената на значимост на отделните райони по отношение на видовото богатство е определена въз основа на личните данни за описания брой растителни и животински видове

Гръбначната фауна е проучена най-задълбочено и е известно, че включва 730 вида: 94 вида бозайници, 383 вида птици, 36 влечуги, 16 земноводни и 207 черноморски и сладководни риби. В тези групи България може да претендира за някои особени изключения и отлики. Само Испания и Гърция имат толкова богата херпетофауна, с 29 вида прилепи, България е дом на фактически почти всички съществуващи видове в Европа, фауната на едрите бозайници, при 23 съществуващи вида, е измежду най-богатите в Европа и включва вълкът (*Canis lupus*), Кафявата мечка (*Ursus arctos*), язовец (*Meles meles*), златка и бялка (*Martes martes* и *M. foina*), три вида порове (*Mustela eversmanni*, *M. putorius* и *Vormela peregusna*), три вида елени (*Dama dama*, *Cervus elaphus* и *Capreolus*) и три морски бозайника (*Delphinus delphis*, *Phocaena phocaena relicta* и *Tursiops truncatus ponticus*). Един четвърти морски бозайник - Черноморският тюлен-монах, който е различна форма на Средиземноморския тюлен-монах (*Monachus monachus*) - се смята за изчезнал.

Съществуващите данни за броя описани видове са обобщени в Таблица 1. Разбира се, броят описани видове не е еквивалент на видовото богатство. Само в „по-висшите“ таксономични групи (т. е. висшите растения и гръбначните животни) броят на описаните видове може да се счита за повече или по-малко еквивалентен на общото видово богатство. В разредите насекоми броят на описаните видове представлява от 28% (при Diptera са описани 2 800 вида от вероятно съществуващите 10 000) до 100% (Isoptera - два описани, от общо два вида) от общото видово богатство. Сред по-слабо изучените групи - водорасли, протозои и водни безгръбначни - познанията за видовото богатство са все още твърде непълни и то е по-трудно за определяне. Дори в добре проучените групи класификациите на

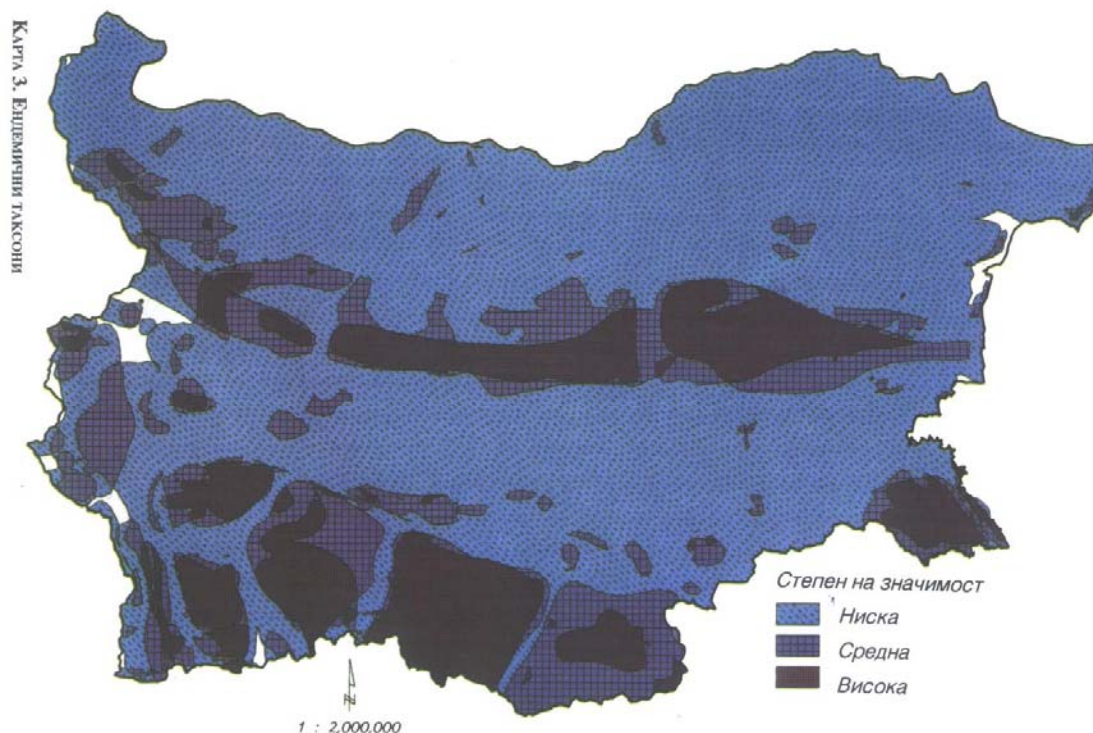
видовете и подвидовете подлежат на ревизия. Независимо от тези трудности, познанията за разнообразието вътре в тези групи са много по-напреднали в България, отколкото в повечето други страни.

Наличната информация за равнището на видовото богатство в българския ландшафт е обобщена на Карта 2. В картата са включени наличните данни за гъби; водорасли; висши растения; всички безгръбначни; водните организми в басейните на р. Дунав, Черно море и Егейско море; сладководни риби в Дунав някои избрани реки; земноводни; влечуги; птици и бозайници. На картата са показани и данните за растителните съобщества, в които доминират български балкански ендемити, поради значението на центровете на ендемизъм като показатели за видовото богатство. Въз основа на тези данни, районите с най-голямо видово богатство по отношение на всички таксономични групи включват Стара планина, Пирин, Родопите (особено източните части), басейните на реките Марица и Лом, и Черноморското Крайбрежие.

Ендемизъм

Българската биота включва значителен брой ендемични видове и подвидове. По отношение на протозоите, гъбите и низшите растения ендемизмът е трудно установим. При виещите растения, насекомите, другите безгръбначни, и при гръбначните ендемизмът лесно се доказва и е важен критерий за определяне на приоритетите за защита и опазване.

Българската флора от висши растения съдържа 170 български ендемични вида и 100 подвида, както и 200 балкански ендемични вида и подвида. Българските ендемични видове съставляват около 5% от общата флора, което е доста голям дял в сравнение с други, по-големи европейски страни. Процентът става дори още по-голям (8%), ако към него се отнесат и подвидовете, Освен това се смята, че много балкански ендемити първоначално са се появили в България (главно в планинските райони) и след това са се разпространили. Ако тези видове също се вземат пред вид степента на растителен ендемизъм в България значително се повишава.

Степента на значимост на отделните райони по отношение на ендемизма е определена въз основа на наличните данни за броя на растителните и животински ендемични видове. Забележка: белите полета изразяват липсата на данни за съответните райони.

Ендемизъм, както по отношение на Балканския полуостров, така и на България, е установен за 387 ненасекомни безгръбначни вида (8.8% от всички видове, включително протозои) и за 744 вида насекоми (4.3% от всички насекомни видове). При безгръбначните (без насекоми) степента на ендемизъм е най-висока за Crustacea (50.5% от известните видове) и Myliapoda (48.4%). Сред

насекомите ендемизмът е най-висок при Orthoptera (28%) и Plecoptera (25%). С провеждането на допълнителни проучвания върху безгръбначните вероятно ще се увеличи както абсолютния брой, така и относителния процент на ендемичните видове.

Известните ендемити при гръбначните включват 12 сладководни риби, един подвид земноводни и 4 подвида влечуги. Признаването на ендемизма между бозайниците силно зависи от възприетия за момента статут на таксоните. Така например, в миналото 3 подвида прилепи са били считани ендемични за България, но понастоящем таксономичното им различие вече не се признава. Два дребни бозайника - българският златист хамстер /хомяк/ (*Mesocricetus newtoni*) и един мишевиден сънливец (*Myomimus goachi*) могат да се разглеждат като регионални ендемити. Сред едрите бозайници се приемат поне 6 ендемични подвида с ограничен ареал - афала (*Tursiops truncatus ponticus*), муткур (*Phocaena phocaena relicta*), дива коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*) и европейски петнист пор (*Volmela peregrina peregrina*). Някои експерти считат и местните популации на кафява мечка (*Ursus arctos*) и невестулка (*Mustela nivalis*) за балкански ендемити.

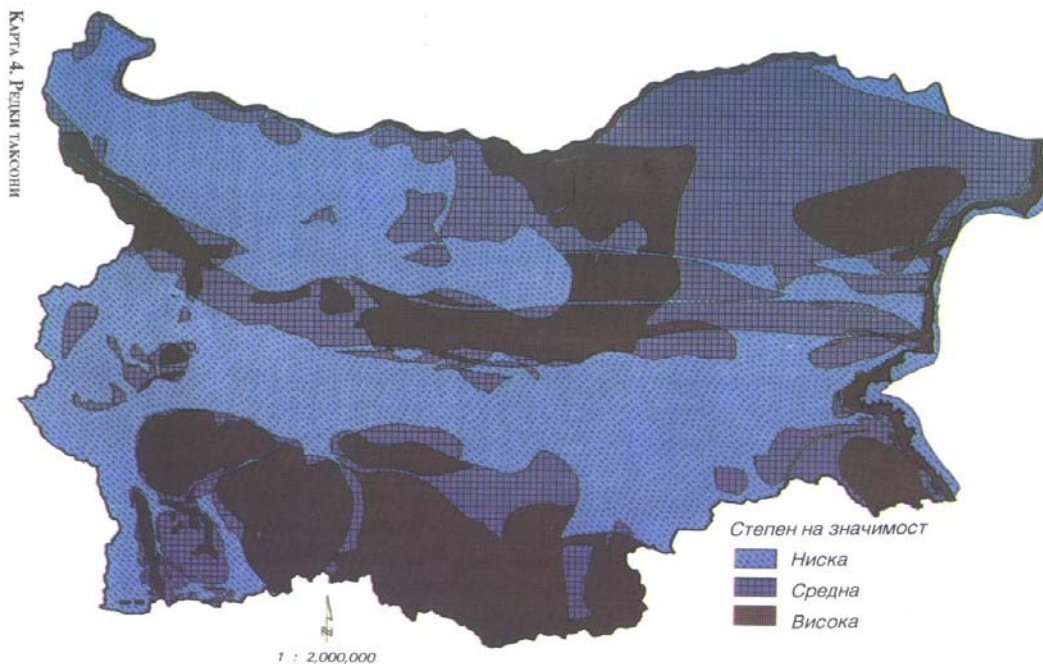
Данните за броя на ендемичните видове и подвидове са представени в Таблица №1. Наличната информация за пространственото разпределение на ендемичните таксони е обобщена в карта 3. В картата са включени данни за българските и балкански ендемични видове водорасли, висши растения и безгръбначни; балканските ендемични бозайници; и българските ендемични риби, земноводни и влечуги. В картата са включени и данни за растителните съобщества, които се характеризират с високо ниво на ендемизъм – най-важните райони по отношение на присъствието на ендемични видове са Стара планина, Родопите, Пирин, Витоша, Рила, Странджа и долината на река Струма. По дефиниция, разбира се, много ендемични таксони са силно локализирани в разпространението си. Това е отразено в обособените области на висок ендемизъм на картата. По-подробни описания на тези области може да се намери в докладите представени на семинара за НСОБР.

Редки видове

Честотата на рядкост на видовете значително варира в различните таксономични групи. Особените биологични характеристики на някои групи, като водорасли и гъби, затрудняват изключително много определянето на редките видове с каквато и да е степен на определеност или сигурност. В други групи, като прилепи и сред херпетофауната, има малко редки видове; повечето видове в тези групи са относително широко разпространени и са обичайно срещани или многочислени в други части на ареалите си.

Въз основа на наличната информация близо 69 вида водорасли, мъхове и други низши растения, както и 25 форми лишеи могат да се считат за редки. Над 700 вида висши растения, много от които са високопланински ендемити, се смятат за редки. В Червената книга на НР България от 1984 г. (том I, Растения) са посочени 574 вида „от особен научен интерес“; 330 вида са защитени от Закона за защита на природата; 150 вида са застрашени от изчезване.

Сред безгръбначните животни редките видове са относително многобройни, поради ограничените популации и ограничените ареали. Според текущите оценки 23% от безгръбначните без насекомите (567 вида) се считат за редки - една доста висока цифра в сравнение с другите таксони. (степената на рядкост е най-висока сред протозоите, нематодите и паякообразните. Над 1500 вида насекоми се считат за редки. Сред представените с повече от 50 вида разреда на Insecta, с най-висок процент на редки видове са Plecoptera (29 %), Neuroptera (27.4 %), Odonata (26,6 %), Ephemeroptera (18.6 %) и Trichoptera (18,0 %).

15 Степената на значимост на отделните райони по отношение на редките таксони е определена въз основа на наличните данни за описаните редки растителни и животински видове.

Редките гръбначни включват 29 вида черноморски и сладководни риби и 2 змии (*Coluber rubriceps* и *Vipera aspis balcanica*). Общо 78 птици (включително 16 глобално застрашени видове и 61 вида от Червената книга на НР България от 1985 г., том II, животни) се считат за редки. Много от тях са хищници. в Червената книга са изброени 19 вида бозайници (включително 2 изчезнали вида). Сред дребните бозайници има малко редки видове. Няколко вида съществуват в относително голяма численост, но са локализирани в ограничени пространства; други видове се срещат като разпръснати популации в ограничен брой ареали. Седем вида прилепи се срещат в ограничена численост в България, но са относително многочислени в други страни. За целите на настоящата стратегия 10 едри бозайници се считат за редки или уязвими: отбелязаните по-горе четири ендемични подвида и видовете кафява мечка (*Ursus arctos*), вълк (*Canis lupus*), степен пор (*Mustela eversmanni*), златка (*Martes martes*), Видра (*Lutra lutra*) и дива котка (*Felis sylvestris*).

Данните за броя на редките таксони са обобщени в Таблица 1. Наличната информация за пространственото разпределение на редките таксони е синтезирана в Карта 4. В картата са включени данни за редките гъби, растения, безгръбначни, риби, земноводни, влечуги, птици и бозайници. В картата също са вложени и данните за редките растителни съобщества, доминирани от реликтни видове. Трябва да се отбележи, че моделите на разпространение варират доста широко при различните таксони. Например, в долината на р. Струма и по южното Черноморско крайбрежие се срещат най-голям брой от известните редки видове насекоми. Най-висока е концентрацията на редки птици в района на Атанасовското езеро по Черноморското Крайбрежие. Редки растения, предимно покритосеменни ендемити, се установяват най-често в по-високите планини. Общо взето, особено важни територии по отношение на редките Видове са Родопите, Рила, Странджа и Централна и Западна Стара планина; Черноморското крайбрежие; долината на р. Струма; и източната и централна част на Дунавската равнина.

Изчезнали видове

През последните няколко години редица видове в България са изчезнали в резултат на антропогенния натиск (виж таблица 1). Към тях спадат поне 2 вида черноморски водорасли и още 4 низши растения. Според Червената книга на българските растения, 31 вида висши растения са изчезнали от 1930 г. насам. Пет от тях са били ендемични за България.

При безгръбначните е трудно да се документират изчезналите видове поради липсата на информация за текущото и историческото им разпространение, както и заради проблемите, свързани с проучването и проследяването на техните популации. Въпреки тези трудности, сред безгръбначните са отчетени 7 изчезнали вида (всички от Ephemeroptera).

От гръбначните два вида змии (*Vipera aspis* и *Vipera ursinii*), европейската норка (*Mustela lutreola*) и риса (*Lynx lynx*) са записани в Червената Книга на България, като изчезнали. Двете миноги *Lampetra planeri* и *Eudontomyzon danfordi* (от семейство *Petromyzonidae*) и попчето *Knipowitschia longicaudata* (*Gobiidae*) вече не се срещат в България. Девет вида птици са престанали да гнездят и са вписани в Червената Книга като изчезнали, шест от тях - розов пеликан (*Pelicanus onocrotalus*), картал (*Aegyptus monachus*), малка дропла (*Tetraotetrix*), сив жерав (*Grus grus*), средна бекасина (*Gallinago gallinago*) и малка кукумявка (*Glaucidium passerinum*) вече не гнездят в страната в размножителния период. Други три вида - брадат лешояд (*Gypaetus barbatus*), момин жерав (*Anthropoides virgo*) и стрепет (*Tetrao tetrao*) вече не гнездят в България, нито мигрират през нея. Понастоящем черноморският тюлен-монах се счита за изчезнал, макар че отделни екземпляри са били виждани за последен път през 1991 г. През последните години ендемичните подвидове афала и муткур са сериозно застрашени и могат да се считат за почти изчезнали.

Освен тези диви видове, през последните десетилетия са изчезнали и шест местни породи домашни животни - риломанастирска овца, местна клепоуха свиня, местна правоуха свиня, делиормански кон, камчийски кон и рилски кон.

Уникални и представителни съобщества и екосистеми

България се характеризира с голямо разнообразие на растителни и животински съобщества и съдържа почти всички главни типове местообитания, които се срещат в Европа. Между тях са редица уникални и представителни съобщества и екосистеми, които са особено ценни по отношение на биологичното разнообразие. Много от тях са добре представени в съществуващата система от защитени територии в страната (Виж Рамка 4). Други, като естествени степи и крайречни гори, са слабо представени, често поради това, че са били усилено подменяни или устройвани по друг начин преди да е съществувала защитна мрежа за тях. Уникалните и представителни съобщества в България включват:

- Високопланинска безлесна зона - Рила, Пирин, Стара планина, Витоша, Родопите, Беласица и Славянка.
- Естествените възрастни иглолистни и букови гори в планинските райони. Особено важни са първичните гори от ела (*Abies alba*), смърч (*Picea abies*) и бор (*Pinus heldreichii*, *Pinus peuce*, *P. Sylvestris*, *P. nigra*) в Рила, Пирин, Родопите и буквите гори в Централна Стара планина; съобществата от клек (*P. mugo*) в Рила и Пирин; и уникалните гори от източен бук (*Fagus orientalis*) в Странджа.
- Дъбови (видове *Quercus*) горски масиви и гори, главно в ниските планини и прилежащите им хълмисти и равнинни райони;
- Карстовите райони, особено в Родопите, Стара планина, Пирин и Славянка. Тези райони са забележителни с голямото разнообразие на ендемични растения, грабливи птици и прилепи. В тях се намира по-голяма част от общо 5 000 български пещери с богатата им пещерна фауна.
- Проломи и ждрела в основните планински вериги, голяма част от които служат като убежищни местообитания или ниши на рядка флора и фауна.

РАМКА 3. СТРАНИЧНИ ПОЛЗВАНИЯ В ГОРИТЕ

Горите в България традиционно са стопанисвани главно с цел дърводобив и защита на водосборите. С продължаване на усилията за опазване и възстановяване на биологичното разнообразие в горите, все по-голямо внимание трябва да се отделя на страничните горски ресурси и продукти. В тях се включва по-голямата част от лекарствените растения; голям брой от ядливите гъби, от диворастящите плодни дървета и плодоносните храсти; и растения, които се използват за приготвяне на чайове, масла, бои и други продукти. Горските гъби и лекарствените растения се експлоатират широко (и с нарастващи темпове), както за задоволяване на вътрешни нужди, така и за износ. Много от тези видове са подходящи за култивиране и могат, при правилно разработване, да бъдат от полза за местната икономика, което същевременно ще намали натиска върху диворастящите им популации. Горите са и местообитания за различни видове дивеч, неподлежащи на лов видове птици и бозайници, както и на много други по-малко забележими и без стопанско значение компоненти на екосистемите. Запазените естествени български планински гори, които са сред най-старите и най-обширните в Европа, са убежище за много горски видове (включително едри хищници), които са изчезнали в други части на континента. Тези гори предлагат и

значителни възможности за отдих, рекреация и туризъм за планинари, любители-орнитолози и други запалени природолюбители. И на края, горите служат като важно място за провеждане на екологична просвета и научни изследвания.

Макар че стойността на много от страничните горски ползвания е била осъзната и в миналото, върху тези ценности трябва да се постави още по-голямо ударение в бъдеще. При правилно и грижливо стопанисване тези ресурси могат да осигурят преки икономически приходи на местно ниво за дейностите по опазване на горите. Трябва, обаче, да се положат по-големи грижи да се подсигури ползване, което не води до прекомерна експлоатация, което е заплаха особено за лекарствените растения и ядливите гъби. При тези видове трябва да се проучат и подпомогнат възможностите за култивиране, заедно с продължаване на усилията за опазване на техния естествен генофонд и на природните им местообитания

- Медитерански и субмедитерански съобщества в долината на Р. Струма (особено Кресненското дефиле и Санданско-Петричкото поле), долините на р. Марица и р. Места, Източните Родопи, района на Сакар, Странджа и по южното Черноморско Крайбрежие.
- Мезофитни ливади и пасища в равнините и низините, останки от аборигенни степни съобщества, както и естествени равнинни гори.
- Крайречна храсталачна и горска растителност (главно от видовете *Salix*, *Populus* и *Alnus*) покрай р. Дунав и по-малките реки (специално Батова, Камчия, Ропотамо, Тунджа и Велека).
- Естествени влажни зони покрай реки във вътрешността на страната, Дунавското крайбрежие (о-в Белене, езерото Сребърна) или Черноморското крайбрежие (Шабленско езеро, устието на р. Камчия, Бургаските езера, устието на р. Ропотамо) и други запазени части от крайбрежието.
- Остров Вардим, остров Белене и други сезонно заливни острови р. Дунав, които са особено важни гнездови и размножителни местообитания за птици;
- Крайбрежни съобщества и местообитания по брега на Черно море, включително черноморските езера; пясъчни дюни; влажни зони и крайбрежни варовикови скали; местата за почивка и други зони за прелетни птици по миграционния път по западното Черноморие (известен като *Via Pontica*), който преминава през България и е един от двата най-важни Европейски миграционни маршрута;
- Пелагичните, литорални, сублиторални и бентосни съобщества в Черно море.

ВАЖНИ БИОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ

Биологичното разнообразие на България Включва видове и генетични ресурси, които се използват широко както със стопанска, така и с не търговска цел и такива, чиито потенциални възможности могат да осигурят важни стопански приходи. Биологичното разнообразие осигурява допълнителни икономически облаги като изпълнява различни екологични функции, макар че стойността на тези функции не се отчита изцяло или не се отразява на пазара. Тези биологични ресурси могат да се групират в няколко категории.

Стопански ценни видове

Много от автохтонните български видове осигуряват продукти за местна консумация, вътрешна търговия и износ. В миналото тези ресурси са разработвани и експлоатирани в различна степен, някои от тях, като стопански ценните дървесни видове, дивеча и подходящите за храна риби, са отдавна със стопанско значение и са подлагани на интензивно ползване и стопанисване. Други, като ядливите гъби и лекарствените растения, са били традиционно събирани от местата, където се срещат в диворастящ вид, но напоследък са подложени на по-силна експлоатация, особено за експорт с търговска цел.

Към стопански ценните биологични ресурси на България спадат следните:

- Повече от 200 вида ядливи гъби;
- Около 750 вида билки и традиционни лекарствени растения (от тях около 250 са стопански ценни);
- Стопански ценните дървесни видове, особено дъб (видове *Quercus*), бук (*Fagus orientalis* и *Fagus sylvestris*), бял бор (*Pinus sylvestris*), черен бор (*P. nigra*), смърч (*Picea abies*) и ела (главно *Abies alba*).
- Голямо разнообразие от недървопроизводствени или странични горски видове (виж Рамка 3).
- Диворастящи и културни местни растения, които са източник на различни видове плодове, растителни масла и химични съединения; служат за декоративни цели; използват се като фураж в животновъдството, а в горското стопанство за залесяване и борба с ерозията;
- Два вида охлюви (*Helix pomatia* и *Helix lucorum*), екзотичният морски охлюв рапан (*Rapana*

tomasiana) и обикновената жаба (*Rana radiabunda*), всички те са ядливи;

- Едър и дребен дивеч, включително 16 вида бозайници (няколко от тях интродуцирани) и 24 вида птици;
- Повече от 20 вида Черноморски и сладководни риби, предмет на стопански и спортен риболов.

Местни сортове растения и породи животни

Генетичните растителни и животински ресурси на България са от огромно стопанско, културно и биологично значение. В продължение на векове условията на околната среда и селекционният натиск в системата на българското земеделие са благоприятствали развитието на огромно разнообразие от местни и интродуцирани растителни култури. България е първично формообразуващо огнище на разнообразие за много полски, зеленчукови и овощни култури, особено зърнени, бобови, плодни дървета и фуражни видове. В резултат на географското, климатично и почвено разнообразие, както и на хибридизацията на местни с чужди сортове и шамове, страната е и вторичен център за разнообразието на много от интродуцираните културни растения. Ресурсите от културни домашни растения включват обособените местни сортове твърда пшеница (дурум) и други сортове хлебна пшеница; други зърнени култури, включително ръж, овес, ечемик, сорго и царевица; градински и полски бобови видове, зърнено-бобови, както и едногодишни и многогодишни фуражни бобови растения; и голямо разнообразие на зеленчуци (включително домати, чушки, лук, зеле, краставици, тикви, дини, пъпеши). Тютюнът, подправките, семковите и костилковите плодни дървета, лозите, и ядконосните видове също са представени с местни сортове.

България разполага и със също толкова разнообразен набор от местни домашни животни. Подготвеният за семинара за НСОБР преглед на тези аборигенни и местни форми сочи, че в страната има общо 37 характерно български породи домашни бозайници: 3 породи говеда, 1 порода бивол, 20 породи овце, 3 породи свине, в породи коне и 3 породи кучета.

През последните десетилетия в България, както в други части на света, разнообразието от местни сортове и породи е пострадало и намаляло в резултат на обществено-икономически натиск (особено колективизацията в селското стопанство). Други структурни промени в земеделието и ускореното въвеждане на нови сортове, подходящи за едромашабна обработка. Понастоящем, когато стопанската, културна и екологична ценност на тези пренебрегнати форми става все по-очевидна, отново се обръща внимание на възможностите за обхващането им в системи за по-устойчиво и природосъобразно земеползване.

Диви и примитивни родственици на културните растения и породите домашни животни

Българската флора съдържа диви и полудиви предшественици и родственици на културните растения. Много от тях са ендемични за България. Практически всички култивирани зърнени и фуражно-бобови видове имат своите диви предшественици в българската флора. При храстите, овощните и ядконоси дървета - малини, ягоди, кайсии, круши, ябълки, сливи, череша, вишни и орехи - разнообразието от диви и полудиви родственици е голямо. Взаимното кръстосване в продължение на векове е създавало голямо разнообразие от адапти, различаващи се по форма, размер, вкус, и структура на плодовете; скорост и продължителност на достигане на зрялост и плодоносене и устойчивост на болести; и по растежни форми и други признаци. Както в случая с местните сортове културни растения, много от тези диви родственици са били пренебрегвани през последните десетилетия, тъй като овощарството в България също е било колективизирано и организирани в крупни овощни стопанства, където са отглеждани само по няколко сорта от даден вид.

Много от редките домашни породи, като късорогото родопско говедо, българския средиземноморски бивол и каракачанската овца са в близко родство с дивите си предшественици и са запазили наследствените им белези и потомствени черти. Тези породи също са намалели по численост по време колективизираното животновъдство. Много от тях са оцелели като малки популации в държавни развъдни стопанства.

Екологични функции

В допълнение към видовите и генетични ресурси, чиято пазарна стойност може да се измери с традиционните икономически методики, българската биота включва и организми, които изпълняват важни екологични функции и услуги, облагите от които не са отразени на пазара и, следователно, са по-трудни за измерване. Микроорганизмите, гъбите, растенията, безгръбначните и другите животни изпълняват важни функции в голям брой процеси, които силно повлияват стопанските дейности на човека, включително разграждането и кръговрата на хранителните вещества, борбата с вредители и

болестотворни организми, опрашване, обогатяване на почвата, опазването на почвите и водите, предпазване от наводнения, и отстраняване и преработване на промишлените и органични отпадъци. Макар че за осъществяването на някои от тези екологични функции са разработени изкуствени продукти и технологии, твърде често те са непоносимо скъпи. Биологичното разнообразие играе и решаваща роля в регулирането на атмосферните, климатични, хидроложки и биогеохимични цикли - явления от регионален и глобален мащаб, които едновременно влияят и все по-силно се повлияват от човешката стопанска дейност.

ПРОПУСКИ В НАУЧНИТЕ ПОЗНАНИЯ

Описаната и илюстрирана по-горе солидна основа на научната информация за биологичното разнообразие на България е едно от най-значителните предимства за страната при осъществяването и прилагането на нови мерки за неговото опазване. Независимо от това, в тази научна основа има редица слабости и празноти. Тези несъвършенства и празноти варират от обичайните за много области на изследванията по биологично разнообразие и неговото опазване, до съвсем конкретни и специфични за определени райони, таксони, местообитания и заплахи.

Много от конкретните пропуски в научните знания са описани в представените и обсъдени на семинара за НСОБР доклади. По общо мнение се изтъкнаха три основни пропуски и непълноти:

- *Недостатъчна информация за видовото богатство, разпространението, плътността и динамиката на популациите от представители на много таксономични групи.* Това важи в най-голяма степен за гъбите, водораслите и другите низши растения, безгръбначните и водните организми.

- *Недостатъчна информация за видовия състав на различни таксони и други аспекти на биологичното разнообразие в определени географски райони.* Карта 5 дава синтезиран преглед на районите и териториите, които според участниците В семинара и техните сътрудници се нуждаят от по-нататъшно проучване. В картата са вложени данни по отношение на гъбите, водораслите, всички безгръбначни, риби, земноводни, влечуги и бозайници. Картата включва и данни за растителните съобщества, въпреки че различните таксономични групи са изучавани в различна степен в различните части на страната, очертават се няколко района, които се нуждаят от по-нататъшно проучване. Към тях спадат Родопите (особено източните им дялове), югозападните гранични планини, хълмистите райони и предпланини между Дунавската равнина и Стара планина; и Черноморското Крайбрежие. Други области, които се нуждаят от допълнително проучване са Средна гора и Централна Стара планина; някои дялове на реките Арда, Камчия, Марица, Места, Струма и Тунджа; и Краищенско -Коньовския район.

- *Недостатъчна информация за въздействието и последиците от различните антропогенни заплахи за биологичното разнообразие, методите за смекчаване на това въздействие и процедурите за възстановяване.* Така например, малко изследвания са провеждани за въздействието върху биологичното разнообразие на изграждането на железопътни съоръжения, заводи, магистрали, курорти и язовири, или на мини, бариери и другите форми на индустриализация и урбанизация. Това е особено тревожно в тези биологично крехки райони, където развитието и строителните дейности са се извършвали без експертна екологична оценка.

Други празноти в знанията, които бяха по-общо определени, са:

- Липса на знания за функционирането на българските водни и сухоземни екосистеми и за методите за управление на техните ресурси върху устойчива основа (специално по отношение на ядливите гъби, страничните ползвания в горите и недървопроизводствените горски продукти, и рибните популации в Черно море и вътрешните реки;

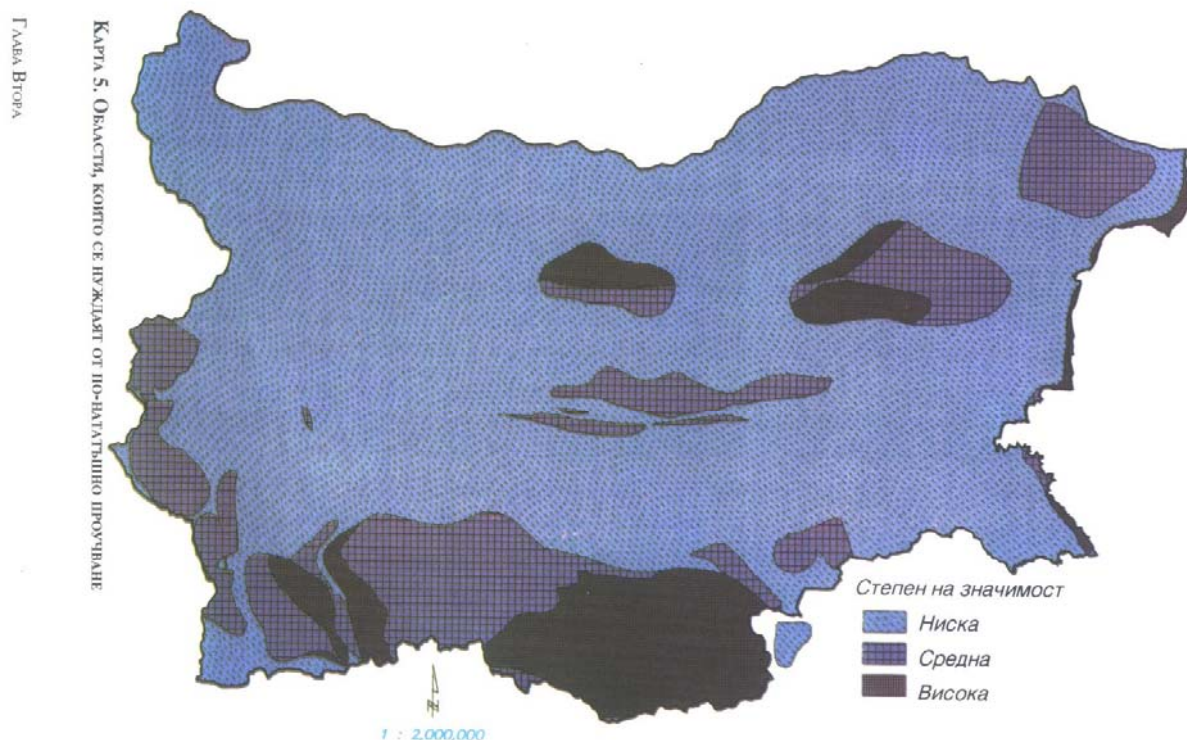
- Липса на основна актуализирана информация за наличието на редки и застрашени от изчезване видове;

- Липса на дългосрочен биологически мониторинг и екологични изследвания, особено по отношение на видовете, посочени в българската *Червена Книга*;

- Остаряла информация в *Червената Книга* и липса на раздели за гъбите, безгръбначните и низшите растения в съществуващата *Червена Книга*;

- Непълни или остарели инвентаризационни списъци на биологичното разнообразие В мрежата от защитени територии и липса на цялостна база данни за управление на информацията по биологичното разнообразие в мрежата;

- Липса на дългосрочни изследвания за промените в състоянието на околната среда, особено в защитените територии;
- Липса на координация и ясни критерии при планирането на изследователските проекти Върху биологичното разнообразие и неговото опазване;
- Недостатъчно познаване и опит по отношение на нововъзникващите концепции в конзервационната биология и приложната екология (напр. Ландшафтна екология и Възстановителна екология);
- Неподходящи процедури за организиране и публикуване на научната информация и за предаване и включване на биологичните принципи в процеса на съставяне и провеждане на политиката в тази сфера.

23

Степеня на значимост на областите, които се нуждаят от по-нататъшно проучване е определена въз основа на данните представени за разработване на ИСОБР.

РАМКА 4. СИСТЕМА ОТ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ

Сърцевина на усилията на България за опазване на биологичното разнообразие, както в миналото, така и в бъдеще, е нейната система от защитени територии. Създаването на тази система датира от 1933 год., богато са обявени първите природни резервати в България - Силкосия и Парангалица. Следващата година са обявени резерватът Баюви дупки и Народният парк Витоша; по времето, когато само няколко страни в Европа са били вече създали национални паркове. През следващите четири десетилетия периодично са създавани нови защитени територии. До 1977 г. в защитени територии са включени около 100 000 ха. През 1978 г. Комитетът по опазване на природната среда (сегашното Министерство на околната среда) придобива основното право да контролира, а също и да обявява защитените територии в страната и мрежата като цяло навлиза в период на бързо разрастване. До 1993 г. общата площ на защитените територии се е увеличила до повече от 380 000 ха или 3.5% от общия поземлен фонд на България (разпределението на съществуващите защитени територии с площ 100 и повече е посочено на Карта 6 в Глава 4. В закона за защита на природата от 1967 год., по силата на който е създадена и се управлява и сега съществуващата система от защитени територии са определени пет категории защитени територии и се описва техния режим на ползване и статут.

Природните резервати са строго защитени територии, съдържащи представителни природни екосистеми и местообитания на редки видове. Те съответстват на защитени територии категория I

(стриктен природен резерват/девствено дива местност - защитени територии, които се стопанисват главно с научна цел или с цел опазване на девствена природа) по категоризацията на Световния съюз за защита на природата (IUCN). До сега са създадени 89 резервата, които обхващат 77 000 ха (20% от общата площ на системата). Повечето от тях се намират в горските екосистеми, а над 60% от общата им площ е включена в националните паркове.

Национални паркове (или Народни паркове) са обширни защитени територии, опазващи райони, където доминират естествените условия и екосистеми. Съществуващите 11 народни парка обхващат около 293 000 ха (включително 48 500 ха обозначени като природни резервати) или 76% от общата площ на мрежата. Характеристиката на парковете е различна. Някои отговарят на II категория на IUCN (Национален парк - защитена територия, която се стопанисва и използва главно с цел опазване на екосистемите и екотуризъм). Други по-скоро наподобяват тези от категория IV на IUCN (направлявани територии – местности, които се защитават главно за целите на опазването на видове и местообитания чрез специфична намеса) и категория V на IUCN (защитен ландшафт/морски пейзаж - защитена местност главно за опазване на земен или морски пейзаж и рекреация). Народните паркове в последните две категории включват както природни резервати, така и селскостопански земи и хотели, зимни спортни съоръжения и писти за ски, почивни домове и други бази за туризъм.

Природните забележителности (или природна обител) и Защитени местности са по-малки територии, от 1 до 500 ха, които опазват специфични елементи от природните и полуприродните пейзажи като водопади и пещери, но също местообитания на редки и застрашени видове и съобщества. Те съответстват най-общо на тези в категория III на IUCN (Природен паметник/природна забележителност - защитена територия, която се стопанисва главно заради запазването на специфична природна особеност). Защитената местност се използва за опазване на характерен пейзаж или на местообитания на отделни видове (IV или V категория по IUCN). Създадени са повече от 500 такива защитени обекти. Над 972 Исторически обекти в България осигуряват опазването на територии, разположени около исторически и археологични паметници. Ценността им по отношение опазване на биологичното разнообразие е ограничена, въпреки че много от тях съдържат природни елементи и забележителности.

Много от българските защитени територии са с международно значение. Два обекта (Народен парк Пирин и резерват Сребърна) са признати за обекти на Световното природно наследство по Конвенцията за опазване на световното културно и природно наследство от 1972 год. 17 територии са вписани като биосферни резервати по Програмата човек и биосфера на UNESCO, четири обекта са обявени за важни влажни зони по Конвенцията за влажните зони с международно значение (известна като Рамсарска Конвенция). Освен това, още 22 обекта (някои от които понастоящем не са защитени) са обозначени от Birdlife International като важни ареали на птици в Европа. (виж Приложение А за списъка на тези територии).

Общо в списъка на ООН на националните паркове и другите защитени територии са включени 50 български обекта, покриващи 80 % от цялата защитена площ в страната.

РАМКА 5. ГИС И НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ

Използваните в този документ карти са съставени с помощта на технологията „географска информационна система (ГИС)“, която предлага важни методи и инструменти за опазване на биологичното разнообразие. Тази технология вече изигра решаваща роля в подготовката на настоящата национална стратегия, като даде възможност на учени от различни области, както и представители на неправителствени организации и отговорни държавни служители да работят заедно и да видят в графична форма резултатите от своето сътрудничество. Макар и ГИС да не може, а и не би трябвало да замени възприетите методи и технически средства за картографиране и планиране, които са създадени да изпълняват специфични задачи, тя може да служи за координиране на данните от много източници и да улеснява приложението на тези данни за разрешаване на проблемите по опазването.

Гъвкавостта на технологията ГИС става ясна от многостранната роля, която тя може да играе в осъществяването на голям брой различни аспекти на националната стратегия:

ГИС може да се използва за изготвянето на базови карти за изходното екологично състояние, спрямо които промените в местообитанията могат да бъдат пространствено измервани.

Тя може да моделира влиянието и разпространението на точкови и неточкови източници на замърсяване, както и други антропогенни въздействия и да покаже потенциалните последици от тези въздействия върху териториите с голяма биологична стойност.

Тя може да се използва за съставяне на цялостна картина за променящите се условия на владене и ползване на земята и формите на собственост и управление на земята.

Технологията може да се използва за текущо наблюдение (мониторинг) и управление на ресурсите в националните паркове и другите защитени територии.

Тя може да се използва от местните и областните планиращи органи за разрешаване и изправяне на конфликтни искове и изисквания по отношение на частните земи и незащитените територии.

Тя дава значителни възможности за обобщено синтезиране на биологичната и екологичната информация по проектите за възстановяване на биоразнообразието, както и за текущ, контрол върху резултатите и успеха на програмите за възстановяване и реинтродукция на конкретни видове.

Поради своя интегриращ характер ГИС позволява провеждането на съвместни интердисциплинарни изследвания върху проблемите на околната среда, включително и социалните им причини и последици.

Тя опростява публикуването на карти и сродни или свързани с тях материали. Тази ѝ възможност има много уместни приложения в опазването на природата и биоразнообразието. Само като пример, картите на ГИС могат да се използват за актуализиране и съставяне на Червена Книга, за поддръжка на образователни проекти за околната среда и екологично обучение, както и за създаване на привлекателни материали за екотуризма,

Учените и специалистите в областта на природозащитата и планирането на консервационните дейности едва отскоро започнаха да използват технологията ГИС, тъй като ГИС е пригодена да отговори на нуждите на опазването на биоразнообразието и природата в национален мащаб, тя ще бъде призвана да изпълни редица задачи и да послужи в много насоки. В краткосрочен план трябва да се наблегне на разширяването на възможностите за обучение на кадри, координирането на ГИС със съществуващите географски и картографски информационни технологии и осигуряването на компютърни системи и програми на местата, където това ще бъде най-полезно. С осъществяването на конкретни елементи на националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие трябва да се търсят възможности за интегриране на продуктите на ГИС в нея и за запознаване, както на специалистите, така и на широката общественост с нейните възможности.

Таблица 1. Биологично разнообразие на България

Групи организми	Известни видове	Ендемични видове	Редки видове	Изчезнали видове
Първачи	1800 (прибл.)	нд	422	нд
Гъби	3500 (прибл.)	нд	нд	нд
Macromycetes ¹	2100 (прибл.)	нд	65 ²	нд
Растения				
Низши растения				
Водорасли	2998	нд	22 ⁴	2 ⁵
Мъхове	668	0	19	нд
Лишеи	709	14 (прибл.)	25 (прибл.)	нд
Висши растения	3550-3750 ⁸	нд	728 ⁹	31 ¹⁰
Pteridophytae	58	0	15	0
Gymnospermae	16	0	2	0
Angiospermae	3460	170 ¹¹	711	31
Водни растения ⁶	187	0	38 ⁷	4
Жиботни ¹²				
Безгръбначни				
Без насекоми ¹³	2577	387 ¹⁴	567	нд
Nematoda	517	24 (прибл.)	157	нд
Oligochaeta	54	10 ¹⁵	8	нд
Molluska	432	116 ¹⁶	60 ¹⁷	нд
Crustacea	1200 (прибл.)	47 ¹⁸	4 ¹⁹	нд
Arachnida	1266	79	322	нд
Muriapoda	215	104	16	нд
Insecta ²⁰	19500 ²¹ (прибл.)	744 ²²	1558	7 ²³
Гръбначни	700 ²⁴ (прибл.)			
Риби (общо/Черно море)	207/126 ²⁵	12 ²⁶ /нд	29/12	3 ²⁷ /0
Земноводни	16	47 ²⁸	0	0
Влечуги	36	4 ²⁹	2	2 ³⁰
Птици	383 ³¹	0	78 ³²	9 ³³
Бозайници	94 ³⁴			
Прилепи	29	0 ³⁵	0 ³⁶	0
Дребни бозайници ³⁷	42	2 ³⁸	0 ³⁹	0
Едри бозайници ⁴⁰	23	4 ⁴¹	10 ⁴²	2

ЗАБЕЛЕЖКА: В таблицата са синтезирани данните от докладите, разработени за Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие НСОБР, Основни доклади, том 1). Ключ: прибл., приблизително; нд, няма данни.

Таблица 1 : Биологичното разнообразие на България

ОБЯСНЕНИЯ КЪМ ТАБЛИЦА 1.

1. Включва всички видове, подвидове, вариетети и форми на класовете Мухо-mycetes, Ascomycetes и Basidiomycetes.
2. Предполагам, въз основа на изследвания, проведени за семинара за НСОБР.
3. Има 4 черноморски макрофити, които се разглеждат като ендемити.
4. Това са всички черноморски видове, които са класифицирани като редки или застрашени.
5. И двата са Черноморски видове. Вероятно има и други изчезнали видове, но не е потвърдено.
6. Хидатофити, неустофити, хелофитии хидатонеустофити.
7. Посочени като застрашени от изчезване, редки или изчезнали в *Червена книга на НР България*, том 1, Растения, 1984 г.
8. Българската флора съдържа също така около 847 подзиди и 2000 вариетета.
9. Застрашени и редки видове, изброени в приложенията към доклада на Пеев и др. „Биоразнообразието на висшите растения в България“, представен на семинара за НСОБР.
10. Изчезнали видове през „последните 50 години“ според *Червена книга на НР България*, том 1, растения, 1984 г.

11. Български ендемити. Още 100 подвида се разглеждат като български ендемити. българската висша флора включва 200 вида и подвида балкански ендемити.
12. В *Червена книга на НР България*, том 2, Животни, 1985 г., се приема, че съществуват общо „около 35 000 животински вида в границите на сраната, от които почти 18 000 са описани“.
13. Не включва протозоите.
14. Включва 68 вида, които се разглеждат като балкански ендемити.
15. Видове и подвидове.
16. Включва таксони, а не видове.
17. Включва таксони, а не видове.
18. Отнася се само за Isopoda.
19. Отнася се само за Isopoda.
20. Включва следните разреди: Odonata, Ephemeroptera, Plecoptera, Homoptera (Auchenorrhyncha), Heteroptera, Coleoptera, Blattodea, Mantodea, Isoptera, Orthoptera, Dermaptera, Embioptera, Raphidioptera, Neuroptera, Mecoptera, Hymenoptera, trichoptera, Lepidoptera и Diptera.
21. Общият брой на видовете насекоми в България се оценява на 29 500.
22. Видове и подвидове, включително 166, които се разглеждат като балкански ендемити.
23. Всичките са от разред Ephemeroptera.
24. Включва както местни, така и интродуцирани видове.
25. И двете цифри включват видове и подвидове.
26. Сладководни риби, които са балкански ендемити.
27. Известните изчезнали видове сред всички таксони на българската рибна фауна.
28. Подвидове.
29. Подвидове.
30. Почти цялата херпетофауна, която се класифицира като рядка в България, е разпространена или многочислена в своите ареали. Отбелязаните два вида змии – *Coluber rubriceps* и *Vipera aspis balcanica* - са изключително редки в България.
31. Включва местни, прелетни и зимуващи птици.
32. Включва 16 глобално застрашени от изчезване видове, както и 61, които са посочени като редки или в опасност в *Червена Книга на НР България*, том 2, Животни, 1985 г.
33. Включва тест вида, които са унищожени и изчезнали от българската орнитофауна, но се срещат в България по време на миграциите.
34. Включва интродуцирани видове. *Червена Книга на НР България*, том 2, Животни, 1985 г., са отбелязани 88 вида бозайници.
35. Има седем вида прилепи, които се срещат рядко в България, но са широко разпространени и многочислени в други райони.
36. Трите вида прилепи, които са първоначално описани като български ендемити през 1936г., вече не се признават за ендемити.
37. Включва Insectivora, Lagomorpha и Rodentia.
38. Ареалите на тези два вида - Добруджански хомяк (*Mesocricetus newtoni*) и на мишевидния сънливец (*Myomimus goachi*) - са ограничени; те се срещат предимно на територията на България.
39. Макар че няма отбелязани редки видове между дребните бозайници, редица видове могат да се считат за редки в зависимост от определението за рядък вид. Към тях спадат видове, чиито популации са малки или неравномерно разпределени, видове които са ограничени по разпространение или са представени с малки популации разпръснати в ограничен брой локализации.
40. Включва Carnivora, Pinnipedia, Cetacea и Artiodactyla.
41. Отнася се за двата ендемични подвида делфин и за ендемичните подвидове дива коза и европейски петнист пор.
42. Включва видове, подвидове и популации, които се считат за редки, уязвими или застрашени от изчезване в България.

ГЛАВА ТРЕТА

ЗАПЛАХИ ЗА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ В БЪЛГАРИЯ

Българското биологично разнообразие е изправено пред широк спектър антропогенни заплахи. Разнообразните по характер заплахи засягат различните таксони и райони в различна степен. В някои случаи - например, увреждането на местата за размножение на промишлените видове риба в литоралната зона на Черно море в резултат от траленето - заплахите са обособени, лесно различими и с краткосрочни икономически последици. Във всяка определена екосистема, обаче, обикновено действа съчетание от няколко взаимосвързани заплахи, които влияят върху общото състояние и здраве на системата по различни, често трудно уловими начини. Лошото стопанисване на пасищата и прекомерната паша в хълмистите райони със средна надморска височина в България, например, е довело не само до загуба на флористично и почвено разнообразие на биотата на самите пасища, но и до ерозия на почвата, затлачване с наноси и еутрофикация на водите по долните поречия на реките и във влажните зони.

Заплахите за биологичното разнообразие попадат в няколко най-общии категории; загуба и разрушаване на местообитания; замърсяване; свръхексплоатация (на екосистеми, местообитания и видове); чужди (екзотични) и хибридни видове; промяна на собствеността върху земята; глобалните промени; липса на познания и ефективна политика.

ЗАГУБА И РАЗРУШАВАНЕ НА МЕСТООБИТАНИЯ

Деграцията и окончателното разрушаване на водните и сухоземни местообитания са най-сериозните заплахи за биологичното разнообразие в България. Влошаването на състоянието на местообитанията засяга всички екосистеми – от високопланинските гори и езера до откритите водни пространства на Черно море. В някои случаи заплахите са локални и специфични за определено място, и ефектът е остър. В други случаи заплахите произтичат от общоприетите начини на земеползване и последиците се разпростират върху обширни територии на ландшафта.

Водните системи на България - Черно море; Крайбрежните езера (Бургаско, Варненско, Белославско, Мандренско); р. Дунав и другите по-големи реки; вътрешните езера и потоци; подпочвените води; и владенията зони, свързани с Черно море, Дунав и другите вътрешни водоеми са сред най-застрашените и най-нарушени местообитания:

- Замърсяване от битови, селскостопански, промишлени и радиоактивни отпадъци;
  - Еутрофикация, в резултат на интензивно земеползване, седиментация, вливане на отпадни води и пренатоварване с друга органична материя;
  - Незаконно дънно тралене в Черно море, което уврежда местата за размножение на рибите.
  - Корекция и канализиране на речните корита, което засяга както биотата в тях, така и водния дебит и притока на наноси в Черно море.
  - Други промени в хидрологията на течащите води, прилежащите местообитания и процесите в тях, включващи изграждането на диги, укрепване на бреговете и баражиране, отбиване на водите за напояване, завиряване и изграждане на язовири;
  - Пресушаване на влажни зони по Крайбрежието, в Дунавската равнина и Вътрешните басейни.
- Тези фактори са довели до съществени промени, а в някои случаи до пълно изчезване на популации на риби и други видове от фауната в много бодни системи.

Сухоземните екосистеми в България са изправени пред друг, различен комплекс от заплахи:

- Изсичане на малкото останали естествени равнинни гори за земеделски нужди и на по-възрастните гори в местата с по-голяма надморска височина за дървопроизводствени цели. Дърводобивът не само директно разрушава местообитанията, но изисква и прокарването на пътища и други строителни конструкции, което води до допълнително разрушаване и накъсване на горските екосистеми.
- Широко разпространени промени в горите на средна надморска височина, в резултат на голи сечи, пожари, усилен паша, изкуствено залесяване с нетипични видове (особено заместването на широколистните гори с иглолистни насаждения).

- Проблеми, свързани със земеползването на земеделските земи: разораване на ливади, включително на пустеещи в миналото земи; прекомерна паша във високопланинските ливади и в ливадите и пасищата на предпланините; разширяване на монокултурното земеделие и химизацията и интензификацията на селското стопанство, особено интензивното използване на торове и пестициди; загуба на генетично разнообразие сред земеделските култури, овощните дървета, диворастящите и примитивни родственици на културните растения, и сред домашните породи животни; ерозия на почвите и заблатяване и напоено затлачване на езерата, влажните зони и реките.
- Лошо планирани строителни и благоустройствени проекти, включително туристически обекти и курорти, магистрали и други пътнотранспортни строеви, язовири, мини и кариери, както и урбанизацията като цяло. Особено уязвими са тези територии, често много крехки в биологично отношение, които се застрояват и развиват с цел привличане на туристи - черноморските дюни и плажове, пещерите, високопланинските гори и ливади. Тези проекти не са били предхождани от експертна оценка за въздействието върху околната среда.
- Генетична изолация в резултат на разпокъсване и фрагментиране на хабитатите. Това засяга популациите на диви кози и кафяви мечки в Стара планина, оставащи изолирани от тези в Родопите, Рила и Пирин. Други растителни и животински видове, не само във високопланинската зона, но и в равнинните съобщества, може би също са засегнати.

ЗАМЪРСЯВАНЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Българското биологично разнообразие е застрашено в различна степен от фактически всички форми на замърсяване от точкови и неточкови източници - битови, промишлени, селскостопански, нефтени и нефтохимически и радиоактивни. От особено значение са следните форми на замърсяване:

- Битови отпадни води (особено във високите планини) и други токсични и органични битови отпадъци;
- Отток на селскостопански органични отпадъци и химикали (пестициди и торове);
- Замърсяване на земеделски земи с тежки метали;
- Локализирано замърсяване на въздуха в парковете в близост до крупни градски или промишлени зони (особено Народен парк Витоша);
- Нефтено замърсяване от сондиране и превоз в Черно море;
- Топлинно замърсяване на водите на Дунав, други вътрешни водоеми и (по-спорадично) на Черно море (това не е добре проучено в България, но трябва да се счита за заплаха въз основа на изследванията в други страни),
- Трансгранично замърсяване на въздуха от други европейски страни;
- Трансгранично замърсяване на водите на р. Дунав и Черно море.

РАМКА 6. РЕШАВАНЕ НА ПРОБЛЕМИТЕ СЪС ЗАМЪРСЯВАНЕТО

Въпреки че влиянието на замърсяването върху човешкото здраве и околната среда не е в центъра на настоящата стратегия, проблемите за опазването на биоразнообразието и контрола върху замърсяването са неделими. През последните петдесет години замърсяването на въздуха, почвата, подпочвените води, сладководните басейни и крайбрежните води в България се е засилило и сега съставлява основна заплаха както за биологичното разнообразие, така и за човешкото здраве.

Качеството на въздуха страда от високите нива запрашаване с твърди частици и замърсяване със серен двуокис и азотни окиси. Повечето от тях се отделят от автомобилите; работещи на въглища ТЕЦ; химическите, циментовите и другите промишлени предприятия. Ефектът от тези замърсители се проявява в разпространението на концентрирани по райони дихателни заболявания при човека и появата на киселинни дъждове. Замърсяването на въздуха се сочи и като един от допълнителните фактори, водещи до намаляване устойчивостта на дървостойките към заболявания и насекоми инвазии.

От 13-те по-големи български реки, в момента само една (Места) отговаря на стандартите за качество за рекреационни нужди по цялото си течение. Повечето от тях са замърсени в долните си течения. Две реки (Дунав и Бели Лом) не отговарят на нормите за замърсяване в нито една точка, а 10 са сериозно замърсени по протежение на повече от половината от дълбината си. В тези реки се заустват слабо пречистени или непречистени битови отпадни води, сточни води от животновъдството,

съдържащи изкуствени торове отточни води от селското стопанство и нерегулирани промишлени отпадни води, съдържащи химикали и тежки метали. Последиците за биологичното разнообразие са много сериозни. Оценката на главните реки, извършена през 1987 год., разкрива значително занижаване на видовото разнообразие. Реките с най-бедни речни бентосни съобщества са Арда, Искър, Янтра, Русенски Лом и Марица. Части от поречията на Вит, Осъм и Огоста също са сериозно увредени.

Въпреки че замърсяването на Черно море е проблем, който надхвърля държавните граници, на България се пада дял от изхвърляните замърсители. Понастоящем замърсяването е основната заплаха за морските ресурси и изобщо за морското биоразнообразие по черноморското крайбрежие. Отпадъците от нефтената и нефтохимическата промишленост съставляват почти половината от общото замърсяване на Бургаския залив. Прилежащото Бургаско езеро е най-силно замърсеното от крайбрежните езера. Концентрациите на непречистени битови и индустриални отпадни води са причинили напреднала еутрофикация във Варненския залив.

Значителни проблеми са замърсяването на почвата и подпочвените води. Бързата едромасщабна индустриализация през последните няколко десетилетия е оставила като наследство високи концентрации на тежки метали, и, газова пепел, органични вещества и киселини. Основни източници са били (и в много случаи все още остават) рудодобива, топилните и металургични операции, работещи на твърдо гориво електрически централи, нефтепреработващите предприятия и предприятията на химическата промишленост. Отпадъците от тези производства са изхвърляни във въздуха, в почвата чрез използване на отпадните води за напояване, както и директно на открити сметища. Въпреки че са били приети закони за контрол на замърсяването, те в голяма степен не са били строго прилагани. В същото време, напредналите технологии за контролна замърсяването са били недостъпни поради съществуващите политически ограничения. Все още особено сериозна тревога предизвиква замърсяването на почвата с тежки метали - главно мед, цинк, олово и кадмий. Около 456000 ха, върху които трябва да се възстанови частната собственост съгласно приетите реституционни закони, не могат по закон да се върнат преди тяхното очистване. Макар че на тези проблеми се отделя по-голямо внимание през последните няколко години, научната информация за степента на екологичните въздействия е все още ограничена. Рядко, например, е провеждан мониторинг върху замърсяването на подпочвените води.

С настоящите политически реформи в България започна да се обръща внимание на тези дълго пренебрегвани проблеми. Неправителствените организации в страната осигуриха стимул, както и много детайлни анализи и препоръки, за подобряване на националната политика по отношение на околната среда. Сериозна пречка, обаче, остава липсата на ефективна нормативна база, финансови средства и икономически стимули. Създава се ново законодателство, което да засили правомощията на контролиращите органи и да насърчи възприемането на „зелени“ технологии. Международната заинтересованост също подпомогна тези усилия. Скоро след промените в държавното управление на България, Световната банка, Агенцията за опазване на околната среда на САЩ и Агенцията за международно развитие на САЩ (USAID), съвместно с Министерството на околната среда на България, предприеха пълно и подробно проучване на екологичните проблеми на страната. Това беше решителна стъпка за запознаването на света с проблемите със замърсяването на околната среда в България и за поставянето на приоритетите за тяхното решаване.

Такива анализи станаха ръководни за частните инвеститори и агенциите за помощи, заинтересовани от проекти за очистване и възстановяване на околната среда. Въпреки че такива проекти често са скъпи и са все още в експериментална фаза, няколко от тях все пак са започнати. Така например лабораториите Battelle (с помощта на USAID) подпомогнаха създаването на една нова неправителствена организация, която ще стимулира енергийната ефективност чрез реформа в енергийната политика, създаване на съвместни предприятия, обучение и образование. Неефективното енергопотребление, особено в промишления сектор, е един от главните фактори за българските проблеми със замърсяването на въздуха. През август 1993 г. се създаде Българската фондация за енергийна ефективност, в която работят компетентни експерти от страната, готови да предоставят съвети и помощ за подобряване на ефективността и икономичното използване на енергията.

Реформите по отношение на околната среда, както в България, така и в другите страни от Централна и Източна Европа, са били движени главно от тревогите за сериозността и размерите на промишленото замърсяване и последиците му за човешкото здраве (виж Рамка в). Това си остава основна грижа, но в същото време трябва да се отдаде повече внимание на другите типове замърсители и на влиянието им

върху биологичното разнообразие.

ПРЕКОМЕРНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Пряката експлоатация, и в частност прекомерната експлоатация на стопански ценни видове, засяга много различни екосистеми, местообитания и таксони. В тази категория са включени заплахи като:

- Прекомерно събиране за продажба и износ на лекарствени растения, ядливи гъби, двата стопански вида охлуви и незаконно събиране на змии и защитени влечуги, особено от субсредиземноморските зони.
- Преулов на стопански ценни видове риба в крайбрежните и дълбоките води на Черно море. Свърхексплоатацията на българското рибно стопанство е била особено интензивна в периода от 1960 до 1980 г. Въпреки приемането на редица разпоредби и забрани за риболов в България през последните десет години, запасите на по-голямата част от стопански ценните видове в българските води продължават да намаляват, в някои случаи драматично. Засегнатите видове включват цаца (*Sprattus sprattus phalericus*), кефалови (*Mugilidae*), калкан (*Psetta maxima moeotica*), атерина (*Atherina boyeri*), попчета (*Gobiidae*), писия (*Platichthys flesus luscus*), черноморска скумрия (*Scomber scombrus*), паламуд (*Sarda sarda*), лефер (*Pomatomus saltator*) и хамсия (*Engraulis encrasicolus*).
- Браконьерството и спортният лов, които оказват силен натиск върху едрите бозайници, птиците (особено водоплаващите и хищните) и други групи. Сред засегнатите видове са и някои регионално или глобално застрашени като мечка (*Ursus arctos*), дива коза (*Rupicapra rupicapra balcanica*), глухар (*Tetrao urogallus*), скална яребица (*Alectoris graeca*), червеногуша гъска (*Branta ruficollis*), тръноопашата потапница (*Oxyura leucoccephala*), малък корморан (*Halietor rugmeus*), колхидски фазан (*Phasianus colchicus colchicus*).
- Борбата с хищниците и регулиране на броя им, по-специално на тези (като вълк и корморан), които преследват и се хранят с дивеч и стопански ценни видове риба. В миналото срещу вълците са използвани стрихинин, барбитурати и други вещества, което засегна не само техните популации но и тези на лешоядите и другите птици и животни, които се хранят с мърша. По подобен начин борбата с гризачите и другите вредители чрез масирано отравяне, е засегнало по косвен начин техните естествени хищници. Това е един от допринасящите фактори за наблюдаваното напоследък намаление на популациите на някои степни видове, включително пъстър пор (*Volmera peregrina peregrina*), степен пор (*Mustela eversmanii*), златист хамстер (*Mesocricetus newtoni*) и няколко вида водоплаващи и хищни птици.

ИНВАЗИВНИ И ИНТРОДУЦИРАНИ ВИДОВЕ

Като европейска страна, населявана продължително време от човека и от домашните от него растения и животни, България не е така уязвима, колкото други биогеографски области към проблемите, свързани с инвазията на чужди видове. Въпреки това, тя не е и съвсем неуязвима. Така например, енотовидното куче (*Nyctereutes procyonoides*) и ондатрата (*Ondatra zibetnica*) са се разпространили успешно в България след изкуственото им въвеждане в други части на Източна Европа. Българските водни екосистеми са особено чувствителни на разрушителни инвазии. През изтеклите няколко години *Mnemiopsis leidyi* е засегнала в значителна степен стабилността и разнообразието на крайбрежните съобщества на планктона в Черно море.

Съзнателната интродукция и разселване на неместни видове и подвидове също е имало отрицателни последици върху биологичното разнообразие. В горските насаждения широко са използвани неместни дървесни видове с промишлено значение, което е довело до промяна в състава на горите и обедняване на горския дървесен генофонд. Въведени са чужди породи и форми дивеч и риба, понякога в ущърб на автохтонните местни видове и подвидове. монголският фазан (*Phasianus colchicus mongolicus*) се е кръстосал с естествената местна форма (*Phasianus colchicus colchicus*). По същия начин през 1983-1984г. е разселена мечка (*Ursus arctos*) от руско-карпатската популация в българските ареали на балканска мечка, в която по морфология и поведение е различна от по-северната си родственница.

РАМКА 7. РЕСТИТУЦИЯТА НА ЗЕМЯТА И ПРИРОДОЗАЩИТНАТА ДЕЙНОСТ (ПРОДЪЛЖЕНИЕ)

Реституцията на земята създава и големи възможности, и потенциални проблеми за природозащитната дейност. Дългосрочните последици и резултати зависят от степента, до която природозащитните мерки са застъпени и вградени в реституционния процес. Този процес се усложнява поради исторически сложилото се многообразие на формите на собственост върху земята. Традиционно земята в България се е владеела или стопанисвала от частни лица, кооперации, общините и църквата, като отделните парцели и стопанства са били разположени в непосредствена близост едно до друго. Земеразделянето и уреждането на тези различни видове собственост е задача, отнемаща много време, често свързана с обширни проучвания и конфликтни искания. Тя има и определено влияние върху бъдещото планиране на природозащитните дейности, особено на ландшафтното планиране.

Българският закон за реституцията е ясен по въпроса за съдбата на земеделските земи, попадащи в границите на защитените територии на страната: няма да бъдат връщани земите, намиращи се в защитени територии с национално или международно значение (основно тези в народните паркове и природните резервати). Държавата ще компенсира бившите или потенциални собственици с други земи. За другите видове защитени територии - природните забележителности, защитените местности и историческите места, собствениците ще трябва да стопанисват земите си по начин, определен със закон.

Реституцията на земята, обаче, ще има най-сериозно влияние върху селскостопанските земи извън защитените територии. Тези земи са матрицата, в рамките на която съществуват защитените територии и самите те поддържат (или биха могли да поддържат след съответно възстановяване) важни популации, местообитания и съобщества. Точно в тези земи природозащитата и опазването - на почвените и водни ресурси, горите, влажните зони и другите местообитания на диви растения и животни, растителните генетични ресурси и естетическите ценности, ще се нуждае най-силно от подкрепа от страна на частните собственици и общините. Може би действията на тези собственици, поотделно или в сътрудничество помежду си, през следващите няколко години ще определи повече от всеки друг самостоятелен фактор характера на българския ландшафт и съдбата на биологичното разнообразие в земеделските райони.

С много повече усложнения е свързан въпросът с връщането на горите. Естествено е в период на рецесия икономическите очаквания, съпътстващи собствеността върху горите да са големи. Българското Министерство на околната среда, други държавни органи, както и неправителствени организации в усилието си да гарантират устойчивото ползване в горите, поддържането и обогатяването на биологичните ресурси и разнообразието в тях са загрижени за предстоящите законодателни промени, които предвиждат възстановяване на частната собственост върху горите. Понастоящем, обаче, няма законови или административни норми, които да дават насока или гаранции за опазване на биоразнообразието в бъдещите реституирани гори, нито пък има съгласувана и цялостна програма за информирание на бъдещите собственици на горски земи за консервационните методи и проблеми.

Осигуряването на солидна законова основа за провеждането на природозащитна дейност във всички реституирани земи, не само в тези в съществуващите защитени територии, е абсолютно необходимо такава законова база, обаче, няма да разреши автоматично нито икономическите проблеми на хората, нито проблемите по опазването на околната среда в засегнатите територии. Отрезвяващ факт е, че реституцията на силно замърсените земеделски земи е отложена до адекватното им възстановяване (виж Рамка 8). Още, повече, че при съществуващите икономически условия възможностите на правителството да стимулира въвеждането на методите на устойчиво земеделие и горско стопанство от частните и другите собственици са ограничени. Успешната природозащитна дейност (консервация) изисква собствениците на земя да притежават необходимите воля, желание и възможности, както и познания да стопанисват земята си по такъв начин, който най-добре ще съчетае техните собствени интереси с обществения интерес. За тази цел от решаващо значение е разработването на ефективна програма за икономическо стимулиране и разпространение на информация за методите и системите за устойчиво земеделие, която ще осигури и подкрепа за създаваната нова нормативна и правна уредба.

ИНТЕНЗИФИКАЦИЯ НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО

Както се отбеляза вече по-горе, уникалните генетични ресурси на България - местни сортове растения, диворастящи родственици на културни растения и местни примитивни породи домашни животни - са намалели по численост и количество в резултат на промените в начините на земеползване

и изобщо в селскостопанската икономика. Загубата на местни сортове житни и технически култури започва с въвеждането на интензивното земеделие и отглеждането на нови сортове, процесът се ускорява от окрупняването на земята и колективизацията на селскостопанското производство. Сега вече по-широкото разпространение и по-голямата продуктивност на чуждите форми може да доведе до по нататъшен натиск върху местните сортове. Същите фактори в животновъдството са довели до загуба или упадък на местните породи животни, всички 37 характерни за България породи домашни животни са застрашени в по-голяма или по-малко степен; 6 от тях са вече изчезнали, 12 са на изчезване, 16 са застрашени и 3 са потенциално застрашени от изчезване. Намаляват също и потенциално важни генетични ресурси на диворастящи растения и диви животни, включително редки видове и български ендемити. Основните фактори за това намаление са загубата и разрушаването на местообитанията, незаконно бране и лоб, хибридизация между диви и домашни видове, и липса на стимули и други мерки за осигуряване на тяхното възпроизводство и съхранение.

ПРОМЯНА НА СОБСТВЕНОСТТА ВЪРХУ ЗЕМЯТА

Реституцията на земята - връщането на контролираните от държавата земи на частните собственици и общините е сложен процес, който в момента протича не само в България, но и в останалите страни на Централна и Източна Европа (виж Рамка 7). В България се очаква той да засегне около 4.6млн.ха или 40% от всички земи в страната. По-голямата част от тях са разположени в равнините и предпланините.

Сама по себе си реституцията на земята не представлява заплаха за биологичното разнообразие. В същност, тя може да има значително положително влияние в районите с широко застъпено монокултурно земеделие и животновъдство, като поощри нови начини на земеползване, благоприятстващи биологичното разнообразие. Във всички случаи тя носи големи потенциални възможности за по-прякото въвличане на обществеността в природозащитните дейности.

Съществува обаче реална тревога, че с ускоряване на процеса на реституция, когато гражданите и общините получат отново правото си на собственост върху земите, те няма да бъдат напълно информирани или насърчени - чрез образователни програми, регионално и местно планиране или икономическо стимулиране - да възприемат опазващи или възстановяващи методи и практики за земеползване. Много от хората, възвръщащи собствеността върху земите си не са съвсем наясно с възможностите пред тях. При едно наскоро проведено проучване сред хората, живеещи в малки градове и села в близост до защитени територии, 25% от анкетираните заявяват, че още не са решили как точно ще използват земите си.

РАМКА 8. УСТОЙЧИВО ЗЕМЕДЕЛИЕ В БЪЛГАРИЯ

Като преобладаваща форма на земеползване в България, земеделието оказва изключително важно влияние върху съдбата на биологичното разнообразие в страната. Земеделието, както и другите области на стопанския живот в България, е в състояние на дълбок преход, в резултат на политическите и икономически промени от последните няколко години. С продължаването на тези промени, природозащитници и специалисти в сферата на опазването, експерти по земеделие, отговорни държавни служители, частни фермери, селски стопани и други собственици на земя ще трябва да работят заедно, за да осигурят прехода към социално, икономически и екологично устойчива система на земеделие.

От цялата територия на България, 62 % от земята - около 6.85 милиона хектара - се използва за селскостопанско производство. Общата обработваема площ от 4.6 млн. ха се разпределя между производството на зърнени храни, зеленчуци и други култури (3.85 млн. ха); фуражни и тревни култури (0.49 млн. ха); лозя и овощни градини (0.3 млн. ха). Пасищата заемат 1.5 млн. ха, а оставащата площ се използва за други селскостопански цели. Въпреки че по-голямата част от производството на храни е за нуждите на страната, България също така изнася зърно, пресни плодове и зеленчуци. На земеделието се пада 25 % от националния доход на страната за 1989 г. От тогава насам обемът на селскостопанската продукция и доходите от земеделието намаляха поради нестабилните политически и икономически условия.

Земеделието в България датира от хилядолетия. Според специалистите по растителна генетика, България е била ценен източник на генетичен материал за много важни култури, включително зърнени култури и овощни дървета. Традиционното земеделие в България се е основавало на малки частни

земеделски стопанства. През 1946 г., преди насилствената колективизация на земеделските земи, броят на тези малки парцели (ниви) е бил 12.2 милиона, като средната площ на парцела е била 0.3 - 0.5 ха (3-5 декара). законът за поземлената собственост от 1946 г. поставя началото на един процес на уедряване на земята и фактически премахва частната собственост върху нея. До 1958 г. практически цялата земеделска земя е включена в големи колективни земеделски стопанства или е използвана за строеж на промишлени предприятия, за рудодобив и в минното дело, или изграждане на други строителни обекти.

Тъй като колективизацията променя характера на селското стопанство, много от местните навици и дейности за борба с вредителите, подхранване и наторяване на посеви, както и местни сортове култури, породи животни и източници на сортови семена, са изоставени. Едромашабното земеделие изисква по-голяма зависимост от употребата на машини, изкуствени торове, пестициди и семена. Силното ударение върху производителността е довело до увеличаване на добивите, но повсеместно е оставило след себе си големи социални и екологични негативни последици. От последните най-остър е може би проблемът с ерозията на почвата. В резултат на обезлесяването, прекомерна паша и други фактори, 68% от обработваемата земя в България е или сериозно ерозирала или застрашена от ерозия. Други екологични проблеми, свързани с методите на ползване на селскостопанските земи, са химическото замърсяване на почвата, замърсяването на повърхностните води с отпадъци от животновъдството, токсичното замърсяване на почвите с тежки метали и загубата на генетично разнообразие. Правени са, обаче, малко изследвания за да се оцени пълния размер на тези явления, в България, например, рядко е провеждан мониторинг на замърсяването на подпочвените води.

След приемането на закона за възстановяване на собствеността и ползването на земеделските земи през 1991 г., влязоха в сила допълнителни закони и разпоредби с цел да се придвижи напред процеса на реституция на земята, като в същото време постъпват и други законодателни инициативи. Въпреки, че някои от тези нови закони съдържат клаузи, свързани с опазването на околната среда, в тях не се поставя изрично ударение върху опазването на чувствителните и по-крехки местообитания и видове. Освен това, в тях само периферно се засяга необходимостта от прилагане на екологично и природосъобразни методи на земеделие.

С продължаване на процеса на реституция, законодателите трябва по-дълбоко да осъзнаят важната връзка между устойчивото земеделие и запазването на биоразнообразието. Селскостопанската практика и ползването на земеделските земи ще има дългосрочни последици за качеството на почвата и водите, за опазването и възстановяването на местообитанията, за управлението на защитените територии и на буферните зони, за опазването на растителния и животински генофонд, за планирането на външния вид на ландшафта и водосборните области, както и за други важни аспекти на опазването на биоразнообразието. Но запазването на природата е само една от многото важни причини за преминаване към устойчиво земеделие в България. Може би най-важен е фактът, че работата в тази обща интердисциплинарна област може да послужи за сближаване на специалистите по селско стопанство, екология и естествени науки, както и на земеделските стопани, собствениците на земеделски земи, специалисти в сферата на образованието, търговците с хранителни продукти на едро и дребно, потребителите и представителите на неправителствени организации.

Поради това реституцията носи редица потенциални заплахи за биологичното разнообразие като:

- Отслабена възможност за защита на обществените интереси в частните земи, особено земите извън защитените територии;
- Увеличаване на трудностите (и вероятно на разходите) за включване на частните земи към мрежата от защитени територии;
- Увеличаване на рисковете от безсистемна урбанизация и свързано с туризма застрояване и развитие;
- Засилване на незаконната и нерегламентирана търговия и износ на гъби, лекарствени растения и други стопански ценни видове, които са обект на експлоатация в диво състояние;
- Увеличаване на нуждата от компенсации за увреждания нанесени от дивеча;
- Увеличаване на трудностите при провеждане на изследвания в частните земи;
- Нарастване на употребата на химикали и торове в земеделието;
- Намаляване на стимулите за дългосрочно инвестиране в горското стопанство, устойчивото земеделие и другите опазващи практики на земеползване;
- Липса на адекватно законодателство и образователни програми, които да спомогнат за зонирването и внедряването на подходящи методи и практики за стопанисване и управление на земята.

ГЛОБАЛНИ ПРОМЕНИ

Ускоряването на глобалните промени може да окаже значително влияние върху биологичното разнообразие на България- както всички останали страни, България е изправена пред всеобхватната заплаха, свързана с изтъняването и изчерпването на озоновия слой около земята и увеличаването на парниковия ефект в атмосферата. Като страна от умерените географски ширини, България вероятно ще бъде по-слабо засегната от най-непосредствените промени в озоновия слой. Ако сегашните прогнози за глобалното затопляне се оказват верни, влиянието му върху преходните климатични условия в България може да бъде с дълготраен резултат. Тъй като България е разположена на мястото на събиране на три главни биоклиматични региона, дори леките и незначителни промени в климатичните условия могат да имат значителни последици върху температурата, разпределението и сезонността на валежите и метеорологичните характеристики на времето, а с това и върху биологичното разнообразие. Ако се появи тенденция за общо затопляне, това може да застраши оцеляването на големия брой редки и ендемични популации и видове в българските алпийски местообитания (особено тези популации, които са изолирани в резултат на фрагментирането на местообитанията). Ако глобалното затопляне доведе до покачване на морското равнище, последиците по българското черноморско крайбрежие също ще бъдат значителни.

Сегашните варианти и сценарии за световното затопляне на климата ще могат да се оценят с по-голяма сигурност, а съответно и евентуалните последици за биологичното разнообразие ще могат да се опознаят в по-големи подробности, едва след няколко години. Междувременно, известна представа за възможните въздействия може да се получи от оценката на ефекта на засушаването, което е обхванало България и други части на Централна и Източна Европа от 10 години насам. През този период средните температури в България са се повишили, а средното количество на валежите е спаднало с 43% под обичайните норми. Най-пряко въздействието се чувства във влажните зони, реките (особено тези, чийто води се използват за напояване), язовирите и водоемите (водите на много от които са на рекордно ниско ниво). Тези регионални въздействия трябва подробно да се разгледат в дискусии за последиците от глобалните промени върху биологичното разнообразие на Балканския полуостров.

ЛИПСА НА ПОЗНАНИЯ И ЕФЕКТИВНА УПРАВЛЕНСКА ПОЛИТИКА

Липсата на познания и ефективна обществена политика е по-малко директна, но не по-малко съществена заплаха за биологичното разнообразие в България. Тази словна категория от заплахи включва няколко по-обща области на особена грижа и тревога:

- Недостатъчна научна информация за състоянието и заплахите за биологичното разнообразие (вижте раздела “Пропуски в научните познания” в предишната глава).
- Неефективно стопанисване и управление на защитените територии;
- Некордигирано и недостатъчно строго прилагане и спазване на природозащитните закони и разпоредбите по отношение на околната среда.
- Неефективни (или несъществуващи) наказания и санкции.
- Недостатъчна регистрация и текущ контрол върху ползването на биологичните ресурси.
- Липса на познания и разбиране от страна на обществеността за биологичното разнообразие и заплахите за него, както и липса на информация за обществеността за издигане на това съзнание.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА РАЗРАБОТВАНЕ НА ЦЯЛОСТНА ПРОГРАМА ЗА ОПАЗВАНЕ

Нито една от заплахите, застрашаващи българското биологично разнообразие, не е лесна за преодоляване. Нито пък, в по-голямата част от случаите, тези заплахи действат изолирано. В повечето екосистеми различните заплахи си взаимодействат и намаляват способността на видовете и съобществата да се самовъзпроизвеждат и самоподдържат. Следователно, нито едно изолирано действие само по себе си няма да може да предотврати бъдещите загуби на биологично разнообразие. необходима е цялостна и всеобхватна програма за преодоляване на множеството заплахи за биологичното разнообразие по координиран и взаимноусилващ се начин, която да включва широк кръг от разнообразни дейности.

В такава програма ще трябва да се включат много компоненти - от законодателна реформа и екологично образование до научни изследвания по биоразнообразието и дейности за възстановяване на екосистемите. тя трябва да поощрява и доразвива действията на местно равнище и да обхване всички, които са заинтересувани от бъдещето на биологичното разнообразие в България - селски стопани, ученици и студенти, служителите в поземлените администрации и държавните органи и служби, специалистите и работещите в сферата на туризма, рекреацията и образованието, учените, застъпниците за природата и хората взимачи решения. За да може тази програма да успее, е необходим приноса на хора с различна професионална и практическа подготовка и с разностранни таланти и способности.

При разгръщането на такава програма трябва да се отдаде дължимото на усилията за опазване на природата и управлението на ресурсите, положени в миналото. През последните 100 години стопанисването на горите е позволило на България да запази и възстанови голям дял от своя горски фонд (особено в сравнение с други европейски страни). Съществуващата система от защитени територии е успяла да съхрани най-важните обекти, които в противен случай биха били изгубени. Тези предишни постижения осигуряват солидна база за изграждането на програми за управление на ресурсите, които опазват специфичните биологични ресурси, като защитават и възстановяват биологичното разнообразие в най-общ план.

Във всяка от дискутираните в тази глава области се предлагат препоръки, разработени и обсъдени на семинара за национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие. (участниците предложиха и множество по-специфични и конкретни препоръки, които са включени в издадените доклади от семинара.) При формулирането на препоръките, участниците в семинара се споразумяха да спазват два първостепенни критерия: предлаганите действия да са както *спеишно необходими, така и в значителна степен изпълними със съществуващите институции и финансови и кадрови ресурси*. За цялостното осъществяване на някои от тези препоръки е необходима международна подкрепа, но повечето от тях могат да бъдат започнати, доразвити и приложени с наличните вътрешни средства и възможности.

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗЕМЯТА И РЕСУРСИТЕ

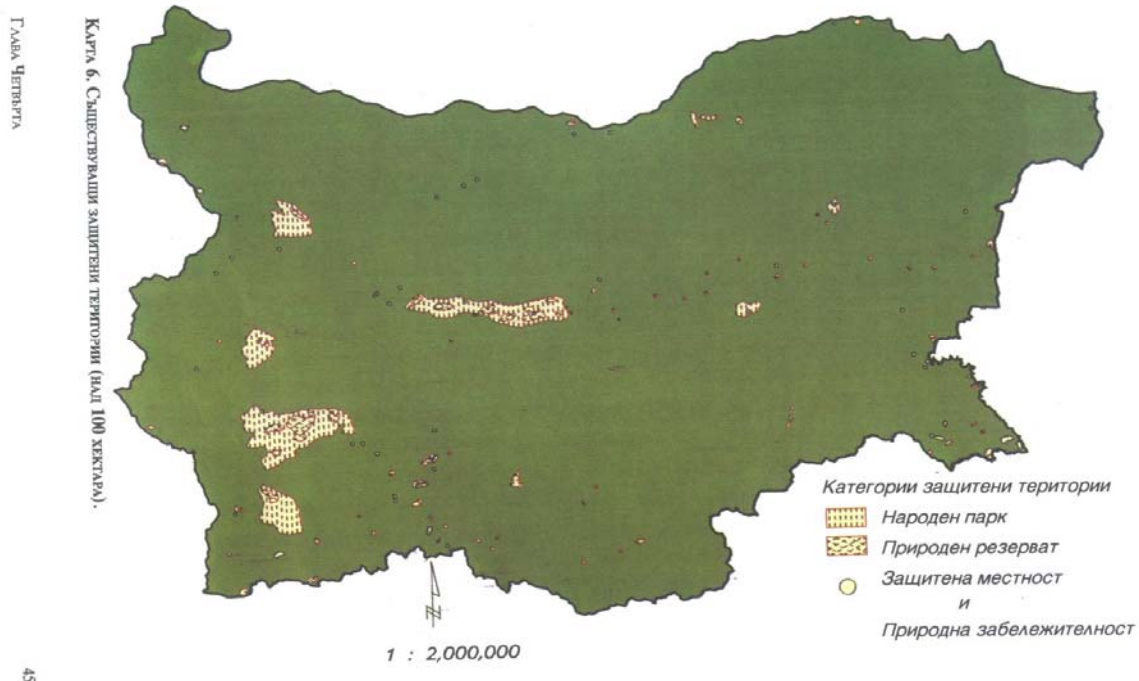
При опазването на биологичното разнообразие в страната е крайно необходимо възприемането на такъв подход за стопанисване на земите и ресурсите, с които се осъзнава и отчита стойността на съхраняването и възстановяването на разнообразието на всичките му нива и чрез различни режими на управление и полагане. Разбира се, защитените територии са места със своеобразна концентрация на биологично разнообразие и други уникални природни характеристики и укрепването на националната система от защитени територии е от съществено значение. Те, обаче, съществуват като компонент на цялостния ландшафт. препоръките в тази категория подчертават нуждата от интегриране на управлението на всички земни, водни и биологични ресурси, с цел опазване и обновяване на екологичните процеси, от които зависи биологичното разнообразие (Виж Рамка 9),

Защитени територии

Исторически погледнато, защитените територии са обявявани с цел да се защитят и запазят територии със специфична биологична, естетическа и културна стойност. Системата от защитени територии остава основата на стратегията за опазване на биоразнообразието на страната, но в нея има

редица празноти и административни недостатъци. На семинара за НСОБР участниците често изтъкваха следните по-обща проблеми и тревоги:

- Административните и подведомствените отговорности за управлението на защитените територии трябва да се изяснят с оглед по-добрата Координация, като се дефинират режимите за ползване и управление на различните категории защитени територии.
- Редица биологично важни райони не са застъпени в съществуващата система, а някои характерни екосистеми не са адекватно представени. Вторичните растителни съобщества също са недостатъчно представени. Освен това, мрежата съдържа голям брой малки или изолирани резервати, които се нуждаят от по-ефективно управление с цел реалното опазване на тяхното биологично разнообразие.
- Администрирането на природните резервати, националните паркове и важните природни забележителности и защитени местности трябва да се засили, особено що се отнася до нормативните разпоредби, стриктното прилагане на закона и стопанисването на земята. Планове за стопанисване и управление са разработени само за някои от защитените територии. В системата като цяло липсват управленски опит и възможности за професионално обучение.

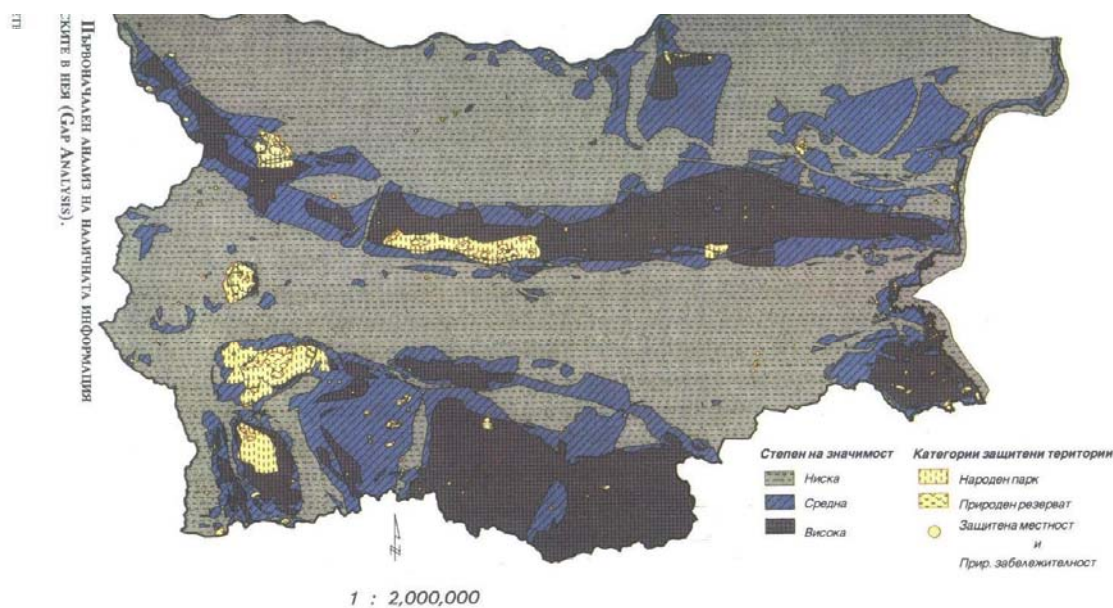
- Научноизследователските и информационни програми (особено програмите за инвентаризация и мониторинг) по отношение на защитените територии са неадекватни.
- Липсва обществен интерес към защитените територии като убежища на биологичното разнообразие, както липсва и силна законодателни подкрепа за необходимите реформи.
- Информацията за съществуващата мрежа от защитени територии трябва да бъде по-лесно достъпна и трябва да се усъвършенствуват агитационно разяснителните програми и програмите за обществена просвета и образование.
- Липсват средства за укрепване на мрежата от защитени територии.

Въпреки тези проблеми, системата от защитени територии е успяла да опази голям брой важни обекти и представителни екосистеми. Реформата и подобряването на мрежата ще бъдат един от най-важните компоненти на НСОБР в предстоящите години.

Плановите за разширяване на системата от защитени територии са напреднали. МОС, например, си поставя за цел до 2000 год. да включи 7.5% до 8.0% от общата територия на страната в системата на защитените територии. Няколко неправителствени организации са разработили подробни предложения за подобряване на състоянието на мрежата. Те варират от по-обща предложения (например, създаването на нов народен парк в Родопите) до съвсем детайлни предложения за обявяването на защитени обекти, важни за съхраняването на различни таксономични групи. Направени бяха и много други конкретни предложения за разширяване укрепване на мрежата, а анализът за установяване на пропуските в наличната информация (gap

analysis) чрез технологията на географската информационна система осигури първоначален филтър за откриване на „липсващите звена“ в мрежата (Виж Карта 7). Карта 7 синтезира данните за видовото богатство, оценките за ендемичните и редки видове, използва тези данни за подреждане на районите според степента на тяхната важност (малка, средна, голяма) и наслажда върху тези данни Картата на съществуващите защитени територии с площ 100 или повече хектара. (Виж Приложение Г за графичното представяне на този процес.) Чрез този метод се определят областите и районите от голяма важност за бъдещите усилия за опазване. В същото време Карта 7 трябва да се разглежда само като предварителна; усъвършенстването на анализа на пропуските в наличната информация трябва да става едновременно с по-нататъшните дискусии за укрепване на мрежата от защитени територии.

Предназначението на семинара за НСОБР не беше да се постигне консенсус по конкретните граници на новите защитени територии, но той положи основата за по-нататъшна дискусия и споразумение в тази насока. Високо приоритетни райони по отношение създаването на нови защитени територии в бъдеще са: Родопите; Източна Стара планина; Черноморското Крайбрежие; Странджа; Долината на река Струма и по-малки територии, разположени около и свързващи съществуващите национални паркове в Рила, Пирин, Витоша и Стара планина.

Степената на значимост на отделните райони се определя от обобщените данни за видовото богатство, ендемичните и редки таксони и от наслаждането върху тези данни на картата за защитените територии с площ над 100 ха.

Плановете за подобряване управлението на мрежата от защитени територии са също в напреднала фаза. Разработен е нов проект за закон за защитените територии, който ще включва както общи клаузи за подобряване на системата, така и конкретни изисквания за стопанисване и режим на ползване на различните категории защитени територии. Законът е одобрен от Министерски Съвет през април 1994 г. и чака по-нататъшно разглеждане в комисията по околната среда на Парламента. Създаването на новата Национална служба за защита на природата също предоставя възможности за засилване на управлението на защитените територии от страна на МОС и за по-добро координиране на междуведомствените управленски дейности. Търсят се и се мобилизират нови източници на финансиране в подкрепа на нарасналите възможности за устройствено планиране и нормативно подсигуряване, обучение на персонал, научни изследвания и обществена просвета и образование. Накрая, България участва в съставянето на *План за действие за защитените територии в Европа*, който дава принципни насоки по управлението на защитените територии на съответните власти и администратори в европейските страни под патронажа на Световния съюз за защита на природата (World Conservation Union).

Трябва да се започнат незабавни стъпки за продължаване на тези усилия и да се проведат по-нататъшни дискусии за по-подробно разглеждане и оценка на големия брой предложения за разширяване на мрежата от защитени територии и за подобряване на нейното управление (вижте раздела „Приоритети за незабавни действия и подкрепа“ по-долу). В този процес трябва да се предприемат действия по отношение на следните конкретни препоръки.

Препоръки

- Да се преоцени ефективността на съществуващата мрежа от защитени територии и да се създадат нови територии, където е необходимо, за защита на най-важните местообитания в страната.
- Да се приложат новите принципи на консервационната биология и ландшафтната екология за преустройство на резерватите, където това се налага, за създаването на ефективни буферни зони и за свързване и координиране на резерватите в по-широк ландшафтен контекст.
- Да се приемат стандартизираните системи за описание и класификация на местообитанията, които да бъдат в съответствие с използваните в другите европейски страни.
- Да се въведе програма за дългосрочно изследване и мониторинг на биоразнообразието в защитените територии. Изследванията по тази програма трябва да дадат информация по проблемите, свързани с управлението на резерватите и защитата на биоразнообразието и трябва да се координират с цел изграждането на цялостна, достъпна база данни.
- Да се засили стриктното прилагане на режима на управление и нормативната уредба в защитените територии и народните паркове, с цел да се осигури защитата на важните видове и съобщества. Необходимо е, в частност, да се създадат възможности за обучение на работещия в резерватите персонал.

РАМКА 9. ИНТЕГРИРАНЕ НА УПРАВЛЕНИЕТО НА РЕСУРСИТЕ В БЪЛГАРИЯ

В България, както и в други страни, управлението на природните ресурси е било по традиция разделено по ясно дефиниран дисциплинарен и ведомствен признак. Дейността по обучението, научните изследвания и управлението в селското стопанство, горското стопанство, ловното и рибно стопанство, управлението на природните обекти, развитието на туризма и почивното дело, гражданското строителство, ресурсната политика и икономиката, образованието, градското и регионалното планиране и другите сфери поотделно са замъглявали факта, че всички те са взаимосвързани и съществуват в единен пространствен контекст (независимо дали общини, водосбори, ландшафт или други географски единици). В резултат на това природозащитните дейности обикновено са се съсредоточавали върху определени ресурси, проекти или изолирани реформи, недооценявайки нуждата от координация.

Тъй като биологичното разнообразие служи като общ знаменател за много различни области, а и много професионални дейности оказват влияние върху неговата съдба и състояние в рамките на ландшафта, общите усилията за опазването му трябва да започнат да обединяват различните специалисти и да спомогнат за изграждането на връзки между тях. Предназначението на самия семинар за НСОБР беше да се вгради в стратегията опита и квалификацията на специалисти от различни области, като се включи широк кръг учени, отговорни държавни служители и представители на неправителствените организации. Тази откритост ще продължи да бъде живецът на цялостния процес по изработване и осъществяване на стратегията. За опазването и управлението на биологичното разнообразие като цяло е необходимо биолози, специалисти в сферата на образованието и инструктори, работещите в държавната и местните администрации, лесовъди, частните фермери и управители на земеделски имоти, представители на неправителствените организации и другите граждани да споделят собствения си опит и познания, като същевременно черпят от опита и познанията на другите и ги доразвиват. Тъй като такъв тип сътрудничество често влиза в противоречие с преобладаващите административни процедури, необходимо е да се потърсят и възникнат нови начини и механизми на сътрудничество.

България е в добра позиция за предприемане на такива стъпки. Тъй като е сравнително малка страна и институциите ѝ са свикнали да работят една с друга, основата за такава интеграция вече е налице. Българската академия на науките дълго време е служила като важна обединяваща сила в отделните науки, особено по въпроси свързани с околната среда. Освен това, самото провеждане и укрепване на политическите реформи отвори организационната структура на правителството и предостави нови възможности за координация в планирането и ръководството на природозащитната дейност. В процеса на продължаване на реформите трябва да се търсят възможности за сътрудничество и интеграция във всички сектори на управлението.

- Да се финансират подобрения в управлението на защитените територии чрез създаване на фонд за защита на природата, фондът трябва да служи за реинвестиране на постъпленията от нови източници (напр. потребителски и посетителски такси, споразумения дълг-срещу природа, екотуризъм в природозащитни

дейности.

- Да се разработят новаторски програми за съвместно партньорство с цел подобряване на администрацията на парковете и другите защитени територии.
- Да се предостави информация на обществеността и на държавните служители за мрежата от защитени територии като цяло съществуващите резервати, тяхната роля в опазване на националното биоразнообразие, принципните насоки за управление и нормативно-правната база, възможностите за участие на обществеността. По-конкретно, трябва да се издаде Указател на защитените територии и да се разпространи сред всички държавни органи и ведомства.
- Да се създадат възможности за по-добро запознаване на обществеността с отделните защитени територии и тяхното значение чрез разширени образователни и разяснителни програми.

Територии извън резерватите

Защитените територии в България ще могат да осигурят защитата на само малка част от общата площ на страната. Дори ако се постигне целта за включване на 7.5% от общата площ на страната в защитени територии, мрежата ще бъде в състояние да защити само малък дял от националното биологично разнообразие. Още повече, че съдбата на защитените територии и на биологичното разнообразие, което те съхраняват, до голяма степен е повлияно от географския им контекст - по-обширният ландшафт, в който те съществуват. Запазването и възстановяването на биоразнообразието е важно и за устойчивото стопанисване на земите със земеделски култури, пасищата, горите със стопанско предназначение и другите земи, които се използват главно със стопанска цел, както и водните екосистеми и рибното стопанство, което те поддържат. И накрая, дори земите, на които биологичното разнообразие е било намалено, изчерпано или изместено, представляват ценност за целите на природозащитната дейност, включително възстановяване на местообитанията, защита на водосборите и управление на буферните зони. Поради тези причини, следва да се отдава по-голямо внимание на управлението и стопанисването на земите извън защитените територии, особено тези, които предстои скоро да бъдат върнати на частните собственици или общините. За подпомагане на опазването и природозащитната дейност върху земите извън резерватите се препоръчват следните действия:

Препоръки

- Да се създадат програми за икономическо стимулиране, които да обхванат отделни граждани и частни собственици на земя в дейността по опазване на оставащите извън мрежата важни ресурси и местообитания, както и по възстановяване на увредените местообитания.
- Да се разработи, като висок приоритет, координирана програма за икономическо стимулиране, разпространение на информация и технологии, и ръководни насоки за управление, която да се заеме с нуждата от рехабилитация на замърсените земеделски земи,
- Да се насърчи по-тясното взаимодействие и сътрудничество между програмите за селското стопанство и програмите за опазване на биоразнообразието с цел по-доброто опазване особено на редките породи, местните сортове и дивите родственици на културните житни и фуражни култури и овощни дървета.
- Да се опазва биологичното разнообразие на водните системи, които само в редки случаи се включват в границите на защитените територии: да се предприемат стъпки за регламентиране на методите за риболов и нивата на улов; да се контролира замърсяването, особено чрез него, особено чрез международни споразумения; да се насърчи прилагането на методите на устойчиво земеделие; да се контролира оттока на градските битови и промишлени води във водосборите; да се опазят речните коридори; и да се ограничи строителството в непосредствена близост до плавателните реки, водните пътища и водоемите.
- Да се изискват модифицирани икономически анализи от типа разходи-ползи и оценки за въздействието върху околната среда за язовири, пътни магистрали и други основни благоустройствени и строителни проекти.
- Да се разбие цялостната национална икономическа политика, включително данъчни ставки, субсидии, икономически стимули и такси така, че да се спре разрушаването на естествени местообитания и да се поощри прилагането на устойчиви природосъобразни практики на земеползване.

Устойчиво управление на ресурсите

Стопанисването и управлението на стопански ценните видове, типове местообитания, почвените и водните ресурси има дълготрайно влияние и последици не само за въпросните ресурси, но и за другите членове и компоненти на биотичните съобщества, в които те се срещат. В България към тези икономически важни ресурси спадат дървесните видове за добив на дървесина, ядливите гъби и лекарствените растения, дивечът, черноморските и сладководни риби, земеделските площи с житни и фуражни култури и пасищата. За да се осигури стопанисването и управлението на тези биофизични и биологични ресурси по един по-устойчив начин трябва да се вземат следните мерки.

Препоръки

- Да се разработят нови закони, регламентиращи ползването на биоресурсите за вътрешна търговия и износ, и да се постановят нови разпоредби, основани на най-съвременните познания и концепции за управление на ресурсите, които да определят нивото на ползването на тези ресурси с търговска или курортна (рекреационна) цел.
- Да се подобри състоянието на българското рибно стопанство чрез екологосъобразни практики на управление. Необходимо е да се предприемат едностранни действия за защита на черноморските пелагични, литорални и крайбрежни съобщества от замърсяване, свръхексплоатация, строителството и проучвателните дейности в шелфовата зона за търсене на нефт и газ. Тези действия трябва да включат създаването на защитени зони, ограничения върху увреждащи строителни проекти, стриктно прилагане на съществуващите забрани за дънно тралене, подобряване на мониторинга върху замърсяването, контрол по отношение интродукцията на неавтохтонни видове риба и възстановяване на увредените райони. Като начин за възстановяване на запасите от автохтонни видове, като миди (*Mytilus galloprovincialis*), кефалови (*Mugilidae*) и калкан (*Psetta Maxima Moeotica*), трябва да се обсъди изграждането, подобряването и приспособяването на различните съоръжения и възможности за марикултура и аквакултура, но тези мерки трябва да се основават на интегрирано и цялостно познаване на генетичното разнообразие, популационната екология и екологичните нужди и функции на тези видове. Освен тези едностранни действия, трябва да се интензифицират и усилията в регионален мащаб за регулиране на промишления риболов, за текущо наблюдение (мониторинг) и контрол върху замърсяването и за подобряване на практиките на земеползване в целия водосборен басейн на Черно море. Да се направи цялостен преглед на състоянието на биологичното разнообразие в българските гори и влиянието на исторически утвърдените и текущи дейности в горското стопанство - включително залесяването, както и предхождащите и следващите горскостопански дейности - борба с вредителите и методи на дърводобив и ползване - върху видовия състав и функциите на екосистемите. В този преглед трябва да участват широк кръг специалисти по лесовъдство, включително еколози, биолози, икономисти и служители от администрацията. Той трябва да обхване както горите в защитените територии, така останалата част от горския фонд и трябва изрично да отчете външните разходи, произтичащи от текущата практика на стопанисване и състоянието на биологичното разнообразие в ландшафтен контекст (т. е. в по-крупен мащаб от този на отделните гори). Този преглед трябва да изготви препоръки за поставяне на горското стопанство и управлението на горите на устойчива основа, като отчете ролята на биологичното разнообразие за нормалното функциониране на горските екосистеми. Накрая, в хода на този преглед трябва да се анализира и влиянието на текущата икономическа политика и мерки по отношение на горите и да се проучат алтернативните управленски мерки, които засилват опазването на горите, отчитайки ценността на страничните горски продукти извън дърводобива и екологичните функции на горите.
- Да се въведе балансирана система за стопанисване, управление и ползване на цялата дива природа, която защитава, възстановява и поддържа популациите от автохтонни видове и подвидове; служи за съхраняване както на ловния дивеч, така и на неловните диви видове (включително безгръбначни животни); и интегрира практиките на ловно стопанство и опазване на дивата природа с другите методи за управление на ресурсите с цел поддържане на здравословното състояние на екосистемите и съобществата. Да се стимулира прилагането на системи и дейности за устойчиво земеделие (включително прилагането на интегрирани методи за борба с вредителите и торене, разнообразяване на културите, ротационния принцип на отглеждане на културите, методи за опазване на почвите, подобряване на начина на ползване на пасищата, възстановяване местообитанията на диви видове, култивиране на редки сортове растения и породи животни), чрез образователни програми, икономическо стимулиране и отстраняване на отрицателните стимули (виж Рамки 8 и 10), Тук трябва също да се включи и разнообразяването (диверсификацията) на използвания посевен и посадъчен материал, защитата на подобряващите почвата пасищни видове, възстановяването на увредените земеделски земи и подходящ контрол върху използването на изкуствени торове и пестициди.

РАМКА 10. ИКОНОМИЧЕСКИ СТИМУЛИ ЗА ПРИРОДОЗАЩИТНА ДЕЙНОСТ

Преходът на България от централизирана към пазарна икономика съдържа големи възможности за подобряване на условията на околната среда. При предишния режим държавните монополни предприятия не насърчаваха нововъведенията и ефективността, а достъпът на обществеността до информация и технологии беше ограничен. Тези условия понастоящем бързо се променят и могат да окажат положително влияние върху цялостната природозащитна дейност. Няма, обаче гаранция, че въвеждането на свободната пазарна система ще може автоматично да възнагради усилията за запазване на биологичното разнообразие. За да бъде защитен и подпомогнат обществения интерес за опазване на биоразнообразието пазарните реформи трябва да бъдат съпроводени с други промени в институциите, а политиката на правителството трябва да отразява тези потребности.

Един от методите за постигане на това е изграждането на единна система от положителни икономически стимули, с които да се предотврати неговото увреждане и разрушаване. Наред с това трябва да се премахнат порочно действащите правителствени стимули, които на практика насърчават свръхексплоатацията на природните ресурси. При социализма цените на природните ресурси са били поддържани на изкуствено ниско ниво, с цел да се стимулира индустриализацията, което е довело до ускорено изчерпване и неефективно използване на ресурсите. Освен това при социализма е подкрепяно и развитието на енергоемките сектори на тежката промишленост, като се е отделяло малко внимание на предизвиканите от тях високи нива на замърсяване. С либерализирането на цените, България премахна някои от тези порочно действащи стимули.

Положителните и отрицателните стимули не са изключително и само икономически по своя характер. Някои стимули могат да се възползват от съществуващите потребности и ценности на обществото. За да се съхрани една природна област или район с богато биологично разнообразие, местните жители трябва да се убедят, че разумното разпореждане с тази област и стопанисването ѝ чрез поемане на лична отговорност и при зачитане правата на другите е единствено в техен интерес и само от полза за тях. В България това е особено важно, тъй като финансовите средства за поддържането и опазването на парковете са оскъдни. В този случай стимули за местните жители могат да бъдат не само приходите от туризма, но и възможностите за разкриване на работни места в парковете, или близо до тях, както и близостта до важни природни забележителности. При подобни обстоятелства е важно местните жители да бъдат непосредствено включени в процеса на планиране и вземане на решения.

Други примери на “природозащитните” стимули са предоставянето на данъчни облекчения за частните собственици, които запазват биологичното разнообразие или някои застрашени видове в своите имоти; предоставяне на облекчения и кредити на предприятия, които използват пречиствателни съоръжения и друго оборудване за контрол на замърсяването и спонсорират природозащитни дейности; кредити и облекчения за фермери, които прилагат методите на устойчивото земеделие; данъчни облекчения за фирми и компании, които инвестират средства в екологосъобразни и щадящи околната среда технологии; и освобождаване от данъци на собствениците на земя, които работят съвместно или чрез НПО за опазването на биоразнообразието в притежаваните от тях площи. Разменните операции от типа дълг-срещу-природа (виж Рамка 12) могат също да се разглеждат като форма на международен стимул. Те илюстрират и факта, че положителни стимули могат да дойдат не само от държавните органи и правителството, но и от частни организации. Глобите за унищожаване или увреждане на застрашени видове са форма на отрицателен стимул. По-резултатното прилагане и по-ефективното използване на тези и други видове положителни и отрицателни стимули трябва да се разглежда като част от общонационалното усилие да се насърчи по-ефективното използване на ресурсите.

- Във всички мерки за засилване на контрола върху източниците на замърсяване изрично да се отбележи необходимостта от предотвратяване на по-нататъшното увреждане и деградация на биологичните ресурси. По подобен начин, всички усилия за смекчаване на последиците от минало замърсяване трябва да включат като крайна и изрична цел възстановяването на биологичното разнообразие и продуктивността.

Възстановяване на местообитания

Обширни области в България - особено влажни зони, гори, земеделски земи използвани за отглеждане на интензивни култури, пасища, крайречни и индустриални зони - са били увредени или дори разрушени в миналото поради неразумна практика на стопанисване и управление. За да се възстанови сега биологичното разнообразие,

жизнеността и продуктивността на тези земи, са необходими по-големи инвестиции на време, труд, умения и знания. Поставянето на ударение върху тези неща е в съответствие с клаузите на конвенцията за биологичното разнообразие, която препоръчва на подписалите я страни да вземат мерки за възстановяване на екосистемите и за подпомагане възстановяването на застрашените видове. В Конвенцията също се казва, че такива мерки трябва да включват помощ за местните граждани (физически лица) и тяхното участие.

Като наука и практика възстановителната екология е все още съвсем нова за България. Правителството вече е предприело няколко специфични проекта за възстановяване и реинтродукция (например, реинтродукцията на вида *Lupx lupx*, рис, който е бил унищожен в България). Други природозащитни дейности, като мерките за спиране на еутрофикацията на водоемите и за залесяване на обезлесените земи, също се свеждат до възстановяване. Тези проекти, обаче, не са имали за основна цел възстановяването на биологичното разнообразие и естествените процеси в екосистемите, нито пък са били провеждани координирано с взаимно съгласувани и последователни цели или със задачи и методи, съобразени с местните условия. Така например, няма единен национален план за защита и възстановяване на реликтните заливни гори по поречието на р. Дунав, на степните или на други особено редки растителни съобщества в селскостопанските зони, има признаци, обаче, на растящ интерес към възстановяването. Така например, МОС, с помощта на Френското правителство и Бюрото на Рамсарската Конвенция, неотдавна е изготвило национален план за възстановяване на влажните зони, *Plan National Prioritaires de Conservation des Zone Humides les Plus Importantes de Bulgarie*.

Тъй като възстановяването ще става все по-важен компонент на природозащитната дейност в България, учените, отговорните държавни служители и специалистите по управление на ресурсите могат да се възползват от нарасталия напоследък интерес и изследвания в областта на възстановителната екология в други страни. В същото време, възстановителната дейност в България трябва да отрази и отчете присъщите на страната възможности и ограничения. заселването на човека и антропогенната дейност са изменяли ландшафта на България в течение на няколко хилядолетия; следователно, възстановяването ще има по-различни цели от тези в страните, които са били населени сравнително неотдавна. Би могло да се окаже, например, невъзможно да се възстановят определени елементи от автохтонната биота, или да се пресъздадат цели природни съобщества. Независимо от това, възстановяването може да облекчи последиците от нанесени в миналото екологични щети, да подобри условията в обикновените и застрашените местообитания, да открие нови насоки за научните изследвания, да предостави значителни възможности за образование и обучение, и да стимулира участието на отделния човек и на обществеността като цяло в природозащитната дейност.

Изложените по-долу препоръки имат за цел да подложат основата за една по-ефективна възстановителна дейност в бъдеще.

Препоръки

- Да се проведе национален семинар за проучване и обсъждане на съвременните концепции във възстановителната екология и за изясняване на възможностите за приложението им в България.
- Да се окаже подкрепа и съдействие на неправителствените организации, които възприемат по-активна роля при разработването и осъществяването на възстановителни проекти на местно и общинско равнище.
- Да се въведат икономически стимули за осигуряване на местни преимущества и поощрения за възстановителните проекти.
- Да се стимулират научните изследвания върху методите за възстановяване, подходящи за различните типове увредени земи и водни системи.
- Да се развият нови и да се разширят съществуващите генни (семенни) банки, разсадници и други генетични източници (както *in situ*, така и *ex situ*), за да се осигури необходимото количество семена и посадъчен материал за възстановителните мероприятия.
- Да се работи заедно със съседните страни за възстановяване на екологичните процеси в трансграничните местообитания и екосистеми, включително р. Дунав и Черно море.
- Да се изгради конструктивно партньорство със специалисти по възстановителна екология от други страни извън региона, за да може да се извлече практическа полза от съществуващата информация и знания за концепциите, методите и целите на възстановяването. Трябва да се потърсят и възможности за запознаване и популяризиране на научните резултати, управленските методи и концепциите на провежданата при други екологични условия и в друга екологична обстановка възстановителна дейност.

Опазване (Консервация) *ex situ*

Настоящата стратегия е съсредоточена главно Върху консервационните мерки *in situ* - т.е., опазването, възстановяването и управлението на биологичното разнообразие в естествените местообитания и съобщества. В България, обаче, е необходимо да се вземат мерки и за създаване, разширяване и укрепване на природозащитните (консервационни) дейн

сти *ex situ*. В подкрепа и допълнение на програмите за опазване *in situ* са необходими различни *ex situ* съоръжения и учреждения като семенни банки, опитни станции и стопанства, съоръжения за аквакултури, непромишлени развъдни центрове, както и други средства и възможности за развъждане и селекция, изследване и обучение (например хербариуми, арборетуми, разсадници, ботанически градини, аквариуми, зоологически градини и музеи). Първоначално трябва да се обърне внимание на необходимостта да се защитят и опазят онези застрашени таксони, които са уникални за България или са потенциално важни като генетични източници на зародишна плазма. Към последния тип ресурси спадат плодните и горските дървесни видове, лекарствените растения, ядливите гъби, лозовите сортове, фуражните треви и фуражно-бобовите, житните култури и редките породи селскостопански животни. В същото време трябва да се направи преценка на сегашното състояние и дългосрочните нужди на звената и учрежденията за провеждане на основни проучвания и изследвания в тази област – особено хербариумите, музеите и националната генбанка с нейните семейни колекции в Националния институт за растителни генетични ресурси в Садово.

Дейностите по програмите за опазване на *ex situ* не трябва да се свеждат до опазване, съхранение и размножаване на видовете. Те трябва да се интегрират в по-широката обща консервационна стратегия и да подпомагат подходящите инициативи за промишлено култивиране или отглеждане (например, на лечебни растения), устойчиво земеделие и управление на рибното стопанство, просвета и образование на обществеността, както и проектите за реинтродукция и екологично възстановяване. Това може да наложи преразглеждане на целите и задачите на съществуващите институции и програми *ex situ*, като например тези, провеждани от Националния институт за растителна генетични ресурси и Комитета по горите. Макар и да се налага по-пълно проучване и оценка на нуждите от консервация *ex situ*, въз основа на предоставената на семинара за НСОБР информация могат да се направят следните препоръки:

Препоръки:

- Да се създадат и развият *ex situ* програми и съоръжения за размножаване на лечебни и други диворастващи растения и диви животни, които са застрашени или са подложени на прекомерна експлоатация в естествените си местообитания. Първата стъпка в този процес трябва да бъде оценката на приоритетите за *ex situ* управление и на потенциала за реинтродукция и възстановяване на диви популации.
- Да се доразвие националната програма за опазване (консервация) на местните растителни сортове (включително техните диви предшественици) и за защита на растителните материали, като за основа се използват и доразвият колекциите в съществуващата репозитория в Националния институт за растителни генетични ресурси.

Да се разработи програма, която да насърчава фермери, любители градинари и природозащитници да опазват и култивират в *ex situ* условия типичните местни растителни сортове и култури. В тази програма, ако е необходимо, трябва да се предвидят и икономически стимули, включително субсидии и данъчни облекчения, за частните фермери, които имат желание да отглеждат старите местни сортове. Да се разширят възможностите български биолози да участват в съществуващите международни, регионални и двустранни програми за *ex situ* консервация (включително тези на Международните изследователски центрове по земеделие, Европейската кооперативна програма за растителни генетични ресурси и на Комисията за растителни генетични ресурси към Организацията за прехрана и земеделие /ФАО/ на ООН).

РАМКА 11. МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ И СПОРАЗУМЕНИЯ

България е подписала, или вероятно скоро ще подпише, много международни договори и споразумения, които засягат опазването на биоразнообразието в страната. Особеното значение на международните споразумения в България произтича от член 5 (4) на Конституцията от 1999г., който гласи, че “международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за Република България, са част от вътрешното право на страната. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат”. Според по-скорошни съдебни решения

в България тази клауза се отнася само за договорите, ратифицирани след приемането на Конституцията от 1991г., като договорите да бъдат ратифицирани и обнародвани в Държавен вестник, за да придобият статут на закони от вътрешното право. Необвързващите споразумения, за разлика от обвързващите, не попадат под действието на тази клауза, въпреки че биха могли да окажат и на практика са оказали значително влияние върху вътрешното законодателство. Сред най-важните споразумения, включително настоящият им статут в България са:

- Конвенцията за биологичното разнообразие: подписана, но все още не ратифицирана или обнародвана;
- Рамковата конвенция за промените в климата: подписана, предстои да бъде ратифицирана;
- Неюридически обвързващата авторитетна декларация по принципите на глобален консенсус по управлението, консервацията и устойчивото развитие на всички видове гори (“Принципите на Рио за горите”): подписана, необвързващо споразумение.
- Конвенция за опазване на влажните зони с международно значение, като местообитания на водолубивите птици (РАМСАРСКА Конвенция): подписана, ратифицирана и обнародвана.
- Конвенция за международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES): подписана, ратифицирана и обнародвана.
- Конвенция за защита на световното културно и природно наследство (Конвенция за световното наследство): подписана и ратифицирана (с една резерва), но все още не обнародвана.
- Програма за човека и биосферата (МАВ) на Организацията за образование, наука и култура (ЮНЕСКО) към ООН: България е страна-участничка, но е по-малко активна от 1985г. насам, поради липса на средства.
- Конвенция от 1958г. за риболова във водите на Дунав: подписана, ратифицирана и публикувана.
- Конвенция от 1959г. за риболова в Черно море: подписани, ратифицирани и публикувана. Подготвя се нова конвенция за рибното стопанство и риболова в Черно море, прилагаща обща за целия басейн политика.
- Конвенция за защитата на Черно море от замърсяване: подписана през 1992г., ратифицирана от България през 1993г., обнародвана. Конвенцията е подписана от 6 страни (България, Румъния, Русия, Украйна, Грузия и Турция); от шестте, само Украйна още не е ратифицирала конвенцията.

Бернската конвенция (подписана и ратифицирана, но все още необнародвана) е най-важното споразумение на общоевропейско ниво, което засяга запазването на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания. Тя задължава страните по нея да поддържат популациите на дивата природа на равнища, които отговарят на екологичните и културни потребности и да съдействат за запазването *in situ* на дивата природа и местообитанията.

Други европейски споразумения, като например Директивата от 1992г. на Европейската общност за местообитанията и дивата природа (която прилага много от клаузите на Бернската конвенция) и “Директивата за птиците” на Европейската общност от 1979г., технически не са в сила в България, но са важни и определят контекста, в който се разработва новото вътрешно законодателство.

България изпълнява тези споразумения, посредством своето вътрешно законодателство. За много от техните клаузи, обаче, липсва поддържащо вътрешно законодателство и нормативна база. Нещо повече, съществуващите закони са често неефективни, поради това, че отговорността за тяхното прилагане и изпълнение пада върху безкрайно много инстанции, поради объркването между новите и старите закони, недостатъчно строгите санкции, липсата на ясни критерии, които да ръководят процеса на вземане на решения, неуспеха да се осигури широко участие на обществеността и поради други недостатъци. (По-подробно описание на клаузите, общия статут и статута на България на тези споразумения може да се намери в някои от публикуваните доклади от семинара за НСОБР).

ЗАКОНОДАТЕЛНИ ИНИЦИАТИВИ И МЕЖДУНАРОДНИ СПОРАЗУМЕНИЯ

Правото и законът са основният инструмент, с който се гарантира, че обществената политика и действията на правителството точно и последователно отразяват научната информация, общественото мнение и социалните ценности. За осъществяване и постигане на целите на НСОБР ще бъдат необходими нови закони, ревизия и поправки на съществуващите закони, както и ратифициране и прилагане на съответните международни споразумения.

Международните споразумения са важни и полезни инструменти за опазване на биологичните

ресурси и биоразнообразието в България. Въпреки че в тях често липсват клаузи и разпоредби за понататъшното им стриктно прилагане, тези споразумения определят и утвърждават международни стандарти, насърчават обмена на информация и предлагат възможности за международно сътрудничество и финансова помощ. Според Българската Конституция от 1991 година, поетите задължения по международните договори стават част от вътрешното право на страната след ратифицирането и обнародването им в Държавен вестник. Нещо повече, международните договори имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат (Виж Рамка 11). По такъв начин международните споразумения осигуряват важна подкрепа и насока за националната стратегия. Но тъй като повечето международни екологични споразумения съдържат по-общи принципи и формулировки, за гарантиране на пълното им приложение са необходими конкретни текстове в националното законодателство.

Регионалните споразумения и договорености са също важни за бъдещето на биологичното разнообразие в България и на Балканския полуостров. За защитата на многото ендемични видове в региона, значителен брой от които са застрашени от изчезване, са необходими кооперирани по характер консервационни мерки. Още повече, че много от заплахите за биологичното разнообразие в България и в съседните страни са трансгранични по своя произход и последици. Регионалното сътрудничество придобива още по-съществено значение с оглед на конфликтите в и между бившите югославски републики. Съвместните кооперирани програми в областта на природозащитната дейност могат да послужат като градивна основа за възстановяване не само на екосистемите в регион, но и на неговата социална и политическа стабилност. Най-необходимите промени, обаче, трябва да бъдат извършени в националното законодателство на страната. Както и другите новопоявили се демокрации в Централна и Източна Европа, България вече започна прехода към правна система, която отразява по-пълно и се съобразява по-добре с народната воля. Това включва създаване на по-ефективни екологични закони и укрепване на институциите, които ги прилагат. В същото време е необходима и преоценка на съществуващите екологични закони в светлината на новата научна информация, на променящите се природозащитни приоритети и на еволюцията в отношението на обществото към тези проблеми.

Препоръки

Успешното прилагане на стратегията ще се нуждае от действието на по-голям брой конкретни законодателни инициативи. Българските юридически експерти вече започнаха този процес с помощта на чуждестранни правни съветници. В настоящия динамичен период е важно да се приемат и изтъкнат няколко общи правни принципа, които да залегнат във всички подготвяни закони. При своята работа законодателите трябва:

- Да изяснят кой държавен орган какви територии и дейности има право да контролира, като се делегира изключително права на контрол върху конкретни области на конкретни министерства и нива на държавното управление (например национални, областни, общински);
- Да изяснят връзката между старите и новите екологични закони и, за да се избегнат несъответствията, изрично да отменят онези клаузи в по-старите закони, за които това се налага;
- Да установят ясни конкретни критерии за взимане на решенията, които засягат биологичното разнообразие.
- Да предвидят и включат механизми за периодична преоценка на предписаните от закона норми и стандарти, в съответствие с развитието на науката.
- Да осигурят (като се позоват на административното право, или по друг начин) процедури за независима, безпристрастна оценка на онези правителствени решения, които засягат биологичното разнообразие.
- Да осигурят процедури за участие на обществеността при формиране на политиката, както и при взимането на решения по конкретни проекти и по управлението на специфични дейности; и
- Да засилят прилагането и спазването на предписаните норми и стандарти, чрез предоставяне на ясни правомощия на конкретни държавни институции, гарантиране правото на гражданите да предявяват по съдебен ред искове срещу нарушенията и осигуряване правилното провеждане на съдебните процедури.

Това са основни принципи, които са и основополагащи по отношение на човешките права, демокрацията и устойчивото развитие, както се вижда от тенденциите в международното право и в законодателството на все по-голям брой страни по света. Същевременно тези принципи могат и трябва да бъдат съобразени с уникалните културни, социално-икономически и екологични условия във всяка

отделна страна и регион. В България те изграждат концептуалната рамка на законодателните реформи, които трябва да се проведат с цел опазване на биологичното разнообразие.

В процеса на изработването на конкретното законодателство за защита и управление на биологичното разнообразие законодателите трябва да създават закони, които са добре съгласувани, непротиворечащи помежду си, приложими и отчитащи напредъка на науката и променящите се обществени условия, участието на неправителствени организации в законодателния процес е особено полезно и важно, за да бъдат точно отразени натрупаният научен опит и всички гледни точки на природозащитниците и широката общественост. В близко бъдеще законодателите трябва:

- Да разработят интегриран и цялостен рамков закон за защита на биологичното разнообразие, както и пакет от сродни и свързани с него закони, отнасящи се до управлението на биологичните ресурси. Тези закони трябва да включват клаузи, които:

- да предвиждат защита на всички елементи на естественото биологично разнообразие в България, да възстановяват изчезналите елементи на биоразнообразието и да предотвратяват унищожаването на уникални, застрашени и съществено важни местообитания (например, крайречните зони и пещерите);

- да контролират прекомерното използване на биологичните ресурси с важно икономическо значение, включително ядливи гъби, лечебни растения, използвани за дърводобив дървесни видове, черноморските и сладководни рибни запаси, ловния дивеч и другите форми на ползване на дивата природа;

- да утвърждават нови средства и начини за устойчиво управление на тези биологични ресурси;

- да засилят съществуващите правни норми, забрани, правилата за тяхното прилагане и санкциите по отношение унищожаване на местообитанията, особено в защитените територии; и

- да осигурят участие на обществеността в правителствени действия и решения, засягащи управлението на защитените територии и природозащитната дейност на земите извън тях, които не са под охранителен режим

- Да присъединят и вложат клаузи и условия за опазване на биоразнообразието в подготвяните други законодателни инициативи (т.е. и в другите, а не само в екологичните проектозакони и закони) и особено в законите, свързани с развитието на инфраструктурата и реституцията на земята.

Голям брой от тези препоръки вече се осъществяват. Работи се по изготвянето на нови проектозакони, включително рамков закон за биоразнообразието; закон за защитените територии; закони за горите и реституция на горите; рибното стопанство и риболова; лобното стопанство и дивеча; лечебните растения; и по необходимите законодателни актове за изпълнение на Конвенцията за международната търговия със застрашени видове (CITES). Продължаването на работата по проектозаконите и законодателните инициативи трябва да включи и отрази изводите и препоръките, направени в другите части на стратегията и да има за цел:

- Да натрупа опит и средства за изпълнение на клаузите на българския закон за опазване на околната среда от 1991 г. За оценка на въздействието върху околната среда (ОВОС).

- Да осигури разпространяването по средствата за масово осведомяване на информация, свързана със законите за опазване на природата и околната среда.

- Да приведе българските закони в съответствие с европейските и другите международни споразумения, свързани с опазването на биологичното разнообразие (тук трябва специално да бъдат включени публикуването на Бернската конвенция и приемането на съответно законодателство за нейното изпълнение).

- Да активизира усилията за постигане на международни спогодби за контрол върху замърсяването и за риболова и риболовните зони и квоти в басейна на Черно море и във водосборния район на река Дунав.

УПРАВЛЕНИЕ И ПОЛИТИКА НА ПРИРОДОЗАЩИТНАТА ДЕЙНОСТ

Формулирането на ефективна конзервационна политика и прилагането на законите, засягащи биологичното разнообразие, изискват солидна административна структура. С влизането в сила на промените в законодателството, съществуващата административна структура в България ще се развива, за да може по-добре да отрази новите потребности и отговорности.

Това е комплексен процес, който не можа да бъде изцяло третиран или решен в рамките на семинара за изработване на НСОБР. Въпреки това участниците постигнаха съгласие по въпроса, че основната цел на всяка национална стратегия трябва да бъде осигуряването на по-силна административна

структура, която да опазва биоразнообразието *както в защитените територии, така и извън тях.*

Ролята и функциите на правителството в опазването на биологичното разнообразие включва много дейности, развитие, управление и надзор върху мрежата от защитени територии; програми за изследване, мониторинг и възстановяване на екосистемите; възпитание и образование, както и разпространяване на информация и научни знания сред обществеността; разработване на законодателство и политика за опазване на биоразнообразието; международни договори и споразумения, свързани с биологичното разнообразие; и координация и връзки между различните държавни институции и ведомства, както и с неправителствените организации. Понастоящем тези функции са поделени между голям брой правителствени органи (Виж Рамка 1), което не е изненадващо, като се има предвид широкия кръг правителствени дейности, които засягат биологичното разнообразие. Ключовият въпрос е дали тези отговорности и задачи могат да бъдат по-ефективно координирани, а правомощията на съответните органи и институции засилени така, че да има напредък в постигането на общите цели.

С провеждането на стъпките за разработване и прилагане на общата консервационна стратегия ще бъдат необходими промени и в сегашните административни структури. Макар че тук не може да се предписва конкретна рецепта за естеството и характера на тези промени, могат да се определят някои от техните принципи и цели:

- Да се изяснят правомощията, задълженията и взаимоотношенията между отделните институции и ведомства и да се постанови ясно кой провежда и ръководи междуведомствените функции;
- Да се координира и интегрира дейността на различните органи и ведомства в сферата на управлението на ресурсите, с цел да се осигури защитата на биологичното разнообразие;
- Да се избягват конфликтите в максимално възможна степен и да се създадат ясни механизми за разрешаване на конфликти, когато те възникнат;
- Да се преразгледа и децентрализира дейността по опазване, стопанисване и управление на ресурсите, с цел да се предоставят по-големи отговорности и задължения на областно и общинско ниво; и
- Да се издигне ролята и да се увеличат функциите на местните органи за управление, неправителствените организации и широката общественост, а функциите на държавните институции да се обвържат и интегрират по-тясно с тези на общините.

Многото въпроси, свързани с административното управление на защитените територии заслужават специално внимание. Неефективното стопанисване и управление на защитените територии е една от основните заплахи за биологичното разнообразие на България. Въпреки че ръководството и административното управление на защитените територии понастоящем се провежда от Министерството на околната среда и водите, Комитета по горите и общините, съществуват несъответствия между техните определени със закон функции и наличните средства и персонал, необходими за изпълнението на тези функции. Висок приоритет трябва да получи засилването на всички аспекти административното управление на защитените територии, включително проучване и мониторинг, обучение на персонал, режим на ползване на земята, нормативно-правна уредба, образование, стопанисване и управление на буферните зони, планирането на рекреационната дейност, отдиха и туризма.

Редица участници в семинара препоръчаха да се създаде нова, независима агенция, която единствена да отговаря за управлението на биологичното разнообразие в България, включително и да се занимава с администрирането на защитените територии. Някои предлагаша това да бъде орган, свързан с МОС, но извън него; други предложиха да бъде орган със засилени административни функции в МОС. Поддръжниците на идеята изтъкнаха, че създаването на такава институция ще обедини ръководството и контрола върху защитените територии; ще подобри координацията на местно ниво на природозащитната политика и дейност; ще осигури по-предно място и по-изтъкната роля на природозащитата в Министерския съвет; ясно ще разграничи задълженията на държавата относно защитата на биоразнообразието и икономическото ползване на ресурсите; ще осигури по-голяма финансова подкрепа и ще позволи извършването на по-ефективен надзор и контрол. Противниците на идеята заявиха, че подобна институция би била извън контрола на министерствата; че подобни структури вече

съществуват в МОС и в комитета по горите; и че съществуващите програми на комитета по горите за запазване на природата се самоиздържат финансово от стопанските дейности, които той извършва.

Със създаването на новата национална служба за защита на природата към МОС много от тези въпроси се придвижват към окончателното си разрешаване. НСЗП се създава за да провежда и направлява дейността на МОС в сферата на управлението, контрола и защитата на биологичното разнообразие, защитените природни обекти и природните екосистеми (Виж Рамка 1). При по-пълното и цялостно определяне на структурата и функциите на НСЗП е особено важно при управлението на защитените територии да се имат предвид особеностите на заобикалящите ги територии и техния ландшафт. Това означава, че административните мерки и действия трябва да се базират на солидни научни познания за биоразнообразието и екологичните процеси, междуведомствено сътрудничество и активно въвличане на местните собственици на земя, общините и НПО в процеса на тяхното планиране и изпълнение.

Съществуват различни модели, които Българското Министерство на околната среда, Комитетът по горите, другите държавни органи и институции, и неправителствените организации могат да използват като основа за управлението на защитените територии в България, включително териториите извън горите. Към тях спадат, например, междуведомствените програми за управление, партньорството между частни лица и обществени организации, включващи местни граждани и НПО, и планирането на равнище екосистема. *Като основен приоритет държавните органи и ведомства трябва да проучат различните модели на сътрудничество, за да определят кой от тях най-добре отговаря на съществуващите потребности и възникващите компетенции. Трябва да се насърчи и подкрепи по-нататъшното обсъждане на предимствата и недостатъците на различните типове административна уредба.* В настоящия момент най-важното е страните да направят откровен преглед и оценка на своите научни и административни нужди и да постигнат някакво работно споразумение, което защитава въпросните земи.

Административни препоръки

Следните препоръки трябва да послужат като общи насоки за административната реформа по пътя на по-нататъшното развитие и усъвършенстване на функциите на ръководните държавни органи и институции с цел те да отделят по-голямо внимание на опазването на биологичното разнообразие:

- Да се насърчи по-добро междуведомствено и интердисциплинарно сътрудничество във всичките дейности по управление на ресурсите и защита на екосистемите.
- Да се изисква разработване и прилагане на ефективни планове за управление и поддръжка за всички паркове и други защитени територии (включително по-малките по площ и за подбрани местообитания с цел опазване на тяхното биологично разнообразие).
- Да се засилят правата на държавните органи и институции за прилагане законодателството за биоразнообразието, особено на правото да налагат санкции на нарушителите.
- Посредством съответните законодателни и други средства да се разширят и засилят възможностите на институциите за научни изследвания, за създаване на бази данни, образователни програми и осъществяване на сътрудничество чрез съвместни партньорства.
- Да се подготвят и поддържат кадри по управление на земята и ресурсите. По-специално, да се засили управлението на защитените територии чрез разработване и провеждане на курсове за обучение на кадрови административен персонал и доброволци.
- Да се изграждат силни и конструктивни взаимоотношения на сътрудничество с местните жители и неправителствените организации, особено посредством включването им в процеса на планиране.
- Да се учреди национален фонд за защита на природата, чрез който да се оказва финансова подкрепа на проектите в сферата на опазването на биоразнообразието, управлението и образованието.

Препоръки относно политиката

Като част от общите усилия за по-добро координиране и прилагане на политиката за опазване на природата на национално равнище, особено когато се обсъждат плановете за реорганизация, трябва да се търсят възможности за провеждане на по-широки реформи в цялостната политика в тази област. Вече са предприети някои важни политически инициативи, които имат отношение към опазването на биологичното разнообразие. Такава е, например, приетата през 1993 г. Министерска декларация за опазване на Черно море. Трябва да се отбележи, че тези мерки не се ограничават само до природозащитните органи и институции, а включват и съответни промени в общата икономическа,

социална и устройствена политика, насочена към понататъшно развитие. Необходимо е да се дефинират и следват такива политически мерки и решения, които:

- Да утвърждават като общ принцип научно обоснованото стопанисване, управление и ползване на ресурсите и екосистемите, чрез създаването на независим научен консултативен съвет.
- Да изискват включване и отчитане на въпросите за опазване на биоразнообразието в процеса на регионалното и общинско планиране.
- Да анализират действащата система от икономически стимули в България и да премахнат стимулите, които насърчават намаляващи биоразнообразието дейности.
- Да осигурят положителни стимули (например, ниско лихвени заеми и други механизми на кредитиране, данъчни облекчения, компенсации и субсидии) за частните лица, новите собственици на земята и общините, с цел по-ефективно за опазване на биологичното разнообразие и опазване на околната среда.
- Да прилагат ограничения и санкции с цел отказване и изоставяне на онези строителни дейности, земеделски и други методи на земеползване, които увреждат важни местообитания и екологични процеси.
- Да осигурят преразглеждане и засилване на нормативната база и контрола върху политиката и режима на ползване на ресурсите (включително нормативите и таксите за добив и събиране на диви видове, пределните квоти, за лов и риболов, експортните ограничения, изискванията и таксите за издаване на разрешителни и глобите), за да се насърчи опазването и устойчивото управление на стопански ценните дървесни видове, дивеча, сладководната и черноморска риба, ядливите гъби и лечебните растения.
- Да съдействат за въвеждането на модифицирани икономически анализи, с които да се отчитат поточно вътрешните разходи от увреждането и загубата на биоразнообразие и икономическите ползи от запазването на природата и биологичните ресурси.

НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА И ТЕХНИЧЕСКА ПОДКРЕПА

Научната информация за българското биологично разнообразие и неговото запазване е основата, на която се гради настоящата стратегия. За щастие, натрупаните знания за биоразнообразието в България са относително обширни и подробни. Тези знания отразяват богатото наследство от изследвания в областта на естествените науки, извършвани през последните две столетия. Българските учени са поддържали силни национални институции, интелектуални традиции и научни програми, въпреки политическите и икономически обстоятелства, които често са ограничавали както тяхната работа в България, така и възможностите им да общуват с чужди специалисти и колеги. Както беше отбелязано, опазването на биоразнообразието се затруднява от редица технически ограничения и пропуски в знанията в определени области. Следващите препоръки се дават с цел да се осигури по-солидна научна и техническа основа за политиката и действията по опазване на природата и биоразнообразието в България.

Препоръки

- Да се поддържа и насърчава провеждането на съвместни интердисциплинарни изследвания върху биологичното разнообразие и неговото запазване от държавните институции, университетите, Висшия лесотехнически институт, Селскостопанската академия и Българската академия на науките.
- Да се разработят целите и стандартите на Национална Програма за събиране, съхраняване и анализ на данни за биоразнообразието.
- Да се финансират допълнителни таксономични проучвания с цел да се набавят липсващите данни и да се запълнят съществуващите празноти.
- Да се разширят проучванията върху видовия състав, разпределението, състоянието и тенденциите в популационната динамика за всички таксони и особено за редките и застрашени видове, както и за безгръбначните, гъбите и другите по-малко изучени таксони.
- Да се актуализира съществуващата Червена Книга и при нужда да се създаде нова, като съдържащите се в тях категории за застрашеност се приведат в съответствие с международните категории.
- Да се оценят природните територии с оглед възможното им включване в националната мрежа от защитени територии. Да се проучат възможностите за създаване на защитени територии в

неизследвани в това отношение райони.

- Да се разработи и въведе програма за биомониторинг в мрежата от защитени територии.
- Да се окаже съдействие на съвместни научни изследвания по изготвяне на карти, Червени книги и консервационна биология с други Балкански и Европейски учени.
- Да се започне работа по дългосрочни екологични проекти, като специално внимание се обърне на промените в разпределението и популационната динамика на видовете, както и на изменящите се условия в местообитания.
- Да се започнат изследвания в областта на възстановителната екология в няколко важни увредени екосистеми.
- Да се разширят изследванията върху възможностите за култивиране на лечебни растения и други видове, които понастоящем се събират сред дивата природа.
- Да се разработи координиран Национален план за съхраняване на растителните генетични ресурси, който да включва, освен другите мерки, учредяването на национален съвет; да се засилят възможностите на националното семехранилище в Садово; да се окаже подкрепа на по-нататъшните проучвания върху генетичните ресурси *in situ*; да се въведе програма за включване на частните фермери, неправителствените организации и природозащитниците в разпространяването и утвърждаване на местните сортове и култури.
- Да се разширят възможностите за обучение по използването и прилагането на технологията на географската информационна система в планирането и осъществяването на природозащитната дейност (Виж Рамка 5).

ЕКОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ

Образованието, включващо ценностите, статута и опазването на биологичното разнообразие в България, е фундаментална част от Националната стратегия за опазване на биоразнообразието. Казано по-просто, тази стратегия няма да успее без разбирането и силната подкрепа от страна на обществото. Това може да бъде постигнато чрез интегриране на информацията за биоразнообразието в учебните програми на училищата, университетите, програмите за професионална подготовка, програмите за развитие, както и посредством различни обществени форуми (включително музеи, зоопаркове, национални паркове, информационни и посетителски центрове, и средствата за масова информация).

В България понастоящем липсва единен план за природозащитно образование (в областта на биоразнообразието, както и методика за създаването му). В резултат на това, учителите имат слаби познания и малък опит в съвременните концепции за опазването на природата и ограничен достъп до програми или материали, които имат приложение в българските условия. нормативно-правна база за подобряване на образованието по въпросите на биологичното разнообразие, обаче, съществува член 11 от закона за опазване на околната среда от 1991 година изисква властите да предоставят публично информация за състоянието на околната среда чрез средствата за масова информация и по други начини, макар и да не споменава изрично биологичното разнообразие. Конвенцията за биологичното разнообразие задължава страните да стимулират разпространяването на информация за биоразнообразието посредством масмедияте и образователни програми за обществеността. Всъщност, разработването на настоящата стратегия служи като първа стъпка в осъществяването на тези директиви.

Работейки и следвайки този компонент от стратегията, българските учени, природозащитници, власти и специалисти от сферата на образованието трябва да прилагат широк подход. Като общ ръководен принцип образованието по биологично разнообразие трябва да се разглежда не като отделно „еднократно“ усилие, а като продължителен дългосрочен процес, с помощта който може да се създаде и стимулира критично мислене по проблемите и ценностите на опазването на природата. Целта на една напълно завършена образователна програма за запазване на природата е да повиши общественото съзнание и разбиране по въпросите на биоразнообразието, да предизвика гордост, радост и задоволство от уникалната биота на страната, да разпространява съществуваща и новопоявяваща се научна информация, да популяризира новите концепции за опазване на природата, да стимулира конструктивен диалог за природозащитните стратегии и да посреща променящите се нужди в природозащитната дейност. Най-накрая, разработването на образователния компонент на стратегията за опазването на биоразнообразието не трябва да се осъществява в изолация, а като част от една по-широка национална програма за екологично образование, която ще се занимава и с допълнителните проблеми и тревоги, свързани с опазването на околната среда.

Препоръки

- Успоредно с процеса за изработване и осъществяване на националната стратегия за опазване на природата да се разработи общонационална инициатива за екологично образование. Този всеобхватен план за подобряване и задълбочаване на екологичното образование трябва да даде насоките и да осигури съдействие за специалистите от сферата на образованието на всички нива. Той трябва да бъде разработен от Министерството на околната среда съвместно с Министерство на образованието и науката, Българската академия на науките, природозащитни групи и неправителствени организации, и други организации и ведомства.
- Да се въведат програми за просвета и образование на обществеността и да се проведат информационни кампании, които да разпространяват информация за значението на опазването на природата и биоразнообразието, принципите на устойчивата икономика и развитие, действащите закони и законодателни инициативи. Като част от това усилие трябва да се популяризира в подходяща форма информацията за настоящата стратегия и нейните констатации.
- Проектите за образование в областта на биоразнообразието трябва, като фундаментален принцип, да използват и доразвиват идеите и разнообразните подходи, произтичащи от местните възможности за извънкласно обучение и образование, включително сред природата, както и в зоопаркове, ботанически градини и други подходящи обекти. Програмите трябва да се съставят така, че да използват и отразяват местните ресурси. Творческите дейности (например състезания по фотография или поезия), непосредственото общуване с природата и преките дейности (например засаждане на дръвчета и взимане на проби от реките) трябва да се поощряват при всяка възможност.
- Неправителствените организации могат и трябва да играят активна роля в изграждането и поддържането на програми за образование в сферата на биоразнообразието на местно ниво.
- Министерството на околната среда, Министерството на образованието и науката, БАН, университетите други организации трябва да работят съвместно за организирането на курсове и семинари за квалификация на учители и за разработването на учебни материали за класно обучение и извънкласна работа. Университетите трябва да осигурят обучение на преподаватели.
- Да се обърне специално внимание на изготвянето на образователни програми, проекти и материали за собствениците на реституираните земи. Целта трябва да бъде информирането на собствениците на земя за значението на биоразнообразието, методите за запазване на природата и екологосъобразната селскостопанска дейност. Специфичните дейности, на които трябва да се обърне внимание са:
  - Изготвяне на публикации в популярна форма за законите свързани с реституцията на земята;
  - Подпомагани от неправителствените организации образователни проекти на местно равнище, включващи изготвяне на диглянки, брошури, уреждане на беседи и събрания, и организиране на съвместни (кооперирани) програми;
  - Създаване на национална система за консултантски услуги с цел да се предостави обширна информация за начините и методите на земеползване на собствениците на земя и да се осигури комуникацията между тях и научните специалисти и изследователи;
  - Процесът трябва да бъде съпроводен от усилия да се обяснява и поощрява опазването на природата, въздействието на различните земеделски дейности върху околната среда и методите за устойчиво селско стопанство чрез средствата за масова информация;
  - Провеждане на кратки курсове и семинари в областта на опазването на природата за фермери и други собственици на земя посредством съществуващите образователни структури, селскостопански и биологични опитни станции и други институции;
  - Отворени дни за посещение и демонстрации в селскостопанските институти и ферми, които прилагат устойчивото земеделие; и
  - Създаване на национално информационно бюро за предоставяне на експертна информация за опазването на биоразнообразието и земеползването.

ЕКОТУРИЗЪМ

Ако бъде правилно разбит, екотуризмът може съществено да допринесе за опазването на биологичното разнообразие. Разходките и преходите сред природата, алпинизмът и планинският туризъм, познавателните екскурзии и обиколки, наблюдаването на птици и други подобни дейности зависят от качеството на околната среда и по този начин предизвикват интерес към защитата и възстановяване

на биологичното разнообразие. Те могат да осигурят и икономическа възвръщаемост за природозащитните мероприятия и опазването на природата на местно ниво.

България, с многобройните си планински масиви, национални паркове и други защитени обекти, черноморското крайбрежие, винопроизводителни райони, манастири и други културни и исторически забележителности, предоставя широки възможности за екотуризъм. Освен това, географското разположение на България, високото ниво на образованост на населението и достъпността на стоките и услугите я поставят в изгодна позиция. В същото време България има слабости, такива като ниски стандарти на хигиена и несигурност, слаба инфраструктура, които затрудняват способността на страната да извлича полза от тези предимства.

Екотуризмът не е изцяло нова идея в България. Български орнитолози и Кралското Британско Дружество за Защита на Птиците си сътрудничат от 1983 г., когато бяха организирани първите туристически походи за наблюдение на птици, водени от български специалисти. Установените по време на тези походи контакти се оказаха плодотворни за двете страни. Българското дружество за защита на птиците оказва съдействие в организирането на туристически обиколки за наблюдение на птици с посетители от цяла Европа. Основният маршрут на групите преминава през Родопите до Черноморското Крайбрежие, резервата „Сребърна“ и част от басейна на река Дунав. Богатото разнообразие на гнездящи и мигриращи птици, компетентните водачи-орнитолози и добрата хотелска база донесе успех на тази форма на екотуризъм, която може да послужи като полезен модел за разгръщането на допълнителни възможности. Има всички изгледи в бъдеще експедициите за наблюдение на птици да се разширят и да обхванат и други региони на страната.

С демократизацията на България и отварянето на страната за чуждестранни посетители, вече има условия за по-пълно устройство и развитие на местата за екотуризъм. Заедно с това, българите си дават сметка, че е необходимо внимателно и разумно планиране, с цел да се съдейства за такова развитие, което да е добре обмислено и ориентирано към опазване на природата и биологичното разнообразие, през октомври 1992 г. в Банско се състоя семинар по въпросите на устойчивия туризъм, в отговор на молбата на Министерство на околната среда за съдействие по линия на британския екологичен Ноу-хау фонд. Въз основа на обширната дискусия и предложенията, направени по време на семинара, бе изготвена *Стратегия за развитието на туризма в България*. В този документ се препоръчват средносрочни мерки за подобряване на състоянието в няколко ключови области: транспорт и комуникации, контрол и борба със замърсяването, планиране на земеползването и качество на естествената и застроена околна среда. В проектите за последващи действия са заложили по-конкретни планове за екотуризъм по крайбрежието на Черно море, в националните паркове на Рила, Пирин, Централна Стара планина и Витоша и околните местности. В настояще време се предприемат действия за осъществяване на тези планове от страна на Министерство на околната среда, Комитета по горите, Комитета по туризъм, няколко неправителствени организации и местните власти.

За да използват в най-голяма степен потенциалните възможности на екотуризма, държавните органи, учените, общинските и местни власти, както и неправителствените организации трябва да се съсредоточат върху следните препоръки.

Препоръки

- Да се разработи ясна национална политика по екотуризъм и план за действие по осъществяването ѝ;
- Да се направи оценка на съществуващите екологични и културни ресурси от гледна точка на възможностите за развитие на екотуризма;
- Да се определят най-важните екологично чувствителни области, включително национални паркове, буферни зони и областите с голяма естетическа стойност;
- Да се определят потенциалните “райони, подложени на натиск” в България и да се отчете въздействието върху околната среда на различни по степен туристически и свързани с туризма дейности, включително замърсяването;
- Да се анализират съществуващите методи за опазване на земята и териториално развитие на общинско равнище;
- Да се интегрират плановете и проектите за екотуризъм в цялостните устройствени планове за териториалното развитие на съответния район;
- Да се свържат частните туристически фирми с другите ключови организации, включително природозащитниците и специалистите от образованието;
- Да се включи екологичното образование като първостепенна цел при разработването на програми

за екотуризъм и благоустройството на местата и обектите на екотуризъм.

ПАРТНЬОРСТВА ЗА СЪВМЕСТНИ СЪТРУДНИЧЕСТВА

Опитът на много страни показва, че конструктивните партньорства за съвместно сътрудничество могат значително да допринесат за дълготрайния успех на проектите за опазване на биоразнообразието в дългосрочен план. В подобни партньорства могат да участват голям брой отделни личности и различни организации, включително общинските и правителствени органи; посетители и туристи; частни собственици на земя, доброволци и спонсори; професионални организации; корпорации и местни фирми; училища и университети; групи за защита на природата, исторически дружества и други неправителствени организации; както и групи, обединяващи “приятели” на парковете. Партньорства могат да възникнат и в подкрепа на богата гама от дейности включващи поддържането на парковете и туристическите пътеки, програмите за образование и информация, биологична инвентаризация и мониторинг, и набиране на средства. Много партньорства съсредоточават усилията си върху поддържането на защитените територии, но не могат да намерят потенциално приложение в природозащитната работа по опазването и на другите земи.

От успешното сътрудничество чрез конструктивни партньорства могат да се извлекат много ползи. Те могат да намалят разходите за поддръжка и управление, а от друга страна да повишат ценността и културната и икономическата стойност на редките и специалните биологични и исторически забележителности. Такова сътрудничество е особено важно, когато икономическите ресурси са ограничени и когато проектите за запазване на природата изискват наличието на силно ангажирана и всеотдайна общественост по места. В същото време сътрудничеството чрез конструктивни партньорства може да осигури икономическа възвращаемост за местното население чрез разкриване на работни места и възможности за квалификация, посредством увеличаване на инвестициите в туризма и бизнеса. Като ангажира гражданите на местно ниво, сътрудничеството поощрява гордостта от природата, познанията и грижовното отношение към околната среда, където те са най-необходими и ценни, насърчава личната заинтересуваност на местните жители към районите и обектите от национално и даже от международно значение. Почти винаги съвместните партньорства предлагат както формални, така и неформални възможности за образование. По този начин те допринасят за по-широкото разбиране от страна на обществеността на проблемите за запазване на природата и съдействат за изграждането на национална екологична етика.

В България новаторското сътрудничество от описания тук тип съвместно партньорство в областта на природозащитната дейност се среща все още рядко. В миналото такива дружества като Българския ловно-рибарски съюз и Българския туристически съюз съдействаха на доброволни начала за обучение на открито и в управлението на ресурсите. До 1990 година, обаче, по-голямата част от дейността на доброволците беше организирана от централизирани органи за управление и чрез официално подкрепяни от властта групи за опазване на околната среда и запазване на природата. С появата на новите природозащитни НПО (неправителствени организации) в края на 80-те и началото на 90-те години възможностите за гражданско сътрудничество и творческо партньорство значително нараснаха. Много от тези групи (включително и всички, които присъстваха на семинара за разработване на НСОБР) имат вече активен принос в екологичното образование, защитата и наблюдението на местообитанията и други дейности. Тези групи би трябвало да бъдат подкрепяни в техните усилия да разширят своето участие.

Не винаги е лесно да се създадат и поддържат ефективни партньорства. Това често изисква обвързване и взаимен ангажимент между страни, които рядко са си сътрудничили в миналото и дори може да са били в конфликт помежду си. Нещо повече, като форма на съвместно сътрудничество партньорството често бива спъвано поради липса на нормативна база, законови пълномощия и административна подкрепа. Въпреки тези спънки партньорствата са се оказвали успешни при много и най-различни обстоятелства. В България могат да се приспособят и приложат разнообразни модели, които отговарят на местните условия, потребности и възможности. Като страна богата на умения, знания и способности, България притежава всичко необходимо за изграждането на успешни партньорства като форма на сътрудничество.

Препоръки

- Да се възприеме принципът на партньорството като форма на сътрудничеството, за да се осигури възможно най-широка подкрепа за програмите за запазване на природата.

- Да се извлече полза от опита и традициите на местните жители, като се работи с тях от самото начало на разработването на плановете за запазване на природата.
- Да се потърси и подготви съдействащо законодателство, с цел да се отстранят препятствията и да се подкрепи създаването на партньорства.

От всички плановете и предложения за обявяване, стопанисване и управление на нови защитени територии, както и от другите проекти за защита на природата и опазване на околната среда да се изисква да имат силен образователен компонент, включително чрез съвместни партньорства с участието на местните училища.

РАМКА 12. СПОРАЗУМЕНИЯ ДЪЛГ-СРЕЩУ-ПРИРОДА: ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛАГАНЕТО ИМ В БЪЛГАРИЯ

В препоръките към настоящата стратегия се поставя ударение върху действията, които могат да се предприемат със съществуващите ресурси, включително и финансови такива. При осъществяването на тези препоръки и с нарастването на нуждите от по-нататъшни природозащитни дейности, ще са необходими новаторски методи, които да подпомагат тяхното изпълнение. България, както и много други страни, трябва да се справя с огромни икономически трудности и с тежкото бреме на външния дълг, като същевременно се опитва да реши и екологичните си проблеми. При подобни обстоятелства други силно задлъжнели страни като Коста Рика, Мексико, Мадагаскар, Филипините и редица други – започнаха да прилагат успешни програми от типа на дълг срещу природа.

Разменните операции дълг-срещу-природа са по същество финансови споразумения, посредством които част от външния дълг на страната може да се “изтъргува” срещу инвестиции в опазването на природата. Дългът се купува на международния пазар на дългове от посредник, с намаление и срещу твърда валута. На практика, ролята на посредник обикновено се изпълнява от частни групи за опазване и защита на природата. Посредникът представя откупеният дълг пред националната банка на задлъжнялата страна и той я анулира. В замяна на това страната-длъжник се съгласява да осигури средства за проекти за опазване на природата вътре в страната.

Целта на подобни споразумения не е прехвърляне на собственост върху земята или пренасочване на капитали към чужди инвеститори, а осигуряване на подкрепа за дейностите по опазване на природата (най-често това са подобрения в управлението и инфраструктурата на националните паркове и резерватите). Размяната на дълг срещу природа сама по себе си не може да облекчи нито проблемите с външния дълг на задлъжнялата страна, нито натиска и пресите върху биоразнообразието. Такива споразумения, обаче, могат да послужат за намаляване на дълга, за привличане на допълнителни инвестиции, да стимулират икономическото развитие по места, да донесат чужда валута, да подкрепят належащите природозащитни проекти, да изострят обществения интерес към биоразнообразието и да подпомогнат съответните държавни органи и неправителствени организации.

До сега са предложени и осъществени само няколко разменни операции от типа *дълг-срещу-природа* в страните от Централна и Източна Европа и в бившия Съветски Съюз. Полша сключи две подобни споразумения през 1990г.

В България съществуват много възможности за споразумения от типа *дълг-срещу-природа*. В момента България е натрупала комбиниран общ външен дълг от 12.3 милиарда долара, повече от половината от който се дължи на банки от Германия, Япония и Австрия. Страната понастоящем преговаря с търговските банки-кредиторки и се опитва да реструктурира бремето на дълга и да разработи реалистичен график за неговото изплащане, като се има предвид отслабеното състояние на националната икономика и ситуацията на валутния пазар. Разменните операции *дълг-срещу-природа* могат да бъдат включени като част от това общо реструктуриране на дълга и да бъдат от полза за всички заинтересовани страни. Правителството на България, чрез Министерството на околната среда, вече прояви интерес към възможностите за суапови операции *дълг-срещу-природа* и предприе първи стъпки за обсъждането на подобни споразумения.

Необходимо е да се преодолеят няколко препятствия преди споразуменията *дълг-срещу-природа* да бъдат сключени и да заработят в България. Някои от тези препятствия са разгледани в други раздели на настоящата стратегия: неяснотите около правомощията и административните задължения на различните държавни органи и институции; неадекватното сътрудничество между различните

министерства и звена на правителството и между правителството като цяло и неправителствените организации; и липсата на опит в изграждането на успешни партньорства. При активизиране и продължаване на усилията за преодоляване на тези пречки, споразуменията *дълг-срещу-природа* предоставят големи възможности като един от методите за постигане на целите на Националната стратегия за опазване на биоразнообразието. (За повече информация виж “България: разменни (суапови) операции *дълг-срещу-природа* – възможности и перспективи”, доклад на Програмата за поддържане на биологичното разнообразие.)

ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО

Очертаната по-горе консервационна програма дава рамката за необходимите действия за по-нататъшно активизиране на защитата и опазването на биоразнообразието в България. Тази програма описва няколко главни области в които българските граждани, учени и власти трябва да действат и в които те могат да действат при съществуващите социални и икономически условия. Мерило за успеха на този план ще бъде именно степента, до която той мотивира и дава възможност на обикновените граждани и демократично избраните държавни органи в България да взимат мерки и предприемат практически действия.

Сам по себе си този план трябва да се разглежда само като начален опит и първа стъпка в дефинирането на една непрекъснато развиваща се и усъвършенствана програма за консервация. Рамката трябва да се изпълни със съдържание. Различните компоненти трябва да се доразвият в по-големи подробности, като се включат и други свързани с въпроса области, незасегнати тук. Всеки отделен компонент ще изисква постоянно участие и обратна връзка от страна на обществеността; всички компоненти ще трябва да се доразвият и усъвършенстват в процеса на тяхното изпълнение и в съответствие с възникващите нови възможности и ограничения.

В крайна сметка, обаче съдбата на Националната стратегия за опазване на биоразнообразието ще зависи от степента на обществена подкрепа, която тя ще получи в страната.

Тя е достигнала тази точка на развитие благодарение на участието и всеотдайността на стотици български граждани. Този процес трябва не само да продължава, но и да се разширява. Осъществяването на дело на стратегията – посредством реформи в държавната политика, чрез образование, научни изследвания, цялостно развитие на обществото и широк кръг конкретни и практически природозащитни дейности – ще се нуждае от поставена на действително широка основа ангажираност и решимост да се работи в името на общото благо, на националното биотично наследство и на бъдните поколения.

Глава Пета

ПРИОРИТЕТИ ЗА НЕЗАБАВНИ ДЕЙСТВИЯ И ПОДКРЕПА

За успеха на Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие в България са необходими последователни действия и стабилен напредък в много области. Няколко дейности представляват ключови елементи на стратегията, които изискват спешна подкрепа от българска страна и от международната общност. В настоящата глава се разглеждат областите, нуждаещи се от такава подкрепа. Те са от изключително важно значение, тъй като предлагат възможности за извличане на краткосрочни и дългосрочни ползи и осигуряват съществена част от основата за изграждане на цялостната стратегия за опазване на биологичното разнообразие.

УКРЕПВАНЕ НА НАУЧНАТА ОСНОВА НА ПРИРОДОЗАЩИТНАТА ДЕЙНОСТ

Необходима е научна обосновка на дългосрочната ефективност на природозащитните мерки. Подобряването на управлението на земята и природните ресурси, формулирането на по-ефективно законодателство и екологична политика, създаването на необходимата служба за консултантски услуги и програми за образование по екология, както и разгръщането на възможностите за екотуризъм изискват точна и актуализирана информация за биологичното разнообразие. Прилагането на основните научни познания при решаването на проблемите за опазване на биологичното разнообразие изисква, също така, интердисциплинарна и често международна комуникация и сътрудничество. Това е особено важно с оглед на съвременните концепции в консервационната биология. Укрепвайки научните основи, Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие в България ще съдейства за напредъка във всички тези области и ще позволи на българските учени да прилагат, задълбочават и разширяват познанията си в много важни нови насоки. Усилията за задълбочаване на научните познания в областта на биологичното разнообразие в България трябва да се съсредоточат върху определените в настоящата стратегия пропуски и празноти, по-специално нуждата от основна информация за определени таксономични групи, географски области, антропогенни заплахи и въздействия, както и върху методите за смекчаване на неблагоприятните въздействия и възстановяване. Други високоприоритетни области включват:

- *Необходимост от оборудване и материали.* В повечето случаи най-належащата потребност за научноизследователска дейност е нуждата от основно оборудване: офис оборудване, компютри и консумативи за тях, копирни машини, оборудване за лабораторни и полеви изследвания и пр. За напредъка в другите области е необходимо първо да се задоволят тези основни нужди.
- *Ревизия на Червената книга на България и допълване с липсващи таксономични категории.* Книгата синтезира основната информация за редките и застрашени видове, която се използва при планирането на природозащитната дейност и оценката на въздействието върху околната среда. Някои данни са остарели има и групи, например гъби, безгръбначни и др. все още не са представени. Категориите на природозащитния статус, които се използват в България, трябва да се приведат в съответствие с международно приетите категории на Международния съюз за опазване на природата (IUCN), които понастоящем се преразглеждат. Голяма част от информацията, която трябва да се усъвършенства или обобщи, вече е налице, макар че ще се наложат и допълнителни изследвания.
- *Допълнителна информация на ниво вид и съобщество.* Основната информация, съдържаща се в *Червената книга*, трябва да се допълни с още информация за биологичното разнообразие на равнище видове и съобщества. На равнище видове трябва да се изготвят атласи на разпределението на областите на размножаване (по-конкретно за растения, птици и други гръбначни). На ниво съобщества трябва да се възприемат стандартизирани описания на местообитанията и системата за класификация да се координира със системата, използвана в другите Европейски страни. Необходимо е да се обмисли съставянето на червен списък на застрашените местообитания и типове съобщества.
- *Насърчаване на интердисциплинарни изследвания.* Поощряването на интердисциплинарните изследвания има особено значение за бъдещето на опазването на биологичното разнообразие в България. Проучванията на българските почви, води, гъби, растения (включително горите), животни, агросистеми, рибни ресурси, генетични ресурси и на други аспекти на биологичното разнообразие, подобно на другите страни, следваха традиционните насоки по отделни науки. Интердисциплинарните подходи, необходими за решаване на проблемите на опазването на биологичното разнообразие, бяха до

голяма степен пренебрегвани. Необходима е помощ за научните проекти и възможностите за обучение, с които да се насърчи интегрирането на научното познание.

- *По-голям достъп до съществуващата научна информация.* През последните няколко години българските биолози поддържаха редовни връзки с колеги извън страната. Въпреки това, възможностите да бъдат в течение на съвременните научни данни и концепции, получавани и разработвани в другите страни, все още са твърде ограничени. Особено в такива нововъзникващи интегрирани дисциплини като консервационна биология, ландшафтна екология и възстановителна екология, българските учени имат какво да научат и какво да предадат на колегите си от другите страни. Българските учени и институции трябва да бъдат подпомогнати при закупуването на книги и доклади, абониране за научни списания и включване в компютърни мрежи, както и за участие в конференции и научни симпозиуми.

- *Разпространение на научна информация.* За да стане наличната и новосъбраната информация достъпна за гражданите, учащите се, учените в други области и лицата, вземащи решения е необходимо да се разработят усъвършенствани методи за разпространение на информацията. Тук спадат не само докладите и другите публикации, но и разработване на бази данни за компютри, провеждане на уроци и семинари, брифинги за разясняване на политиката, програми за медиите и използване на други комуникационни възможности.

ПОДКРЕПА НА ЗАКОНОДАТЕЛНИ ИНИЦИАТИВИ

Законодателните реформи и инициативи, свързани с опазването на биологичното разнообразие в България, навлязоха в решаващ етап. Необходими са нови закони и преразглеждане на вече съществуващите с цел да се осъществят много аспекти на националната стратегия за опазване на биоразнообразието. Нужни са по-строги клаузи, които да гарантират ефективното прилагане на законите. Освен рамковия Закон за защита на биоразнообразието, подготвят се и предстоят да се приемат нов Закон за реституция на горите, Закон за защитените територии, Закон за горите, Закон за дивеча и ловното стопанство, за рибното стопанство, за лекарствените растения, както и нормативен акт за прилагане на конвенцията за международна търговия със застрашени видове (CITES).

Тези закони трябва да се основават на най-всеобхватна и пълна научна информация и широко да отразяват общественото мнение и участието на неправителствените организации. При изготвянето на съответните проектозакони трябва да се окаже помощ и съдействие на българските експерти- юристи и на работещите с българските учени чуждестранни консултанти и съветници, на представителите на неправителствените организации и държавните органи. Тази подкрепа ще гарантира, че предприетите инициативи ще осигурят здрава национална законодателна основа по отношение на опазването на биоразнообразието и ще приведе националните закони в съответствие с европейските и международните екологични споразумения. Освен това, необходимо е постоянно съдействие, за да могат законите не само да се гласуват и приемат, но изцяло и ефективно да се изпълняват. След приемането на законите се налага изместване на институционалните функции и приоритети. Подпомагането, улесняването и текущият контрол върху тези промени е задача, която има същото жизнено важно значение, както и самото приемане на законите.

Накрая, следва да се отбележи, че продължаващите консултации в подкрепа на законодателните инициативи също имат за цел да предадат на националните експерти-юристи знания, инструментариум и опит, които на свой ред ще водят до постоянни облаги и ползи. Нещо повече, участието на обществеността в изготвянето на проектозаконите, свързани с опазване на биоразнообразието, води до благоприятни резултати, които надхвърлят контекста на опазване на биологичното разнообразие. Това участие осигурява основните принципи на демокрацията и справедливостта, като по този начин е ценно само по себе си, с изграждането в България на законовите процедури, нормативната база и институциите, жизнено важни за демократичното управление на страната.

РАЗШИРЯВАНЕ И УКРЕПВАНЕ НА МРЕЖАТА ОТ ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ

Основната цел на семинара за НСОБР беше да се определят и координират широк кръг от действия, които да опазят биологичното разнообразие по целия ландшафт на страната, което значи, както на водните и сухоземни екосистеми, така и на земите в резерватите и извън тях. С това се поставя началото на подробното идентифициране на териториите, изискващи статут на защитени, както и на действията, необходими за укрепването на цялата мрежа. Незабавно трябва да бъде задействан процесът на допълнителни дейности и проследяване, който ще се съсредоточи изключително върху

разширяването и укрепването на мрежата от защитени територии. Този процес трябва да включи:

- Изясняване на законодателните и подведомствени проблеми, свързани със защитените територии, както и даване на пълни правомощия на надзорния орган с цел да се осигури ефективно опазване и управление на посочените територии. (Очаква се тези цели да се осъществят чрез приемането на нов Закон за защитените територии и създаването на нова Национална служба за защита на природата в Министерство на околната среда).
- Назначаване на работна група от учени, представители на държавни органи, неправителствени организации и други с цел да се определи процента базисна площ, необходима за осъществяване на целите на мрежата от защитени територии и за определяне на методите за подобряване на работата на мрежата.
- Преглед на съществуващите защитени територии и идентифициране на зони с особено значение, поради голямото им биоразнообразие (включително коридори и буферни зони), които са извън мрежата на защитените територии, чрез използване на географските информационни системи. .
- Определяне на управленските нужди на мрежата от защитени територии; разработване на просветни, информационни и разяснителни програми за обществеността; укрепване на възможностите за строго прилагане на законите; оценка на необходимостта от персонал; разработване на планове за ефективно управление и програми за устойчиво земеползване; разширяване на възможностите за професионално обучение.
- Регионални срещи с участие на обществеността, които да доведат до една национална среща, на която да се преразгледа статута на съществуващата мрежа и да се разработят подробни планове за разширяването и развитието на мрежата.
- Очертаване на научно-изследователските потребности (включително инвентаризация, мониторинг и дългосрочни екологични проучвания) за отделните защитени територии и мрежата като цяло;
- Преглед на статута на 17-те биосферни резервата в България и оценка на техните управленски нужди.

ЕКОЛОГИЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И КООПЕРИРАНИ КОНСУЛТАНТСКИ УСЛУГИ

В дългосрочен аспект опазването на биологичното разнообразие в България ще зависи от това, доколко широката общественост разбира и оценява неговото значение, както и от необходимите природозащитни действия. Това на свой ред означава, че трябва да се посвети много повече време, енергия и внимание на екологичното образование на всички равнища. Това е едно дългосрочно начинание, но още сега могат да се предприемат незабавни стъпки за започване на процеса. Тези стъпки включват:

- Разработване на национална стратегия за екологична просвета и образование, която да обхваща съответните министерства, Българската академия на науките, не-правителствени организации, учители и преподаватели;
  - Създаване на консултативна група от учени, специалисти в областта на образованието и в природозащитата за изготвяне на насоки и препоръки за съставянето на учебните програми по Въпросите на биологичното разнообразие и опазването му;
  - Разработване на квалификационни програми за обучение на учители по проблемите на биологичното разнообразие;
  - Подпомагане на възможностите за взаимодействие и сътрудничество между български и чуждестранни специалисти в областта на образованието по проблемите на околната среда, с цел да се усвоят полезни знания за успешните програми за екологично образование в другите страни.
- Образователните програми не трябва да се ограничават само с учениците, студентите или училищата. Това обучение е особено важно в процеса на реституция на земята. Необходимо е да се организира национална мрежа от консултантски услуги, която да предоставя информация на новите (както и настоящите) собственици на земя и да запознава с техните тревоги и проблеми учените-специалисти и политиките. Тези услуги, могат да обхващат, например създаването на национално бюро с широко известни лектори-специалисти, които да предлагат и организират кратки курсове за собствениците на земя, да организират демонстрационни дни и да обсъждат в средствата за масова информация проблемите на биологичното разнообразие. Докато тази мрежа от консултантски услуги отначало ще концентрира усилията си върху опазването на биоразнообразието в контекста на реституцията на земята, с течение на времето тя може официално да осъществява постоянно обслужване на частни собственици на земя и други граждани по въпроси, свързани с природозащитната дейност,

управлението на околната среда и земеползването изобщо.

РАЗРАБОТВАНЕ И ПРИЛАГАНЕ НА ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕКОЛОГИЧЕН ТУРИЗЪМ (ЕКОТУРИЗЪМ)

Екотуризмът може да стане важен източник на финансиране на природозащитни проекти. Възможностите за екотуризм, обаче, трябва да се използват много внимателно, особено при изготвянето на регионални планове и специфични планове за определени места или обекти. Изключително важно е различните министерства и комитети по-скоро да разработят ясна и действена национална политика в областта на екотуризма. Без такава политика има опасност тези различни органи да решават неадекватно ключовите проблеми на екотуризма, включително определянето на чувствителните зони и потенциалните „зони на натиск“, екологичните последици и въздействието върху околната среда на туристическите дейности и справедливото разпределение на икономическите облаги от дейностите в областта на туризма.

Трябва да се окаже спешно съдействие за разработването на политиката на екотуризма и за осъществяването на ключовите предпоставки на екотуризма като компонент на националната стратегия. С разработването на Стратегията за развитието на туризма в България (от 1992 г.) бяха положени основите на една всеобхватна национална политика в областта на екотуризма. Тази политика означава подкрепа на практически дейности, включително издаването на свързана с туризма литература за защитените територии; изготвяне от Министерство на околната среда на принципи и насоки за управление на туризма в защитените територии; определяне на ръководни насоки при проектиране на основни строителни и благоустройствени дейности, съобразени с природозащитната дейност; създаване на система от икономически стимули за консервационни проекти; и предоставяне на актуална търговска информация и маркетингови консултации на местните занаятчийски производства.

НАСЪРЧАВАНЕ ОПАЗВАНЕТО НА ЧЕРНО МОРЕ

За възстановяване и опазване на биологичното разнообразие и икономическите ресурси на Черно море са необходими както национални, така и международни мерки. Българското черноморско крайбрежие е критична област по отношение опазването на биологичното разнообразие. Тя се нарежда сред областите с най-богато видово разнообразие, съдържа уникални съобщества, влажни зони и важни местообитания на прелетни птици. В същото време, крайбрежието е подложено на тежки отрицателни антропогенни въздействия, породени от замърсяването, промишленото строителство и разгръщането на почивното дело, както и от прекомерното използване на биологичните ресурси. На национално равнище е необходимо да се окаже подкрепа на следните дейности:

- Определяне на биологично важните зони, които още не са включени в мрежата от защитени територии;
- Комплексно планиране с цел благоустройство и опазване на крайбрежната зона (Министерство на териториалното развитие и строителството започна да разработва подобна програма за интегрирано управление с подкрепата на Световната банка);
- Увеличение на инвестициите за проекти за възстановяване и смекчаване на последствията от замърсяването;
- По-строго налагане на нормативните разпоредби и забрани, засягащи замърсяването, дънното тралене и прекомерното използване на рибните ресурси.

Биологичното разнообразие на Черно море не може да се опази само с действия на национално равнище. Екологичното здраве на Черно море се повлиява от вътрешната дейност във всички страни от черноморския басейн, както и от дейностите в крайбрежните води и откритата акватория на страните, разположени около Черно море. Ето защо, опазването на биологичното разнообразие и икономическите ресурси на Черно море изискват засилено сътрудничество между всички страни от черноморския басейн и неговия водосбор. Необходима е международна подкрепа и сътрудничество за осигуряване на точна и надеждна информация за черноморските екосистеми, която да съдейства за решаването на проблемите на замърсяването, седиментацията и евтрофикацията, прекомерната експлоатация на рибните ресурси, сондажите за газ и нефт, както и от други неподходящи дейности. Конкретните дейности трябва да включват:

- Ясно и изрично отчитане на необходимостта от опазване на биологичното разнообразие в рамките на подготвяната Конвенция за риболова в Черно море;
- Съдействие за прилагането на Конвенцията за защита на Черно море от замърсяване;
- Съдействие за мониторинг на биологичното разнообразие, изследвания и природозащитни дейности

като част от предлагания План за действие за Черно море, програма за екологично управление и защита на регионално равнище, която в настоящия момент се разработва с подкрепата на глобалния екологичен инструментариум на Световната банка, Програмата за развитие на ООН и Програмата за околната среда на ООН;

- Увеличение на инвестициите от всички страни от черноморския басейн с цел възстановяване на морското биологично разнообразие;
- Съдействие за провеждане на съвместна научно-изследователска дейност на равнище екосистема за Черно море и неговото биологично разнообразие.

НАСЪРЧАВАНЕ НА ОПАЗВАНЕТО НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БАЛКАНИТЕ

Опазването на биологичното разнообразие в България изисква сътрудничество и координация със съседните страни. Обратно, предприетите в България действия оказват влияние и извън нейните граници. Трябва да се предприемат незабавни мерки за проучване на общите интереси и тревоги, за обмен на информация и координиране на плановете за опазване на биологичното разнообразие с другите страни на Балканския полуостров. Планирането на природозащитните действия е сложен процес и трябва да се разглежда като дългосрочна цел, докато краткосрочните действия трябва да се предприемат за да се заздравят съществуващите връзки и да се положат основите на съвместни проекти за опазване на биологичното разнообразие. Например, могат да започнат ограничени проучвания на проблемите за опазване на биологичното разнообразие във важни трансгранични области (например, региона на Странджа планина, който се поделва между България и Турция, или Родопите, които се разделят между България и Гърция).

Към другите действия, които заслужават подкрепа, спадат:

- Регионална конференция за проучване и обсъждане на трансграничните заплахи за биологичното разнообразие и възможностите за съвместни природозащитни проекти;
- Учредяването, в България и други страни, на съвети за предоставяне на консултации и насоки за реализацията на съвместни проекти и програми, свързани с трансгранични опасности и проблеми (може би с участието на Международния съюз за защита на природата, IUCN, като неутрален орган);
- Съвместни научни изследвания в областта на биогеографията и биологичното разнообразие на Балканския полуостров, изобилието и разпределението на редки и ендемични видове, заплахите за биоразнообразието, стратегиите за устойчиво управление и други въпроси от международно значение и мащаб;
- Съставяне на общобалкански Червени книги;
- Планиране на опазването на ландшафта в граничните райони, особено в местата, където съществуват или могат да се установят съседни защитени територии, буферни зони или свързващи местообитания (коридори).

Сегашната политическа и икономическа нестабилност в региона затруднява започването на такива общи действия. Това не трябва да се разглежда като спънка, а по-скоро като предизвикателство към природозащитниците, гражданите и лидерите в региона. Даже един скромен съвместен проект за опазване на биологичното разнообразие може да даде положителен стимул за народите в региона и да допринесе за постигането на по-сигурно и мирно бъдеще за Балканския полуостров като цяло.

БИБЛИОГРАФИЯ

Настоящият документ се основава главно на информацията, представена на семинара за разработване на Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие (НСОБР), проведен на 12-20 Март 1993 г. близо до гр. Сандански, България. Представените на семинара научни доклади и съобщения са публикувани в двутомника “Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие – Основни доклади” от Програмата за поддържане на биоразнообразието, издаден на английски и български. Пълен списък на докладите от семинара, които послужиха като база за настоящата стратегия, е представен в Приложение Б.

Ботев, Б., ред. 1975-1992. *Фауна на България*. т. 5-22. София, Изд. на БАН.

Ботев, Б. и Т. Пешев, ред. 1985. *Червена книга на НР България*, т. 2, Животни. С.: Изд. на БАН.

Велчев, В., ред. 1982. *Флора на НР България*, т. 8. София: Изд. на БАН.

Велчев, В., ред. 1984. *Червена книга на НР България*, т. 8. София: Изд. на БАН.

Велчев, В., ред. 1982. *Флора на НР България*, т. 9. София: Изд. на БАН.

Велчев, В., С. Кожухаров и М. Анчев, ред. 1992. *Атлас на ендемичните растения в България*. т. 9. С.: Изд. на БАН.

Дамянов, С. И И. Личарев, ред. 1975. *Фауна на България*. т. 4. С.: Изд. на БАН.

Дренски, П., ред. 1948. *Фауна на България*. т. 1. С.: Изд. на БАН.

Йорданов, Д., ред. 1963-1979. *Флора на НР България*, т. 1-7. София: Изд. на БАН

Марков, Г., ред. 1959. *Фауна на България*. т. 3. С.: Изд. на БАН.

Патев, П., 1951. *Фауна на България*. т. 3. С.: Изд. на БАН.

Пенчовска, Ж., М. Иванова и А. Кобакова, изд. 1993. *Каталог на екологичните неправителствени организации в България*. София: Регионален екологичен център за Централна и Източна Европа.

Симеонов, С. И Т. Мичев. 1991. *Птиците на Балканския полуостров*. София: Изд. Петър Берон

Стоилов, Д., В. Ноцев, С. Герасимов и В. Велев. *Защитени природни обекти в НР България*. София: Изд. на БАН

Министерство на околната среда. 1993. *Plan National D'actions Prioritaires de Conservation des Zones Humides les lus Importantes de Bulgarie*. София: Министерство на околната среда

Ballete Laboratories. 1992. *Global Climate and Development & New Approaches to International Cooperation*. 1992. Annual Report Washington, D.C.: Ballete Laboratories

Carter, W.C. 1978. Nature reserves and National Parks in Bulgaria. *L'Espace Geographique* 1:69-72.

Grimmett, R.F.A. and T.A. Pp. 72-81 in *Important Bird Areas in Europe*. ICBP Technical Publication No. 9. Cambridge: ICBP, IWRB, RSPB.

Kolev, B. 1992. Bulgaria. Pp. 13-35 in *Agriculture and the Environment in Central and Eastern Europe*, D. Fisher and G. Beaufoy, eds. London: Ecological Studies Institute.

Mileva, M. 1992. IUCN East European region – Country profile: Bulgaria. *IUCN Newsletter* 3:3-5.

Mountfort, G. 1963. *The Wild Danube: Portrait of a river*. Boston: Houghton Mifflin.

Resor, J. 1993. Bulgaria: *Debt-for Nature Swaps – Potential and Opportunity*. Project No PD9105-05. Washington, D.C.: Biodiversity Support Program.

Spall, N. 1992. A Tourism Development Strategy for Bulgaria. Paper presented at the Sustainable Tourism Workshop, Bansko, Bulgaria, October 15, 1992.

Spiridonov, J. and L. Mileva. 1990. Bulgarian Natural Heritage Charter. *Ecopolitics Newspaper* 13:4-10.

Tassev, C. and L. Mileva. 1989. Bulgaria. Pp. 39-78 in *Environmental status Report 1990*. Sofia: IUCN East European Programme.

The World Bank. 1992. *Bulgaria Environment Strategy Study*. Report No. 10142. Washington, D. C.: The World Bank.

World Conservation Union (IUCN). 1992. Republic Bulgaria. Pp. 109-116 in *Protected Areas of the World: A Review of National Systems*.

ПРИЛОЖЕНИЕ А

ЗАЩИТЕНИ ТЕРИТОРИИ С МЕЖДУНАРОДНО ЗНАЧЕНИЕ И ДРУГИ ЗАЩИТЕНИ ОБЕКТИ В БЪЛГАРИЯ

ОБЕКТИ ОТ СВЕТОВНОТО ПРИРОДНО НАСЛЕДСТВО

Народен парк Пирин
Резерват Сребърна

БИОСФЕРНИ РЕЗЕРВАТИ ПО ПРОГРАМАТА НА ЮНЕСКО “ЧОВЕК И БИОСФЕРА” (МАВ)

Али Ботуш	Камчия
Баюви дупки- Джинджирица	Купена
Бистришко бранище	Мантарица
Боатин	Маричини езера
Червената стена	Узунбоджак
Чупрене	Парангалица
Джендема	Сребърна
Дупката	Стенето
	Царичина

КОНВЕНЦИЯ ЗА ВЛАЖНИТЕ ЗОНИ С МЕЖДУНАРОДНО ЗНАЧЕНИЕ (РАМСАР), ВЛАЖНИ ЗОНИ С МЕЖДУНАРОДНО ЗНАЧЕНИЕ

Аркутино
Атанасовско езеро
Дуранкулак
Сребърна

БЪЛГАРСКИ ОБЕКТИ, ВКЛЮЧЕНИ В СПИСЪКА НА ОРНИТОЛОГИЧНО ВАЖНИТЕ МЕСТА (IMPORTANT BIRD AREAS) В ЕВРОПА НА BIRDLIFE INTERNATIONAL

Природна забележителност езеро Алепу	Язовир Малко Шарково
Резерват Атанасовско езеро	Мандренско езеро
Резерват остров Белене	Язовир Овчарица
Бургаско езеро	Народен парк Русенски Лом
Нос Емине	Комплекс Шабла- Езерец
Резерват Калиакра	Резерват Сребърна
Природна забележителност Дуранкулак	Резерват Стенето
Природна забележителност Заското	Резерват Вълчи дол
Остров (безименен) в р. Дунав близо до Нова Черна	Резерват Царичина
Резерват Камчия	Остров Вардим
	Природна забележителност Ятата

ПРИЛОЖЕНИЕ Б

НАУЧНИ ДОКЛАДИ, ИЗНЕСЕНИ НА СЕМИНАРА ЗА НСОБР: ЗАГЛАВИЕ И АВТОРИ

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ОПАВАНЕ ТА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ, ТОМ 1. (ИЗДАНИЕ НА АНГЛИЙСКИ: BULGARIA'S BIOLOGICAL DIVERSITY: CONSERVATION STATUS AND NEEDS ASSESSMENT, VOLUME I)

Макромецитите на България

Мария Друмева-Димчева, Мелания Гьошева-Богоева

Биологично разнообразие на България – водорасли, мъхообразни, водни растения (хидатофити, нейстофити, хелофити), лихенизирани гъби

Димитър Воденичаров, Стефка Димитрова-Конаклиева, Добри Иванов, Иван Киряков, Румен Младенов, Снежана Мончева, Славчо Петров, Добрина Темнискова-Тополова

Биологично разнообразие на висшите растения в България

Димитър Пеев, Минчо Анчев, Даниела Иванова, Стефан Кожухаров, Ана Петрова, Соня Цонева

Екология на растителните съобщества

Теньо Мешинев, Ива Апостола, Павел Василев, Велчо Велчев, Ана Ганева, Николай Георгиев

Безгръбначни животни (без Insecta) в България (Protozoa, Nematoda, Oligochaeta, Mollusca, Crustacea, Myriapoda, Araneae, Acari)

Христо Делчев, Стоице Андреев, Гергин Благов, Васил Големански, Добрин Добрев, Габриела Милойкова, Влада Пеева, Милчо Тодоров, Здравко Хубенов,

Insecta (Част 1): Odonata, Ephemeroptera, Plecoptera, Homoptera (Auchenorrhyncha), Heteroptera, Coleoptera

Васил Георгиев, Венелин Бешовски, Михаил Йосифов, Красимир Кумански, Борис Русев, Владимир Сакалян

Insecta (Част 2): Blatodea, Mantodea, Isoptera, Orthoptera, Dermaptera, Embioptera, Megaloptera, Raphidioptera, Neuroptera, Mecopteras, Hymenoptera, Trichoptera, Lepidoptera, Diptera

Здравко Хубенов, Стоян Бешков, Венелин Бешовски, Емилия Василева, Янко Коларов, Красимир Кумански, Алекси Попов

Биологичното разнообразие в река Дунав, нейните притоци и прилежащи водоеми

Борис Русев, Стоице Андреев, Анелия Петрова, Иванка Янева

Водните екосистеми на Егейската и Черноморската водосборни области

Йордан Узунов, Станой Ковачев, Красимир Кумански, Жени Людсканова-Колеманова

Биологично разнообразие на Черноморския планктон и бентос

Асен Консулов, Ценка Консулова

Сладководните риби на България

Мария Карапетрова, Койка Александрова-Колеманова, Младен Живков

Видово разнообразие на рибите в Българските черноморски води

Камен Проданов, Кристина Денчева, Людия Иванов

Амфибия и Рептилия

Владимир Бешков

Орнитофауна

Таню Минчев, Петър Янков

Дребни бозайници (Insectivora, Lagomorpha, Rodenia)

Васил Попов

Прилети

Владимир Бешков

Едри бозайници

Жеко Спиридонов, Николай Спасов

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА ОПАВАНЕ ТА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ НА БЪЛГАРИЯ, ТОМ 2. (ИЗДАНИЕ НА АНГЛИЙСКИ: BULGARIA'S BIOLOGICAL DIVERSITY: CONSERVATION STATUS AND NEEDS ASSESSMENT, VOLUME II)

Горски ресурси и техните екологични функции в България

Христо Божинов

Характеристика на ресурсите от диворастващи лечебни растения в България и препоръки за дългосрочното им устойчиво развитие

Райна Хардалова, Люба Евстатиева, Чавдар Гусев

Растителни генетични ресурси и тяхното управление

Димитър Стоянов

Съхраняване на генетичните ресурси при селскостопанските животни в България

Цветан Димитров, Ивона Димитрова, Димитър Василев

Опазване на автохтонните форми домашни животни в България

Йордан Данчев

Състояние на популациите от диви животни – обект на стопанско ползване в България

Величко Величков, Любомир Профиров

Състояние и оценка на рибните ресурси в България

Николай Кисъв, Петър Коларов, Цветан Диков, Соня Златанова, Атанас Бояджиев, Петър Петров

Структура на почвената покривка, използване на земята и деградация на почвите

Пенчо Конишев, Александър Куликов, Хачадур Чулджиян

Правна защита на биологичните ресурси в Република България

Георги Пенчев, Венелин Илиев, Маргарита Георгиева

Правно-социологически проблеми на опазването на биологичните ресурси в България

Стефка Наумова

Европейското природозащитно законодателство и неговото значение за България (European Nature Protection Law and Its Significance for Bulgaria)

James J. Friedberg

Защита на биологичните ресурси в България според международното екологично право (Protection of

Biological Resources in Bulgaria under International Environmental Law)
David Downes, Chris Wold

Икономика и опазване на биологичното разнообразие в България (Economics and Biodiversity Conservation in Bulgaria)
Carollyn Hutter

Развитие на системата от защитени територии в България
Жеко Спиридонов, Любомира Милева

Управление на защитените територии в България
Михаил Михайлов, Любомира Милева

Стратегия за изграждане на институции за защита на биологичните ресурси
William J. Briggie

Териториално планиране в България в аспекта на опазването на биологичните ресурси
Пламена Борисова

*Стратегия за развитие на еко- и устойчив туризъм в България
(An Eco-and Sustainable Tourism Development Strategy for Bulgaria)*
Nicholas Spall

Доклад на неправителствените природозащитни организации, разработен за Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие
Боряна Михова

*500 мнения за човека и биологичното разнообразие
(Анализ на проведена социологична анкета)*
Жулиета Пенчовска

Становище на Българското дружество за защита на птиците за биологичното разнообразие на България и стратегия за опазването му
Петър Янков

Становище на Българския съюз за защита на Родопите относно Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие
Йордан Данчев

*Ихтиологично разнообразие на черноморския шелф пред българския бряг и прилежащия му ландшафт
(Становище на Независимо дружество "Екогласност" – Варна)*
Румяна Петева

*Принос към разработването на Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие
(Движение "Зелени Балкани")*
Христо Николов, Кирил Бедев, Антония Бъчварова, Димо Граматиков, Благой Груев, Андон Даракчиев, Димитър Делипавлов, Живко Джаков, Димитър Димитров, Теодора Иванова, Симеон Марин, Марин Маринов, Боян Петров, Иван Петров, Андрей Стоянов, Елена Цветанова, Петко Цветков, Калина Цветкова

Доклад на Природен фонд, разработен за целите на Националната стратегия за опазване на биологичното разнообразие
Николай Спасов, Павел Василев, Кирил Георгиев

ПРИЛОЖЕНИЕ В

ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ И ПОМОЩ

справочник

Assistance to Bulgaria-Activities of US Nonprofit Organizations

(Помощ за България: Дейност на американски организации с нестопанска цел)

- наръчник за организациите, които подкрепят или се ангажират с дейности в България
- издаден 1992 г.; може да се получи срещу \$ 8.00
- контакт:

Citizens Democracy Corps
1735 I Street
Washington, DC 20005
Tel: (202) 872-0933
Fax: (202) 872-0923
E-mail: citdemco@sovusa.com

Citizens Democracy Corps
ул. Ф.Жолио-Кюри 15, бл. 3,
1113 София, България
Tel: (359-2) 73-80-25
Fax: (359-2) 73-29-70
Telex 23462

Catalogue of Environmental Nongovernmental Organizations in Bulgaria/Каталог на екологичните неправителствени организации в България

- преглед на българските асоциации, центрове, клубове, фондации, движения, дружества и съюзи, които работят по проблемите на околната среда
- публикува се от Регионалния център за околна среда за Централна и Източн Европа
- контакт:

Г-жа Жулиета Пенчовска
Институт за култура
тел: (359-2) 57-00-01

The International Guide to Foundation and Corporate Funding in Central and Eastern Europe - справочник за фондацииите, корпорациите и правителствените агенции, които имат финансови програми за страните от Централна и Източна Европа и новите независими държави (бившия Съветски съюз)

- издава се от Orpheus Program (Програмата Орфей), може да се закупи срещу 48 щ.д. (40 ECU).
- контакт:

European Foundation Centre (EFC)
Elan Garonzik
51, rue de la Concorde
B-1050 Brussels
Belgium
Tel: (32-2) 512-89-38
Fax: (32-2) 512-32-65

Libraries and Information Centers in Central and Eastern Europe A Directory /Библиотеки и информационни центрове в Централна и Източна Европа Указател

- справочник на библиотеките и другите информационни центрове, които събират и предоставят местна информация по проблемите на околната среда,
- понастоящем указателят се актуализира и ще бъде достъпен чрез интернет.
- издава се от The Wladyslaw Poniecki Foundation (фондация Владислав Пониецки) и World Wildlife Fund, със спонсорството на Американската агенция за международно развитие (USAID), The University of Minnesota (Университета на Минесота), The University of Pittsburgh's Center for Hazardous Materials Research (Центъра за изследване на опасните материали към Университета на Питсбърг) и The Institute for Sustainable Communities (Института за устойчиви общини) в сътрудничество с Environment Resource Management Division of the Special Libraries Association, предоставя се срещу направено дарение на името на фондацията на стойност 27.95 щ.д.

- КОНТАКТ:

Czeslaw Jan Grycz
The Wladyslaw Poniecki Foundation
8637 Arbor Drive
El Cerrito, CA 94530-2728
USA
Tel: (510) 526-0813
Fax: (510) 527-4512

**ОРГАНИЗАЦИИ, ГРУПИРАНИ В КАТЕГОРИИ СПОРЕД ПРЕДМЕТА НА ДЕЙНОСТ ИЛИ ВИДА ПОМОЩ,
КОЯТО ПРЕДОСТАВЯТ**

Участие на обществеността, програми за доброволци и конструктивни партньорства

Atlantic Center for the Environment
The Lynde and Harry Bradley Foundation, Inc.
British Trust for Conservation Volunteers
Center for International Environmental Law
Coalition Clean Baltic
Environmental Law Institute
European Union for Coastal Conservation
International Institute for Environment and Development
Institute for Sustainable Communities
Johns Hopkins University Institute for Policy Studies
Organization Development Institute
Public Agencies Collaborating Together
Public Welfare Foundation, Inc.
Royal Society for the Protection of Birds
Rutgers University Local Democracy in Poland
Schweizerische Academic der Naturwissenschaften/Academic Suisse des Sciences Naturelles /Швейцарска
Академия за природни науки
World Conservation Union (IUCN)

Разработване на образователни и учебни програми

Agricultural University of Norway, Department of Biology and Nature Conservation
Atlantic Center for the Environment
The Lynde and Harry Bradley Foundation, Inc.
British Trust for Conservation Volunteers
Bund Naturschutz in Bayern/Баварска Фондация за защита на природата
Cesky Svaz Ochranu Prirody/Чешки съюз за защита на природата

Cesky Ustav Ochrany Prirody
Council for Environmental Education
Dansk Ornitologisk Forening/Датско орнитологично дружество
European Union for Coastal Conservation
Field Studies Council
The German Marshall Fund
Liga Ochrony Przyrody/Лига за защита на природата
Museum National d'Histoire Naturelle
Natuschutzbund Deutschland
Royal Society for Nature Conservation
Royal Society for the Protection of Birds
Stichting Milieu – Educatie/ Institute for Environmental Communication
Stichting Natuur en Milieu/Дружество за опазване и защита на околната среда
Television Trust for the Environment
Turkiye Tabiatini Koruma Dernegi/Турска асоциация за защита на природата и природните ресурси

Национални организации към World Wide Fund for Nature (вижте адресите по-долу)
Zoologische Gesellschaft Frankfurt von 1858 - Hilfe fur die bedrohte Tierwelt /Франкфуртско зоологическо дружество от 1858 - Помощ за застрашения дивеч

Екотуризъм и търговски проекти

Center for the Study of Democracy/Център за изследване на демокрацията
Citizens Democracy Corps
Deutscher Naturshutzring
Museum National d'Histoire Naturelle
Peak Park Joint Planning Board
Public Agencies Collaborating Together
Schweizerischer Bund fur Naturshutz/Ligue Suisse pour la Protection de la Nature

Оборудване или материали

Fondation Internationale pour la Sauvegarde du Gibier
Organization Development Institute
Royal Society for the Protection of Birds

Общи конзервационни (природозащитни) проекти

The Center for Field Research
Svenska Naturskyddforeningen
Национални организации към World Wide Fund for Nature (вижте адресите по-долу)

Обща организационна подкрепа

The German Marshall Fund
Public Welfare Foundation, Inc.
Sarah Scaife Foundation

Информационни мрежи

Agricultural University of Norway, Department of Biology and Nature Conservation
Alliance for International Educational and Cultural Exchange
Biodiversity Action Network
Birdlife International
Brehm Fonds fur International Vogelschutz
British Association of Nature Conservationists
Bund Naturschutz in Bayern
Bureau Europeen de l'Environnement
Center for International Development and the Environment
Center for International Environmental Law
Centrum voor Milieukunde, Rijksuniversiteit Leiden
Cesky Svaz Ochrancu Pripody
Cesky Ustav Ochrany Prirody
Coalition Clean Baltic
CORINE
Danmarks Naturfredningsforening
Deutscher Naturschutzring
Environmental Law Institute
European Natural Heritage Fund
EUROSITE
Federation der Natur- und Nationalparke Europas
Fondation Internationale pour la Sauvegarde du Gibier
Friends of the Earth International
Institut Francais de recherche scientifique pour le developpement en cooperation (ORSTOM)
International Council of Environmental Law
International Institute for Environment and Development

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging History Society
 Norges Naturvernforbund
 Organization Development Institute
 Public Agencies Collaborating Together
 The Royal Society
 Royal Society for Nature Conservation
 Sarah Scaife Foundation
 Schweizer Vogelschutz r
 Slovensky Zväz Ochrancov Prírody a Krajiny Landscape Conservationists
 Societe Nationale de Protection de la Nature
 Stichting Milieu – Educatie/ Institute for Environmental Communication
 Stichting tot Internationale Natuurbescherming (van Tienhoven Stichting)/Oiefiac
 Foundation for International Nature Protection
 Svenska Naturskyddforeningen -•:
 Television Trust for the Environment
 Vogelbescherming Nederland
 World Conservation Union (IUCN)
 Национални организации към World Wide Fund for Nature (вижте адресите по-долу)
 Zoologische Gesellschaft Frankfurt von 1858 - Hilfe für die bedrohte Tierwelt

Стаж/Стипендии/Разменни програми

Alliance for International Educational and Cultural Exchange
 American Library Association (чрез Library Fellows Program)
 Federation der Natur- und Nationalparke Europas
 The German Marshall Fund
 Johns Hopkins University Institute for Policy Studies
 Rutgers University School of Planning and Public Policy
 Trans-European Mobility Scheme for University Studies

Стопанисване и управление на земята и ресурсите
 Agricultural University of Norway, Department of Biology and Nature Conservation
 Bund Naturschutz in Bayern
 Bureau Europeen de l'Environnement

The Center for Field Research
 Coalition Clean Baltic
 Danmarks Naturfredningsforening
 European Bank for Reconstruction and Development/Европейска банка за възстановяване и развитие
 European Natural Heritage Fund
 EUROSITE
 Friends of the Earth International
 Landscape Institute
 Naturschutzbund Deutschland
 Norges Naturvernforbund
 Peak Park Joint Planning Board
 Schweizerischer Bund für Naturschutz/Ligue Suisse pour la Protection de la Nature
 Societe Nationale de Protection de la Nature
 Stichting Natuur en Milieu
 Turkiye Tabiatini Koruma Dernegi
 Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland
 The World Conservation Union (IUCN)

Законодателни инициативи

Bureau Europeen de l'Environnement
 Center for International Environmental Law
 Center for the Study of Democracy

Conseil Europeen du Droit de l'Environnement
Environmental Law Institute
The German Marshall Fund
Greenpeace International
IUCN Environmental Law Centre
Schweizrische Academic der Naturwissenschaften/Academie Suisse des Sciences Naturelles
Stichting Natuur en Milieu

Организационно развитие

Atlantic Center for the Environment
Citizens Democracy Corps, Inc.
Johns Hopkins University Institute for Policy Studies
Organization Development Institute
Projects in Development Training

Разработване на политика/Администрация

The Lynde and Harry Bradley Foundation, Inc.
The Carthage Foundation
Center for International Development and the Environment
Center for the Study of Democracy
Deutscher Naturschutzring
Environmental Law Institute
The German Marshall Fund
International Institute for Environment-and Development
LIFE Programme
Rutgers University School of Planning and Public Policy
Sarah Scaife Foundation
Schweizrische Academic der Naturwissenschaften/Academie Suisse des Sciences Naturelles
Schweizerischer Bund fur Naturshutz/Ligue Suisse pour la Protection de la Nature
Stichting Natuur en Milieu
World Conservation Union (IUCN)

Укрепване на защитените територии

Birdlife International
The Center for Field Research
Dansk Ornitologisk Forening
Deutscher Naturschutzring
European Natural Heritage Fund
EUROSITE
Hellenic Society for the Protection of Nature
Royal Society for the Protection of Birds
Shweizer Vogelschutz/Швейцарска асоциация за защита на птиците
The World Conservation Union (IUCN)
Национални организации към World Wide Fund for Nature (вижте адресите по-долу)

Научни изследвания

Agricultural University of Norway,
Department of Biology and Nature Conservation
Birdlife International
Brehm Fonds fur Internationalen Vogelschutz
The Center for Field Research
Centrum voor Milieukunde, Rijksuniversiteit Leiden
Dansk Ornitologisk Forening
European Union for Coastal Conservation
EUROSITE

Field Studies Council
Institut Francais de recherche scientifique pour le developpement en cooperation (**ORSTOM**)
International Waterfowl and Wetlands Research Bureau
Museum National d'Histoire Naturelle
Peak Park Joint Planning Board
Royal Geographical Society
Royal Society for the Protection of Birds
Schweizrische Academic der Naturwissenschaften/Academic Suisse des Sciences Naturelles

Изследвания - политика и проблеми

The Lynde and Harry Bradley Foundation, Inc.
The Carthage Foundation
Center for International Development and the Environment
The German Marshall Fund
International Institute for Environment and Development
Sarah Scaife Foundation

Възстановяване (земи, местообитания, екосистеми)

Bureau Europeen de l'Environnement
The Center for Field Research
Friends of the Earth International

Преподаване

Field Studies Council
Johns Hopkins University Institute for Policy Studies
Public Agencies Collaborating Together
Stichting Milieu - Educatie Stichting Natuur en Milieu

Техническа помощ/подкрепа

Atlantic Center for the Environment
Birdlife International
Център за изследване на демокрацията
Citizens Democracy Corps, Inc.
Environmental Training Program/Програма за екологично обучение
Европейска банка за възстановяване и развитие
Institute for Sustainable Communities/Институт за устойчиви общини
International Waterfowl and Wetlands Research Bureau
Landscape Institute
LIFE Programme
Royal Society for Nature Conservation
Национални организации към World Wide Fund for Nature (вижте адресите по-долу)

Обучение

Atlantic Center for the Environment
British Trust for Conservation Volunteers
Citizens Democracy Corps, Inc.
Environmental Law Institute
Environmental Training Program/Програма за екологично обучение
Европейска банка за възстановяване и развитие
Institute for Sustainable Communities/Институт за устойчиви общини
Johns Hopkins University
Institute for Policy Studies
Organization Development Institute
Partners for International Education and Training
Projects in Development Training

Public Agencies Collaborating Together
Rutgers University School of Planning and Public Policy
Schweizerischer Bund für Naturchutz/Ligue Suisse pour la Protection de la Nature
Trans-European Mobility Scheme for University Studies

Работни срещи, конференции и семинари

Atlantic Center for the Environment
Birdlife International
Bureau Europeen de l'Environnement
Council for Environmental Education
Environmental Training Program/Програма за екологично обучение
EUROSITE
The German Marshall Fund
Organization Development Institute
Royal Geographic Society
Rutgers University School of Planning and Public Policy
Stichting Milieu - Educatie Trans-European Mobility Scheme for University Studies

АДРЕСИ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ

Agricultural University of Norway, Department of Biology and Nature Conservation/Норвежку селскостопански университет, катедра Биология и природозащита

- интереси: управление на ресурсите; научни изследователска дейност в областта на околната среда и природозащитата (консервация); лидерство и образование на обществеността по въпросите на околната среда и екологична просвета
- контакт:

Prof. Sigmund Hagvar
P. O. Box 14
N-1432As-NLH
Norway
Tel: (47 64) 948500, 948122 или 941310
Fax: (47 64) 948502 или 941310

Alliance for International Educational and Cultural Exchange/Алианс за международен образователен и културен обмен

- коалиция от организации, активно участващи в образователния и културен обмен;
- създава форум за дискусии по въпросите на политиката в сферата на обмена; улеснява връзките и комуникациите между американските агенции; застъпва се по определени въпроси Конгреса на САЩ
- контакт:

1090 Vermont Avenue NW
Washington, DC 20005
USA
Tel: (202) 371-2070
Fax: (202) 371-2190

American Library Association/Американска библиотечна асоциация

- американски специалисти по библиотечно дело работят в чуждестранни библиотечни институти и не американски библиотекарите специализират в американски библиотеки
- срок за подаване на заявки - 1 октомври
- В България

Посолство на САЩ
Американска информационна служба
ул. Съборна № 1

1000 София
България
тел: (359 2) 88 48 01 :
факс: (359 2) 88 18 77

- В САЩ
Robert P. Doyle
Library Fellows Program
American Library Association
50 East Huron Street
Chicago, IL 60616
USA
Tel: (800) 545-2433 ext. 3200
Tel: (312) 280-3200
Fax: (312) 944-3897
Email: U58539@uicvm.edu

Atlantic Center for the Environment/Атлантически център за околната среда

- интересува се от морска и сладководна околна среда; селски райони; традиционни знания, антропология, социални и културни ценности; образование и обучение; опазване (консервация) на дивеча и дивата природа; мониторинг на мигриращи видове; гори и горско стопанство; оценка на ресурсите; консервационни стратегии; киселинни дъждове и транс гранично замърсяване; прилагане на екологично законодателство

- контакт:

Ms.	Jessica	L.	Brown
Director,	International	Main	Programs
39	South	MA	Street
Ipswich,			01938-2321
USA			
Tel:	(508)		356-0038
Fax: (508) 356-7322			

Biodiversity Action Network (BioNET)/Мрежа за действия в областта на биоразнообразието (БиоНЕТ)

- Основно ориентирана към застъпничество и пропаганда в полза на биоразнообразието, BioNET служи като канал за информация и достъп до научните познания и опит в научната, правната и научно-изследователската сфера и техническата помощ.

- Издава тримесечен бюлетин по въпросите на биоразнообразието и предоставя документационно обслужване на съответните доклади и разработки.

- контакт:

Sheldon Cohen
424 C Street, NE
Washington, DC 20002
Tel: (202) 547-8902
Fax: (202) 544-8483
Email: bionet@igc.apc.org

Birdlife International

- Определя статута на птиците и състоянието на орнитологичните видове; определя заплахите; проявява инициатива и координира изработването на конвенции и консервационни проекти

- контакт:

Wellbrook Court, Dirton Road
Cambridge CB3 0NA

United Kingdom
Tel: (44 223) 277318

The Lynde and Harry Bradley Foundation

- безвъзмездна финансова помощ за проекти, които развиват гражданското съзнание,
- гражданското участие и отговорност
- рокове за внасяне на предложения за проекти -15 декември, 15 март, 15 юли, 15 септември
- контакт:

777 East Wisconsin Avenue, Suite 2285
Milwaukee, WI, 53202-5393
USA
Tel: (414) 291-9915
Fax: (414) 291-9991

Brehm Fonds fur Internationalen Vogelschutz/фонд Brehm за международна защита на птиците

- работи активно за опазването на естествените местообитания на птиците; насърчава научно обоснованите действия за защита на дивите животни и дивата природа, особено птиците, чрез международно сътрудничество и природозащитна (консервационна) научно-изследователска дейност.
- контакт:

Mr. Wolf M. Brehm, Chairman
Postfach 120369
5300 Bonn 1
Germany
Tel: (49 228) 213453

British Association of Nature Conservationists (BANC)/Британска асоциация на при-родозащитниците

- доброволна организация, която насърчава опазването и защитата на природата чрез улесняване на „свободния и критичен обмен на идеи и информация в областта на природозащитата" (справка IUCN)
- интересува се от защитата на дивата природа и ресурсите; екологична просвета на обществеността; екология на селските и градските райони; консервационни стратегии; планиране и управление; и интегриране на природозащитата (консервацията) и развитието
- контакт:

Prof. Duncan Poore, President
85 Smirrells Road .
Hall Green
Birmingham B28 OLA
United Kingdom

British Trust for Conservation Volunteers/Британски тръст за доброволци-природозащитници

- работи за опазване и подобряване на околната среда чрез доброволни действия
- предлага курсове за обучение; подкрепа за местни групи; разпространяване на публикации; семинари и конференции; лагери и екскурзии; и съвети по проблемите на околната среда и защитата на природата (консервационната дейност) на всички нива
- интересува се от опазването на местностите с природна красота, паметниците и археологичните забележителности; планиране и управление на градската и селската среда и защитените територии; широка екологична просвета и образование на обществеността по проблемите на околната среда
- контакт:

Mr. Robert Morley, Chief Executive
36 St. Mary's Street
Wallingford, Oxon OX10 0EU

United Kingdom
Tel: (44 91) 39766
Fax:(4491)39464

Bund Naturschutz in Bayern/Баварска фондация за защита на природата

- интересува се от устойчивото развитие; конзервационни стратегии; и екологична просвета на обществеността

- контакт:

Mr. Helmut Steininger

Landesgeschäftsführer

Kirchenstrasse 88

8000Munchen80

Germany

Tel: (49 89) 459918

Fax: (49 89) 485866

Bureau European de l'Environnement/Европейско бюро за околната среда

- насърчава опазването (конзервацията) и защитата на природата, както и устойчивото използване на природните ресурси

- организира конференции и подпомага изграждането на информационни мрежи; координира усилията за упражняване на натиск от страна на неправителствените организации (НПО); и служи като свързка между НПО и институциите

- контакт:

Rue de la Victoire 26 BTE 12

B-1060 Brussels

Belgium

Tel: (32 2) 539 0037

Fax: (32 2) 539 0921

The Carthage Foundation/Фондация Картаген

- безвъзмездна финансова помощ за „програми, които се занимават с въпросите на обществената политика”

- онтакт

Richard M. Larry, Treasurer

The Carthage Foundation

Three Mellon Bank Center

525 William Penn Place, Suite 3900

Pittsburgh, PA 15219-1708

USA

Tel: (412) 392-2900

The Center for Field Research (affiliate of Earthwatch)/Център за полеви изследвания (клон на Earthwatch)

- рецензира и препоръчва предложения за проекти, които да бъдат подкрепени от Earthwatch

- отпусканата безвъзмездна помощ за изследователска дейност постъпва и се осъществява посредством доброволци, които участвуват краткосрочно в изследването, като полеви помощници-неспесиалисти

- контакт:

Dee Robins, Life Science Program Director

680 Mount Auburn Street

P. O. Box 403

Watertown, MA 02272-9104

USA

Tel: (617) 926-8200

Fax: (617) 926-8532
Email: cfr@earthwatch.org (Internet); 62910226 (easylink)
Telex5106006452

Center for International Development and the Environment (CIDE)/Център за международно развитие и околна среда

- Изследователски дейности консултации по въпросите на устойчивото развитие и интеграцията на околната среда и развитието
- контакт:

Priscilla Tucker
c/o World Resources Institute
1709 New York Avenue, NW
Washington, DC 20006
USA

Tel: (202) 638-0036 (202) 638-6300
Fax: (202) 638-0036
Telex 64414 wriwash

Center for Environmental Law - US (CIEL-US)/Център за екологично право

- предоставя информация, коментари и насоки по правните аспекти на опазването на околната среда
- контакт:

David Downes or Chris Wold
1621 Connecticut Avenue, NW, Suite 300
Washington, DC 20009
USA

Tel: (202) 332-4840
Fax: (202) 332-4865

Center for the Study of Democracy/Център за изследване на демокрацията

- консултация и експертна помощ (без финансиране) по икономическите, правните и социалните аспекти на опазването на околната среда
- контакт:

Александър Стоянов, директор научни изследвания
ул. Лазар Станев 1
1113 София
България

тел: (359-2) 70 61 64
факс: (359-2) 72 05 09
Email: CSDBG@BGCICT.BITNET
телекс 23 168 CSD BG

Centrum voor Milieukunde, Rijksuniversiteit Leiden (CML)/Научен център за околната среда, Университет Лайден

- провежда научно-изследователска дейност и предоставя образование в областта на науките за околната среда; интегрира множество дисциплини, включително естествените науки, правото, медицината и обществените науки
- интересува се от екосистемите на влажните зони; екологичното планиране и устройството и управлението на околната среда; екологичната политика, интеграцията на опазването на природата (консервацията) и развитието; устойчивото развитие; жените и околната среда
- контакт:

Mr. H. H. de Jongh
Division of Environment and Development

P.O. Box 9518
2300 RA Leiden
The Netherlands
Tel: (31 71) 27 74 74
Fax: (31 71) 277496
Telex 39427 burul

Cesky	Ustav	Ochrancu	Prirody	(CUOP)
-	контакт:			
Dr. Jaroslav Hromas, Director Kalisnicka4-6 130 00 Praha 3 - Zizkov The Czech Republic				
Tel:	(42	2)	215	1111
Fax: (42 2) 25 45 55				

Cesky Svaz Ochrancu Prirody (CSOP)/4euiku съюз за защита на природата

- съюз на природозащитни групи, които се интересуват от защитените територии; природата и природните паркове; застрашените видове; местообитанията на диви животни и растения; генни банки; стопанисване и управление на горите; разработване и прилагане на екологично законодателство; източници на замърсяване; и образование и обучение
- контакт:

Mrs. Zuzana Marisova
International Relations
U Michelskeho lesa 366
140 00 Praha 4-Krc
The Czech Republic
Tel: (42 4) 2195 ext. 4506
Fax: (422) 496619

Citizens Democracy Corps, Inc./Граждански корпус за демокрация

- изпращане на работа в чужбина на американски консултанти и съветници по проекти, свързани с бизнеса и развитието
- контакт:

Susan H. Berger, Program Officer
1735 I Street, Suite 720
Washington, DC 20005
USA
Tel: [202] 872-0933
Fax: [202] 872-0923
Email: citdemco@sovusa.com

ул.	Ф.	Жолио-Кюри	15
блок	3,	ап.	1
1113 София			
България			
тел: (359 2) 73 80 25			
факс: (359 2) 73 29 70			
телекс 23462			

Coalition Green Baltic/Коалиция зелен Балтик

- мрежа от екологични неправителствени организации (НПО) на страните от басейна на Балтийско море, активни в опазването на морската среда и екосистемите; управлението на ресурсите; и международното сътрудничество и изграждането на мрежи.
- предоставя финансова помощ на НПО
- контакт:

Mr. Gunnar Noren, Executive Secretary
c/o SSCN
P. O. Box 4625
Asobgatan 115
116 91 Stockholm
Sweden

Tel: (4618) 422015 или 7026500

Fax: (4618) 422121

Conseil Europeen du Droit de l'Environnement (CEDE)/Европейски Съвет за екологично право

- насърчава изследването и развитието на екологичното право
- контакт:

Universite de Science Juridiques, Politiques et Sociales

Place d'Athenes

F-67084 Strasbourg CEDEX

France

CORINE

- Създаден като експериментален проект от Комисията на Европейските общности с цел „събиране, координиране и съгласуване на информацията по състоянието на околната среда и природните ресурси" в Европейската общност.
- Приоритетните области включват „подлежащи на защита биотопи, киселинни отлагания, опазване на средиземноморската околна среда и подобряване на сравнимостта и достъпността на данните и методите за анализ на данни." (справка Sally Mullard, Институт за европейска екологична политика).
- Работата ще продължи по линия на новата Европейска агенция за околната среда, със седалище в Копенхаген

Council for Environmental Education (CEE)/Съвет за екологично образование

- провежда семинари, консултации по образователните методи и техники, насърчава по-доброто разбиране и съзнаване на значението и ролята на екологичната просвета и образованието по проблемите на околната среда
- контакт:

Dr. Ewan McLeish, Director

University of Reading

London Road

Reading, Berks, RG15 AQ

United Kingdom

Tel: (44 734) 756061

Fax: (44 734) 756264

Danmarks Naturfredningsforening/Датско дружество за защита на природата

- интересува се от дивата и застрашена флора и фауна; земни и сладководни екосистеми; опазване на ресурсите; защитени територии; гори и горско стопанство
- контакт:

Mr. David Rehling

Norregade 2

1165 Copenhagen K

Denmark

Tel: (45 33) 32 20 21

Fax: (45 33) 32 22 02

Dansk Ornitologisk Forening (DOF)/Датско орнитологично дружество

- поощрява съзнанието и интереса към птиците; насърчава опазването и защитата на природата и птиците; извършва мониторинг и оценка на прелетните птици; полеви проучвания; лагери и екскурзии
- контакт:

Mr. Knud Flemsted

Conservation Officer

Vesterbrogade 140
DK-1620 Copenhagen V
Denmark
Tel: (45 31) 31 44 04
Fax: (45 31) 31 24 35

Deutscher Naturschutzring (DNR)/Германска асоциация за защита на природата

- асоциация на 90 организации-членки, които се интересуват от защитените територии, туризма и рекреацията; земеделските и селскостопански практики и употребата на химически торове; замърсяване на въздуха, водата и почвата; влияе върху земеделската, правителствена и промишлена политика и тяхната регламентация

- контакт:

Mr. Helmut Roescheisen
Kalkuhlstrasse24
5300 Bonn 3
Germany
Tel: (49 228) 44 15 05 или 44 22 77
Fax: (49 228) 44 42 90
Telex 886 11 70 dnr

Environmental Law Institute/Институт за екологично право

- предоставя информация и експертна помощ (без финансови средства)
- обучение по застъпничество и защита, създаване на партньорства, процеса на участие и демократично взимане на решения
- оказва помощ чрез участие в семинари и конференции, може да подпомогне организирането на работни срещи и семинари като съвместна инициатива, но не финансира независими семинари

- контакт:

Margaret Bowman
Director, Environmental Program CEE
1616 P Street, NW, Suite 200
Washington, DC 20036
USA
Tel: (202) 328-5 150
Fax: (202) 328-5002
Email: eli@igc.org; elipal@igc.org

Environmental Training Program/Програма за обучение и управление на околната среда

- информация, експертна помощ и обучение по организационно изграждане и управление, оценка на въздействието върху околната среда, привличане на обществеността и гражданско участие, и разрешаване на конфликти
  - отпуска безвъзмездна финансова помощ за курсове за обучение и семинари
- контакт:

Кристина Мандова, Директор
бул. Ал. Стамболийски 27Б, an. 18
1000 София
България
тел: (359-2) 80-16-70
факс: (359-2) 80-16-70

(359-2)

87-57-77

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)/Европейска банка за възстановяване и развитие

- отпуска кредити и инвестира в „техническа помощ и обучение" с цел подобряване на уменията и „насърчаване на трансфера на технологии"; икономически инициативи, включващи

„децентрализация, приватизация и дерегулиране; обществена инфраструктура; и проекти за подобряване на околната среда".

- контакт:
1 Exchange Square
London
United Kingdom
EC2A 2EH
Tel: (44-71) 338-6000

European Natural Heritage Fund/Европейски фонд за природното наследство
- контакт:
Guttinger Straasse 19
D-7760Rudolfzell
Germany
Fax: (4977)323316

European Union for Coastal Conservation (EUCC)/ Европейски съюз за опазване (консервация) на крайбрежните зони

- интересува се от въпросите на устройството и развитието на крайбрежните зони; крайбрежните екосистеми и екосистемите на влажните зони; крайбрежните и морските защитени територии; екологичен мониторинг; международно сътрудничество, образование по проблемите на природозащитата; и научни изследвания.
- контакт:

Drs. A.H.P.M. Salman, Secretary General
Stations weg 12-14
P.O. Box 11059
2301 EB Leiden
The Netherlands
Tel: (31 71) 12 29 00/12 39 52
Fax: (31 71) 124069

EUROSITE

- асоциация на организации, които стопанисват и управляват европейското природно наследство
610 европейски страни
- интересува се от защитените територии и системите за управление на информацията (бази данни); екологичен мониторинг и оценка; и екологична просвета и образование по проблемите на околната среда
- издава публикации по Въпросите на природозащитната дейност и спонсорира семинари
- контакт:

M. Peter L. Nowiehi, Programme Officer
9 rue de la Collegiale
59800 Lille
France
Tel: (33 20) 55 90 44
Fax: (33 20) 06 29 62

Field Studies Council (FSC)/Съвет за полеви изследвания
- организира полеви курсове за членове
- интересува се от екологична просвета и училищни (формални) и извънучилищни (неформални) форми на образование по проблемите на околната среда; научни изследвания и изследвания в областта на образованието и природозащитната дейност
- контакт:

Mr. Chris Bayliss

Secretary and Treasurer
Preston Montford
Montford Bridge, Shrewsbury SY4 1HW
United Kingdom
Tel: (44 743) 85 06 74
Fax: (44 743) 85 01 78

Federation der Natur- und Nationalparke Europas/Федерация на природните и национални паркове в Европа

- улеснява контактите между парковете; поощрява обмена на информация и опит
- контакт:

Rathausgasse 1
D-8353 Garfenau
Germany
Tel: (49 8552) 28 39

Fondation Internationale pour la Sauvegarde du Gibier (FISG)/Международна фондация за защита на дивеча

- поощрява практики на ловуване, които са съвместими с опазването на дивеча и защитата на природата; предоставя материална помощ
- интересува се от защитените територии; практики на лов и контролиране на лова; наблюдение и надзор върху търговията с дивеч; борба с браконьерството; планиране и управление на околната среда; мониторинг на мигриращите видове и биоразнообразието; политика в областта на околната среда и селското стопанство
- контакт:

M. B. Declers, Directeur
15 rue de Teheran
75008 Paris
France
Tel: (31 1)45 63 5133
Fax: (33 1) 45 63 32 94
Telex 640430

Friends of the Earth International (FoE)/Международна организация „Приятелите на Земята“

- ангажирани с опазването, възстановяването и отговорното използване на околната среда
- предоставя информация по проблеми, свързани с морската среда, реките и язовирите, чрез Greenet (Грийннет)
- контакт:

Bert van Pixteren, International Coordinator
Postbus 19199
NL-1000 GD Amsterdam
The Netherlands
Tel: (31 20) 62 21369
Fax: (31 20) 63 92181

The German Marshall Fund/Германски фонд Маршал

- силен интерес към възможностите и начините за намаляване на въглеродния двуокис (CO₂) и парниковия ефект, и към промените в климата
- поставя ударението върху даването на безвъзмездни помощи в страни от Централна и Източна Европа, които да насърчат обединяването на местни активисти в екологични неправителствени организации, работещи по проблемите на застъпничеството, защитата, образованието и разрешаването на конкретни проблеми
- контакт:

11 Dupont Circle, NW, Suite 750
Washington, DC 20036
USA
Tel: (202) 745-3950
Fax: (202) 265-1662
Telex 197533 GMF US

Julia Binder
Representative for Europe
Clara-Zetkin-strassel2
10117 Berlin, Germany
Tel (49 30) 391-62-01
Fax (49-30) 391-64-33

Greenpeace International/Международна организация Грийнпийс

- съсредоточава вниманието си върху проблемите на радиационното замърсяване и замърсяването с токсични вещества и ядрени отпадъци; екосистемите и видовете в световния океан; и застъпничество за изработването и приемането на закони и договори за опазване на околната среда

- контакт:

Temple House 25-26
High Street
Lewes, East Sussex, BN7 2LU
United Kingdom
Tel: (44 273) 478 787
Fax: (44273) 471631
Tel: ex 878182 gpintg

Hellenic Society for the Protection of Nature/Гръцко дружество за защита на природата

- ангажира се със създаването на национални паркове и защитени територии за опазване на дивата флора и фауна

- интересува се от дивата флора и фауна; използването на ресурсите от дива флора и фауна; горите и тяхното стопанисване и опазване; защитените територии; крайбрежните и морски екосистеми и екосистемите на влажните зони; и туризма

- контакт:

Mr. George Sfikas, Honorary Secretary
24 Nikis Street
105 57 Athens
Greece
Tel: (30 1) 322 4944
Fax: (30 1) 322 5285

Institut Frainsais de recherche scientifique pour la developpement en cooperation (ORSTOM)/ (Френски научно-изследователски институт за сътрудничество в развитието

- международна изследователска организация (правителствена агенция), работеща в много области на различни места по света, но главно в развиващите се страни

- интересува се от научни изследвания; морска и сухоземна околна среда и екосистеми; атмосферата и климата; урбанизирани и градски райони; тенденции и модели на развитие, социални и културни ценности, и човешкото здраве; и прехрана и земеделие

- контакт:

M. Gerard Morel
Directeur de Recherche
213 rue LaFayette
75480 Paris Cedex 10
France
Tel: (33 1) 48 03 77 77
Fax: (33 1) 48 03 08 29
Tehegram ORSTOM

Institute for Sustainable Communities/Институт за устойчиви общини

- предоставя информация и експертен опит по общинско планиране и управление; управление на земята и ресурсите; организационно развитие и институционно изграждане и укрепване; екологична просвета и повишаване на културата и съзнанието на обществеността по екологичните проблеми
- свързан е с Програмата за екологично обучение в София, България, която разполага с лимити за отпускане на безвъзмездна финансова помощ
- контакт:
56 College Street
Montpelier, VT 05602
USA
Tel: (802) 229-2900
Fax: (802) 229-2919
Email: isc@together.org

International Council of Environmental Law/Международен Съвет за екологично право

- поддържа библиотека и компютърна база данни за насърчаване на обмена на информация по въпросите на екологичното право и законодателство, практиката и административното управление на околната среда
- контакт:
Adenauerallee 214
5300 Bonn 1
Germany
Tel: (49 228) 269 240

International Institute for Environment and Development/Международен институт за околна среда и развитие

- научно-изследователски проблеми, засягащи устойчивото развитие и интегрирането на околната среда и развитието в развиващите се страни; издава публикации. въз основа на резултатите от проведените изследвания
- контакт:
3 Endsleigh Street
London WC1H 0DD
United Kingdom
Tel: (44 71) 388-2117
Fax: (44 71) 388-2826

International Waterfowl and Wetlands Research Bureau/Международно бюро за изследвания по водните птици и влажните зони

- предлага техническа помощ на бюрото за РАМСАР-ската конвенция; поощрява и провежда изследвания по статута и състоянието на водните птици и тенденциите и промените в тяхната популационна динамика
- контакт:
Slimbridge, Glos. GL2 7BX
United Kingdom
Tel: (44 45) 389 333
Fax: (4445) 389 827
Telex 437145 wwf g

Johns Hopkins University Institute for Policy Studies/Институт за политически изследвания към Университета Johns Hopkins

- предоставя информация и експертна помощ за училищно обучение и семинари за обучение
- предоставя обучение за неправителствени организации по финансово управление, управление на бизнеса и управление на проекти; разработване на предложения, партньорства и инициативи;

- набиране на средства; извършване и на оценки със широко участие; разрешаване на конфликти; развиване на демократичния процес
- работи съвместно с фондация Отворено Общество в България
- контакт:

Robert Seidel, Special Assistant to the Director
Shriver Hall - Johns Hopkins University
Charles and 34th Street
Baltimore, MD 21218
USA

Tel: (410) 516-7174

Fax: (410) 516-8233

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV)/Холандско кралско дружество по естествена история

- интересува се от консервационни стратегии; и екология на дивата флора и фауна
- контакт:

OudeGiracht
351 INK Utrecht
The Netherlands
Tel: (31 30) 31 47 97

Landscape Institute/Институт по ландшафта

- професионална организация на ландшафтни специалисти, архитекти, менажери и учени
- интересува се от защита и опазване на природния ландшафт, паметници и сгради; начините на земеползване и възстановяване; ландшафтно планиране, устройство и управление; екологични оценки
- контакт:

Miss Catherine Bickmore
IUCN Representative
6/7 Barnard Mews
London SW111QU
United Kingdom
Tel: (44 71) 738-9166

LIFE Programme/Програма ЛАЙФ

- предоставя информация и експертна помощ за изготвянето на политика и програми за действие
- контакт:

DGXI/C/2
Commission of the European Communities
T-1744/88
rue de la Loi 200
B-1049 Brussels
Belgium
Tel: (32-2) 296-8822

Liga Ochrony Przyrody (LOP)/Полска Лига за защита на природата

- работи активно в сферата на екологичната просвета и образование и издигане на културата и съзнанието на обществеността по проблемите на околната среда
- контакт:

Zarząd Główny
ul. Wawelska 52/54
PL-02-067 Warsaw
Poland

Museum National d'Histoire Naturelle/Национален музей по естествена история

- насърчава и подпомага интереса към естествената история, антропологичните и научните изследвания; и туризма, рекреацията и използването на свободното време
- контакт:

Prof. Philippe Taquet, Directeur

57 rue Cuvier

75005 Paris

France

Tel: (33 1) 4079 3000

Fax: (33 1) 4079 3484

Naturschutzbund Deutschland/Германско дружество за опазване и защита на природата

- интересува се от птиците, включително водните птици; мигриращите и застрашените животински видове; сладководните екосистеми (реки, потоци, езера и язовири) и екосистемите на влажните зони; проучване на минералните ресурси; и екологична просвета на обществеността
- контакт:

Mr. Jochen Flasbarth, Praesident

BundesgeschaefftssTel:le

Am Michaelshof

5300 Bonn 2

Tel: (49 228) 35 80 31

Fax: (49 228) 35 80 36

Norges Naturvernforbund/Норвежко дружество за защита на природата

- съсредоточава вниманието си върху морската околна среда и законодателството; рибите, рибните ресурси и рибното стопанство; горите и горското стопанство; атмосферата и климата; защитените територии; стратегиите за природозащитна дейност; образование и обучение; защита и опазване на ресурсите; и устойчиво развитие
- контакт:

Mrs. Guro Tayjem, Information Secretary

Postboks2113

Grunerlokka

0505 Oslo 5

Norway

Tel: (47 2) 7155 20

Fax: (47 2) 7155 20

Organization Development Institute/Институт за организационно развитие

- предоставя информация, експертна помощ и образователни материали с цел подобряване на умения за ръководство и управление на бизнеса и проектите; развитие на инициативата и предприемачеството, оценка на ресурсите, развитие на процеса на във-личание и участие на обществеността при решаването на общностите проблеми, и разрешаването на конфликти
- контакт:

Donald Cole, President

11234 Walnut Ridge Road

Chesterland, OH 44026

Tel: (216) 461-4333

Fax: (216) 729-9319

Email: aa563%clleveland.freenet.edu @cunyvm

Partners for International Education and Training (PIET)/Партньори за международно образование и обучение

- консорциум на организациите World Learning, Inc., The African American Institute, the Asia

Foundation u AmidEast, който урежда специално изготвени програми за обучение и обмен (EMED, Enterprise Management and Executive Development) или кратки курсове и обучение на място (PTPE, Participant Training Project for Europe, Проект за Европа за обучение на участници на място)

- поставя ударение върху обучението, индивидуално или групово, по бизнес, мениджмънт и организационно изграждане
- офисът на PIET в София приема заявите и подбира участниците в обучението
- контакт:

бул. В. Левски 60, an. 10
1000 София
България
тел: (359-2) 65 15 11

Kristin Aulenbach, EMED или
Colin Davies, PTPE
2000 M Street, Suite 650
Washington, DC 20036
USA
Tel: (202) 429-0810

Peak Park Joint Planning Board/Съвместен съвет за планиране на национален парк Пийк

- интересува се от националните паркове и защитените територии; планиране и управление; туризъм и рекреация; научни изследвания; горско дело; и консервационни стратегии
- контакт:

Mr. Christopher Harrison
National Park Officer
Peak District National Park
Aldern House, Blaslow Road
Bakewell, Derbyshire DE4 1AE
United Kingdom
Tel: (44 629) 81 43 21
Fax: (44 629) 81 26 59

Projects in Development Training (PIDT)/Проекти за обучение по организационно развитие

- проект на организацията World Learning, Inc., за обучение по организационно изграждане и организационно развитие
- контакт:

Robert Chase, vice President
c/o World Learning, Inc.
1015 15th Street, NW
Washington, DC
USA
Tel: (202) 408-5420

Public Agencies Collaborating Together (PACT)/Обществени агенции работещи заедно

- изготвя и издава публикации по въпросите на устойчивото развитие и малкия бизнес; осигуряващите участие подходи към образованието и оценките; създаване и развиване на възможностите за широко обществено участие на местно ниво
- подпомага програми „ангажирани и насочени към облекчаване на бедността, укрепване на съзнанието за общности съвместен живот в общността, и опазване на околната среда" (справка PACT)
- контакт:

777 United Nations Plaza
New York, NY 10017
USA
Tel: (212) 697-6222
Fax: (212) 692-9748

Public Welfare Foundation, Inc./Фондация Обществено благосъстояние

- предоставя помощ само на неправителствени организации (НПО) и граждански групи
- подкрепя главно дейността по развитие на общественото участие и създаването на конструктивни партньорства за сътрудничество
- контакт:

Larry Kresley, Executive Director
2600 Virginia Avenue, NW, Room 505
Washington, DC
USA
Tel: (202) 965-1800
Fax: (202) 625-1348

Royal Geographical Society/Кралско географско дружество

- интересите му включват сухоземните, крайбрежните и тропическите екосистеми; тропическите гори; застрашените видове животни; полеви проучвания; мониторинг и оценка
- насърчава международното сътрудничество; спонсорира семинари и конференции
- контакт:

Dr. John Hemming
Director and Secretary
1 Kensington Gore
London SW72AR
United Kingdom
Tel: (44 71) 589-5466
Fax: (44 71) 584-4447

The Royal Society/Кралско дружество

- научно дружество за поощряване на естествените и приложни науки и научните изследвания
- контакт:

The Executive Secretary
6 Carlton House Terrace
London SW1Y 5AG
United Kingdom
Tel: (44 71) 891-5561
Telex 917876
Telegram LONROYSOC

Royal Society for Nature Conservation (RSNC)/Кралско дружество за защита на природата

- поощрява и подкрепя природозащитната дейност; работи по образованието на обществеността; насърчава разбирането и осъзнаването на ценността на природата и необходимостта от нейното опазване
- интересува се от дивата флора и фауна; морски и крайбрежни екосистеми и екосистеми на влажните зони; устройство и развитие на крайбрежните райони; горите и горското дело; развитие на обществена подкрепа; рекламно-пропагандна дейности публично; управление на системи от база данни (информационни системи)
- контакт:

T. S. Sands, Senior Head - Conservation Education
The Green, Witham Park
Waterside South, Lincoln, LN5 7JR
Tel: (44 522) 54 44 00
Fax: (44 522) 511616

Royal Society for the Protection of Birds (RSPB)/Кралско дружество за защита на птиците

- съсредоточава дейността си върху проучването и защитата на птиците, водните птици и

- прелетните птици и техните местообитания - особено влажните зони и горите
- предоставя финансова и материална помощ; работи активно по въпросите на екологичната просвета и образованието на обществеността, развитието на международното сътрудничество, и осигуряването на обществена подкрепа
- контакт:

Mr. Ian Prestt
 Director General
 The Ledge
 Sandy, Bedfordshire SG19 2DL
 United Kingdom
 Tel: (44 767) 68 05 51
 Fax: (44 767) 69 23 65
 Telex 82469 rsbp gb

Rutgers University Local Democracy in Poland/Програма на Университета Рътгерс за развитие на демокрацията на общинско и местно равнище в Полша

- интересува се от оказване на помощ за местните органи на управление и провеждане на реформата в общинските администрации
- няма да разглежда предложения през 1994 г.
- контакт:

Janna Regulska, Project Director
 Rutgers University
 172 College Avenue
 New Brunswick, NJ 08903
 Tel: (908) 932-8551
 Fax: (908) 932-1144

Rutgers University School of Planning and Public Policy/Факултет по планиране и обществена политика към Университета Рътгерс

- отпуска стипендии за изучаване на въпросите на градското и регионално планиране и на екологичната и обществена политика
- помощ за участие в семинари и конференции
- предоставя база и служи като приемаща организация за стипендиантите по линия на програмата Hubert Humphrey North-South Fellowship
- спонсорира конференции; предоставя информация и експертна помощ по управлението на проекти, изработването на предложение за проект, разрешаването на конфликти и развитието на демократичния процес
- контакт:

Mark Lapping, Dean
 Lucy Stone Hall
 Livingston Campus
 New Brunswick, NJ 08903
 Tel: (908) 932-5475
 Fax: (908) 932-2253

Sarah Scaife Foundation/фондация Сара Скейф

- отпуска безвъзмездна финансова помощ за „подкрепа на организации, които се занимават с научни изследвания публикации и образование по основните проблеми на обществената политика“
- контакт:

Richard M. Larry, President
 Sarah Scaife Foundation
 Three Mellon Bank Center
 525 William Penn Place, Suite 3900

Pittsburgh, PA 15219-1708
Tel: (412) 392-2900

Schweizer Vogelschutz (SVS)/Швейцарска асоциация за защита на птиците

- работи по защитата на птиците и техните местообитания; оказва подкрепа на швейцарските кантонални организации
- контакт:

M. Fritz Hirt, President
Postfach
8036 Zurich
Switzerland
Tel: (411) 463-7271
Fax: (411) 461-4778

Schweizerische Academic der Naturwissenschaften (SANW)/Academie Suisse des Sciences Naturelle (ASSN)/Швейцарска академия за естествени науки

- поощрява естествените науки и научните изследвания; обществената екологична просвета и образованието по проблемите на околната среда; и международното сътрудничество
- интересува се от екологична политика; управление на защитените територии; застъпничество и защита на околната среда
- контакт:

Dr. P. Schindler
Secrtaire General
Baerenplatz 2
3011 Berne
Switzerland
Tel: (41 31) 22 33 75
Fax: (41 31) 21 32 91

Schweizerischer Bund fur Narurschutz (SBN)/Ligue Suisse pour la Protection de la Nature/Швейцарска лига за защита на природата

- грижи се за защитата, стопанисването и управлението на над 500 природни резервата
- интересува се от високопланинските и алпийски екосистеми, и екосистемите на влажните зони, езерата, язовирите, речните басейни и потоците; стопанисване и управление на защитените територии и горите; политиката в областта на земеделието и използването на пестициди
- провежда семинари, програми за екологично образование, лагери, излети и екскурзии
- контакт:

Monsieur Le Secrtaire
Case Postale
4020 Bale
Switzerland
Tel: (41 61) 312-7442
Fax: (41 61) 312-7447

Slovensky Zvaz Ochrancov Prirody a Krajini (SZOPK)/Словашки съюз на защитниците на природата и ландшафта

- съюз на природозащитни групи, които работят активно по въпросите на образованието и обучението; оценката на въздействието върху околната среда; опазването и защитата на сгради, паметници и местности с природна красота; човешкото здраве и околната среда; въпросите, свързани с използването на атомната енергия и другите енергийни източници
- контакт:

Dr. Jozef Gregor, Secretary General
Gorkeho 6
81101 Bratislava

The Republic of Slovakia
Tel: (42 7) 50665)
Fax: (42 7) 50665

Societe Frangaise pour le droit de l'environnement (SFDE)/Френско дружество за екологично право
- интересува се от разработването, развитието, прилагането и спазването на международното и националното екологично право и съответните закони; икономика на природозащитната дейност (консервация); планиране, устройство и развитие; консервационна етика; международно сътрудничество; консервационни стратегии; и екологични изследвания
- контакт:

M. Gilles Martin, President
Universite Robert Schuman
Place d'Athenes
F-67084 Strasbourg Cedex
France
Tel: (33 88) 41 42 57
Fax: (33 88) 61 30 37

Societe Nationale de Protection de la Nature/Национално дружество за защита на природата
- интересува се от земните и сладководни екосистеми; дивата и застрашената флора и фауна; използването на ресурсите от дива флора и фауна; защитата и опазването на ресурсите; защитените територии; и горите и горското дело
- контакт:

M. Marc Gallois, President
57 rue Cuvier
F-75231 Paris Cedex 05
France
Tel: (33 1) 47 07 31 95

Stichting Milieu - Educatie/Институт за комуникации и образование по проблемите на околната среда

- „частна институция с идеална цел, която се специализира в сферата на екологичното образование и комуникации" (справка IUCN), с експертен опит във формалното и неформално образование, комуникацията и управлението на околната среда
- интересува се от образователни методики и технологии; обучение на учители и преподаватели, образование по въпросите на природозащитата (консервация), екологично образование и просвета за младежта; рекламно-пропагандна и просветна дейност; издигане на ролята на естествените науки; разработване на аудио-визуални материали
- организира и предоставя семинари и конференции
- контакт:

Mr. Frits Hesselink, Managing Director
FC Dondersstraat 17
Postbus 13030
3507 LA Utrecht
The Netherlands
Tel: (31 30) 71 37 34

Stichting Natuur en Milieu/Дружество за опазване и защита на природата и околната среда
- асоциация на местни и провинциални (общински и регионални) неправителствени организации (НПО), която влияе върху взимането на политически решения
- подкрепя образованието в областта на животновъдството; рибното стопанство и напояването
- интересува се от атмосферата и климата; контрола върху замърсяването; опасните химични вещества; енергията киселинните дъждове; опазването на почвата; управлението на водните

ресурси; екологично право и правна помощ; и международно сътрудничество

- контакт:

Mr. P. Nijhoff, Director General
Donkerstraat
NL-3511 KB Utrecht
The Netherlands
Tel: (31 30) 33 13 28
Fax: (31 30) 33 13 11

Stichting tot Internationale Natuurbescherming (van Tienhoven Stichting)/Холандска Фондация за международна защита на природата

- интересува се от застрашените животински видове; търговията с дивеч; и международното сътрудничество

- контакт:

Dr. P.J.H. van Bree, Honorary Secretary
c/o Institute of Taxonomic Zoology
Zoological Museum
University van Amsterdam
Mauritskade61
1029 AD Amsterdam
The Netherlands
Tel: (31 20) 525-5437
Fax:(3120)525-7238

Svenska Naturskyddsforeningen/Шведско дружество за защита на природата

- гражданска асоциация, която информира, образова и насърчава активното участие в опазването на околната среда

- предоставя консултантска помощ на правителствени органи и служби

- интересува се от киселинни дъждове; замърсяване на водата, почвата и атмосферата; изхвърляне и полагане на отпадъци и източници на замърсяване; управление на ресурсите; устойчиво развитие; консервационни стратегии

- контакт:

Mr. Gunnar Landborn, Director
P. O. Box 4625, Asogatan 115
116 91 Stockholm
Sweden
Tel: (46 8) 702-6500
Fax: (46 8) 702-0855

Television Trust for the Environment (TUE)/Телевизионен тръст за околната среда

- старее се да провежда и издига екологичната просвета и образованието на обществеността по проблемите на околната среда в целия свят чрез разпространяване на знания и информация за развитието, стопанисването и управлението, и опазването на световните човешки и природни ресурси;

- интересува се от програмите за формално и неформално образование; изготвянето и използването на аудио-визуални материали, киното и рекламата за образователни цели; разработване и развитие на образователните технологии

- контакт:

Mr. Robert Lamb, Director
46 Charlotte Street
London W1p 1LX
United Kingdom
Tel: (4471) 637-4602 ext. 208

Fax: (44 71) 580-7708
Telex 291721

Trans-European Mobility Scheme for University Studies (TEMPUS)/Програма ТЕМПУС

- финансира спешни нужди от обучение
- оказва финансова подкрепа на съвместни европейски проекти
- безвъзмездни помощи за покриване на пътните разноски на студенти и преподавателски персонал; и „допълващи дейности" (справка Sally Mullard, Institute for European Environmental Policy)

- контакт:
EC Tempus Office
14 rue Montoyer
B-1040 Brussels
Belgium
Tel: (32-2) 504-0711

Turkiye Tabiatinin Koruma Dernegi/Турска асоциация за защита на природата и природните ресурси

- интересува се от гори и горско стопанство; влажни зони и сладководни екосистеми; дива флора и фауна; замърсяване на водата и на въздуха; и екологично образование и обучение по въпросите на околната среда

- контакт:
Mr. Hasan Asmaz, President
Menekse Sokak 29/4
Kizilay, Ankara
Turkey
Tel: (904) 425-1944
Fax: (904) 417-9352

Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland/Холандско дружество за опазване на природните паметници

- интересува се от начините на земеползване; защита на ландшафта, паметниците, сгради и археологични забележителности, местности с природна красота, и националните паркове;
- контакт:

The Director
„Schaep en Burgh"
Noordereinde 60
1243JJ's - Graveland
The
Tel: (31 35) 62004
Fax: (3135) 3174

Netherlands

Vogelbescherming Nederland/Netherlands Society for the Protection of Birds/Холандско дружество за защита на птиците

- дейности, съсредоточени в 5 европейски страни и в Африка
- интересува се от морски птици, водни птици и прелетни птици; екология на влажните зони и сладководните системи
- контакт:

The Director
Driebergseweg 16C
3708 JB Zeist
The Netherlands
Tel: (31 3404) 25406
Fax: (31 3404) 18844

The World Conservation Union (IUCN)/Световен съюз за защита на природата

- предоставя информация и експертен опит и знания по политиката и въздействието върху околната среда на човешките дейности
- помощта е обвързана с проекти
- IUCN има офиси в Унгария, Чехия, Словакия, Полша и Русия
- контакт:

Zbigniew Karpowicz или Liz Hopkins

Europe Programme

Rue Mauverney 28

CH-1196 Gland

Switzerland

Tel: (41-22) 999-0001

Fax: (41-22) 999-0002

Telex 419624 iucn ch

Национални организации на World Wide Fund for Nature (Световния фонд за природата) в

Дания

Kim Carstensen

3 F Ryesgade

DK-2200 Copenhagen N

Denmark

Tel: (45 1) 35 36 36 35

Telex 4531392062

Франция

Association Francaise du Fonds

Mondial pour la Nature

M. Jean-Baptiste Dumond, Directeur

151 Boulevard de la Reine

F-7800 Versailles

France

Tel: (33 1) 39 24 24 24

Fax: (33 1) 39 53 04 46

Германия

Umweltstiftung

Dr. Hartmut Junguis, Director of Conservation

Hedderichstrasse 110

P. O. Box 70 11 27

6000 Frankfurt am Main 70

Germany

Tel: (49 69) 605-0030

Fax: (49 69) 61 72 21

Норвегия

Ms

Vera

Seines,

Secretary

General

Post

Box

6784

St.

Olavspl

0130 Oslo 1 Norway

Tel: (47 2) 20 37 77

Fax: (47 2) 20 06 66

Холандия

Stichting Het Wereld Natuur Fonds

Mr. Siegfried Woldhek, Director

Postbus 7

NL-3700AA Zeist

The Netherlands

Tel: (31 3404) 22164

Fax: (31 3404) 12064

Telex 76122 wnf nl

Швеция

Varldnaturfonden

Mr.

Jens

Wahlstedt,

Secretary

General

Ulriksdals

Slott

S-171 71 Solna Sweden

Tel: (46 8) 85 01 20

Fax: (46 8) 85 13 29

Telex 12252 wwfs

Швейцария

Directeur

WWF-Schweiz

Forrlibuckstrasse 66

Postfach 749

Обединено Кралство

(Великобритания и Северна Ирландия)

Mr. G. J. Medley,

Director

WWF-UK

8037 Zurich
Switzerland
Tel: (411) 272-2044
Fax: (411) 272-2844

Panda House
Wayside Park
Godalming, Surrey GU7 1XR
United Kingdom
Tel: 944 483) 42 64
Fax: (44 483) 42 64
Telex 859602 panda

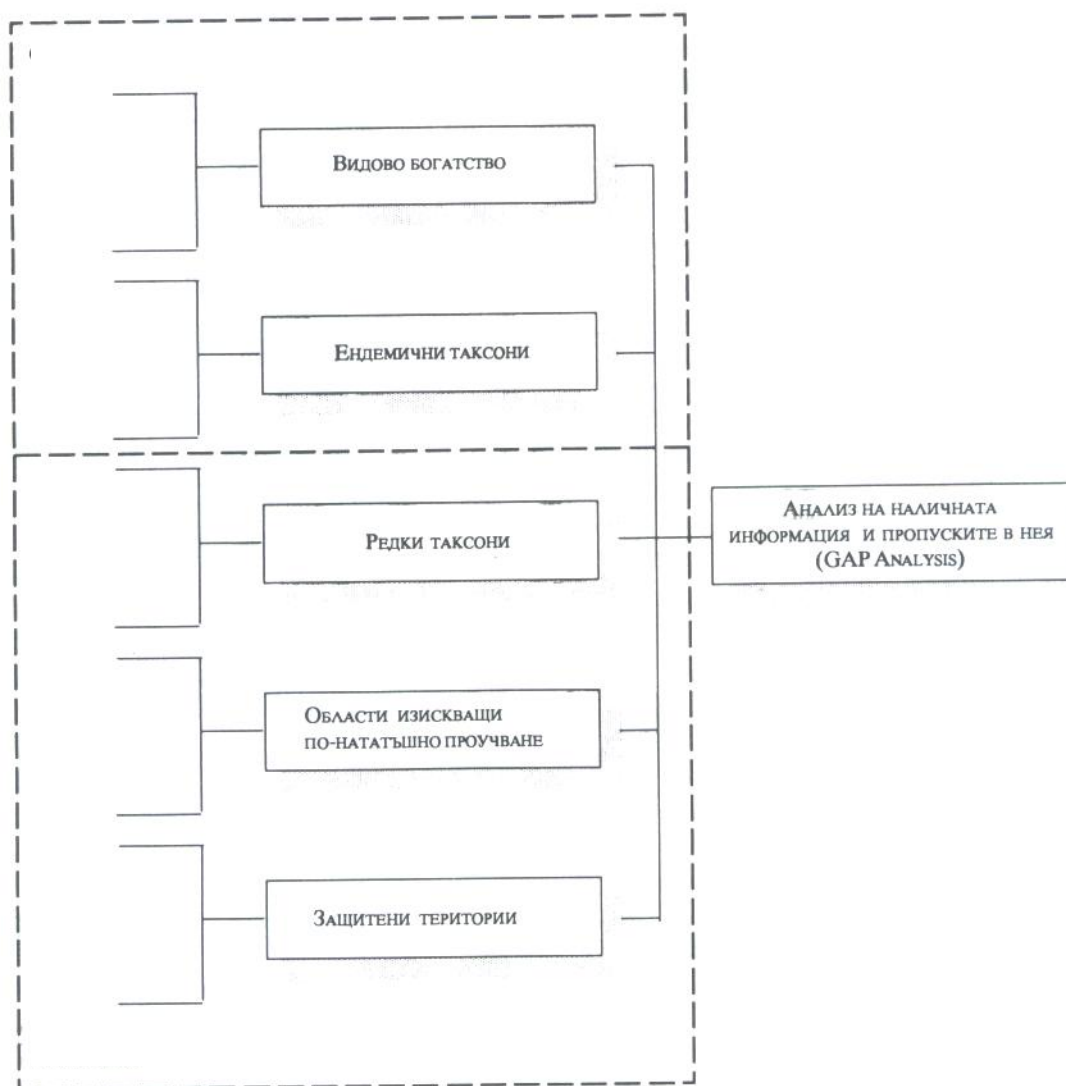
Zoologische Gesellschaft Frankfurt von 1858 - Hilfe für die bedrohte Tierwelt/Франкфуртско зоологическо дружество от 1858 - Помощ за застрашения дивеч

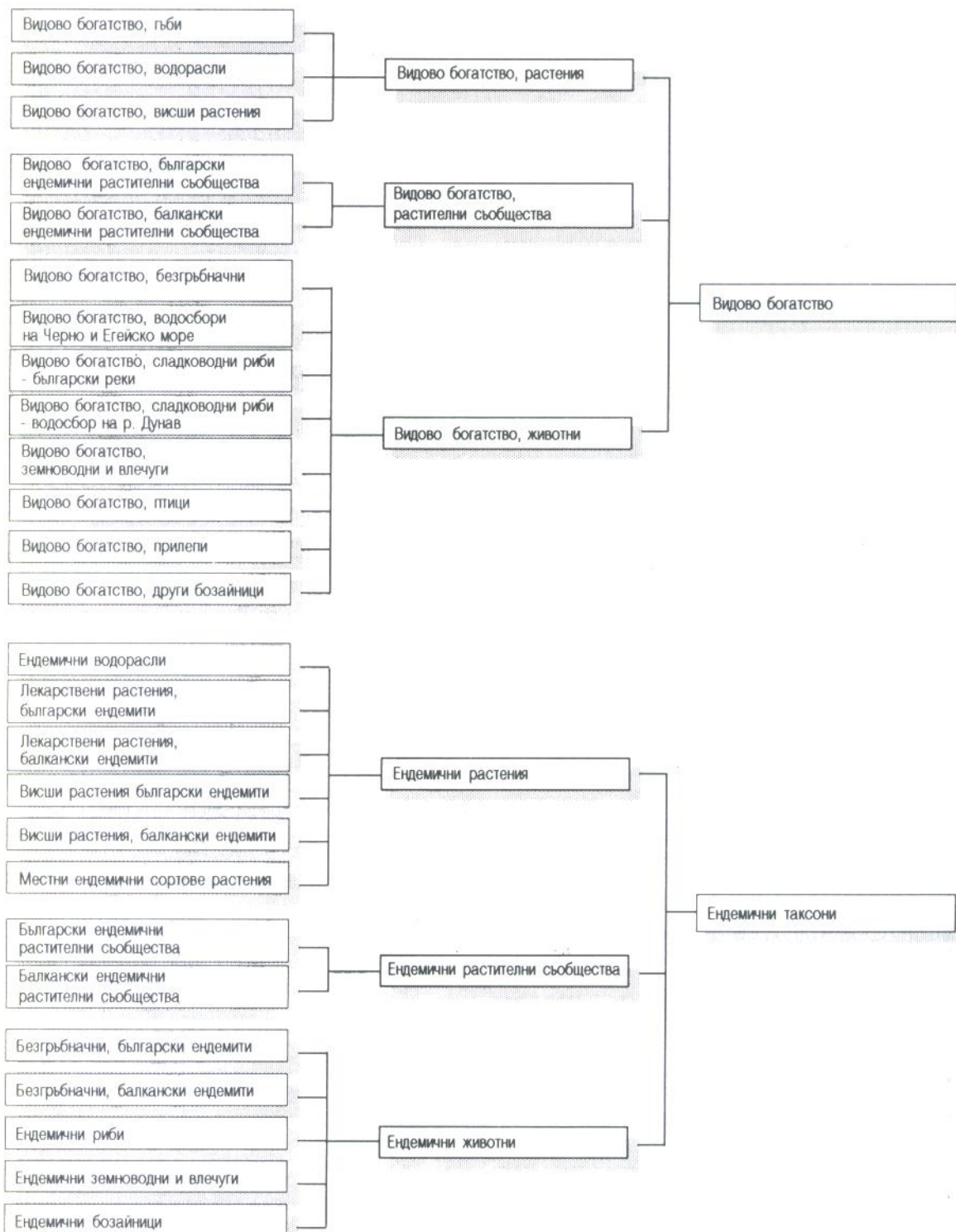
- интересува се от конзервационни стратегии; образование по природозащита (консервация); и защита (консервация) на дивеча и дивата природа
- контакт:

Dr. Richard Faust, President
Alfred-Brehm-Platz 16
6000 Frankfurt am Main 1
Germany
Tel: (49 69) 21 23 37 27
Fax: (49 69) 21 23 78 55
Telex 4170246 fzs d

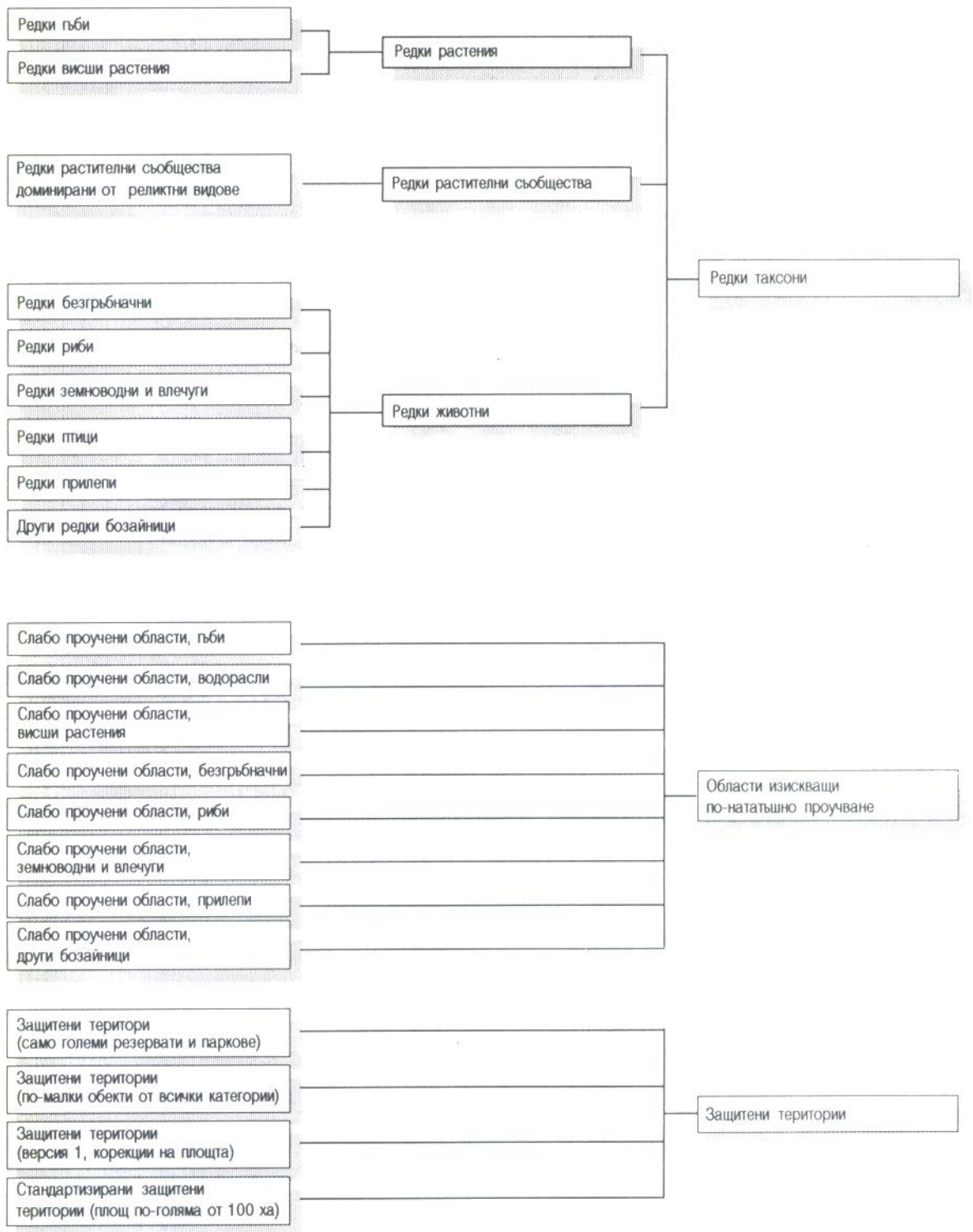
ПРИЛОЖЕНИЕ Г

НАБОР ДАННИ, ВКЛЮЧЕНИ В ОБОБЩЕНИТЕ КАРТИ
И КАРТАТА ЗА ПЪРВОНАЧАЛЕН АНАЛИЗ
НА НАЛИЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ И ПРОПУСКИТЕ В НЕЯ
(GAP ANALYSIS MAP)

ПРИЛОЖЕНИЕ Г

ПРИЛОЖЕНИЕ Д

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

БАН	Българска Академия на Науките
CITES	конвенция на международната търговия със застрашени видове от дивата флора и фауна (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna)
КГ	Комитет по горите
ESRI	Environmental Systems Research Institute, Inc.
ГИС (GIS)	Географска информационна система (Geographical Information System)
IUCN	Световен съюз за защита на природата (World Conservation Union, преди International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources)
ЛИК	Лабораторно-информационен център към Министерство на околната среда
МАВ	Програма "Човекът и Биосферата" на ЮНЕСКО (Man and Biosphere Program of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
МОС	Министерство на околната среда
НСОБР	Национална стратегия за опазване на биологичното разнообразие
НПО	Неправителствени организации
НСЗП	Национална служба за защита на природата
ФАР	Програма ФАР на Европейския съюз (PHARE, European Community Poland and Hungary Action for Restructuring the Economy)
РАМСАР	Конвенция за влажните зони с международно значение (RAMSAR – Convention on Wetlands of International Importance)
USAID	Американска агенция за международно развитие (United States Agency for International Development)
USAID/EUR	Европейско бюро на Американската агенция за международно развитие (United States Agency for International Development, Europe Bureau)

ПРИЛОЖЕНИЕ Е

РЕЧНИК НА ТЕРМИНИТЕ

АНТРОПОГЕНЕН	Резултат на човешката дейност
БИОТА	Всички организми, които се срещат в даден район или върху дадена площ
БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ	(Също биоразнообразие). Разнообразието на живота на всички нива, но най-често се описва на три отделни и разграничени помежду си нива: генетично, видово и ниво екосистема.
КОНСЕРВАЦИОННА БИОЛОГИЯ	Нова интердисциплинарна област, която обединява екология, управление на ресурсите, антропология и други области и дисциплини, с цел опазване (консервация) на биологичното разнообразие.
ЕКОСИСТЕМА	Организмите, които съставляват дадено съобщество, заедно с тяхната физическа среда и взаимодействията, които ги обединяват в една функционална единица.
ЕКОТУРИЗЪМ	Туризм, който поощрява посещаването на местности с природна красота, или значими природни забележителности, с любознателна цел и за изпитване на естетическо удоволствие по начин, по който не причинява въздействие върху природата.
ЕНДЕМИЧЕН	Местен, който се среща само в даден географски район.
ИНТРОДУЦИРАН ВИД	Вид, който се среща на дадено място или в даден район в резултат на целенасочено или случайно въвеждане от човека.
ОПАЗВАНЕ (КОНСЕРВАЦИЯ) <i>EX SITU</i>	Опазване извън естественото местообитание или местонахождение; най-често се отнася за видове или отделни организми, които се размножават, култивират или развъждат и отглеждат в изкуствено създадени от човека условия.
АНАЛИЗ НА НАЛИЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ И ПРОПУСКИТЕ В НЕЯ (<i>GAP ANALYSIS</i>)	Метод за оценка на ефективността на защитените територии чрез определяне на важните липсващи и непредставени видове.
ОПАЗВАНЕ (КОНСЕРВАЦИЯ)	Защита, стопанисване и управление в естествените

	местообитания на вида или отделния организъм.
ЛАНДШАФТНА ЕКОЛОГИЯ	Прилагане на екологията и управлението на природните ресурси в мащаби, по-големи от тези на отделния биологичен вид или местообитание, особено чрез изучаване и познаване на взаимовръзките и отношенията между по-големи по площ райони, които се характеризират с еднакви условия на околната среда и геологични, климатични и екологични особености.
ОТРИЦАТЕЛНИ СТИМУЛИ	В смисъла на опазването (консервацията), тези елементи на правната и икономическата политика, които насърчават поведение и дейности, водещи до противоположен резултат по отношение опазването на биологичното разнообразие и природните ресурси.
ВЪЗСТАНОВИТЕЛНА ЕКОЛОГИЯ	Дисциплината, която се стреми да възстанови природните екосистеми, флористичните и фаунистични съобщества и екологичните процеси в увредените райони.
УСТОЙЧИВО ЗЕМЕДЕЛИЕ	Тези практики на производство на достатъчно количество селскостопански растителни култури, които в същото време опазват повърхностния (хумусния) слой на почвата, почвената влага и хранителните вещества в почвата, намаляват до минимум използването на пестициди и изкуствени торове, и не изискват разширяване на обработваемите площи чрез навлизане в чувствителни, леснорани природни местообитания, които са от критично значение за опазването (консервацията) на биологичното разнообразие.